

ORTAÖĞRETİM
ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

Dinî Musiki

I Ders Kitabı

Yazarlar

Cankut AKINCI
Mustafa Kemal SÜMBÜLLÜ
Selami ZENGİN
Selçuk YAKIŞAN
Tansu ÇİNİCİ

DEVLET KİTAPLARI

....., 2026

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

Editör

Prof. Dr. Erhan ÖZDEN

Dil Uzmanları

Vedat EĞİLMEZ

Görsel Tasarımcı

Nevzat ŞİMŞEK

Çoklu Ortam Tasarımcısı

Fatih GÜNDÜZ

Program Geliştirme Uzmanı

Sertaç IRMAK

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı

Dr. Öğrt. Üyesi Mehtap AKTAŞ

Rehberlik Uzmanı

Dursun DAYAPOĞLU

ISBN: 978-975-11-9162-5

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 21.08.2025 tarih ve 138686612 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiştir. Kurulca bu kitabın kabul edilmiş olması ders kitabından yayınevi ve yazarın/yazarların sorumluluğunu kaldırmaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerâhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'sım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

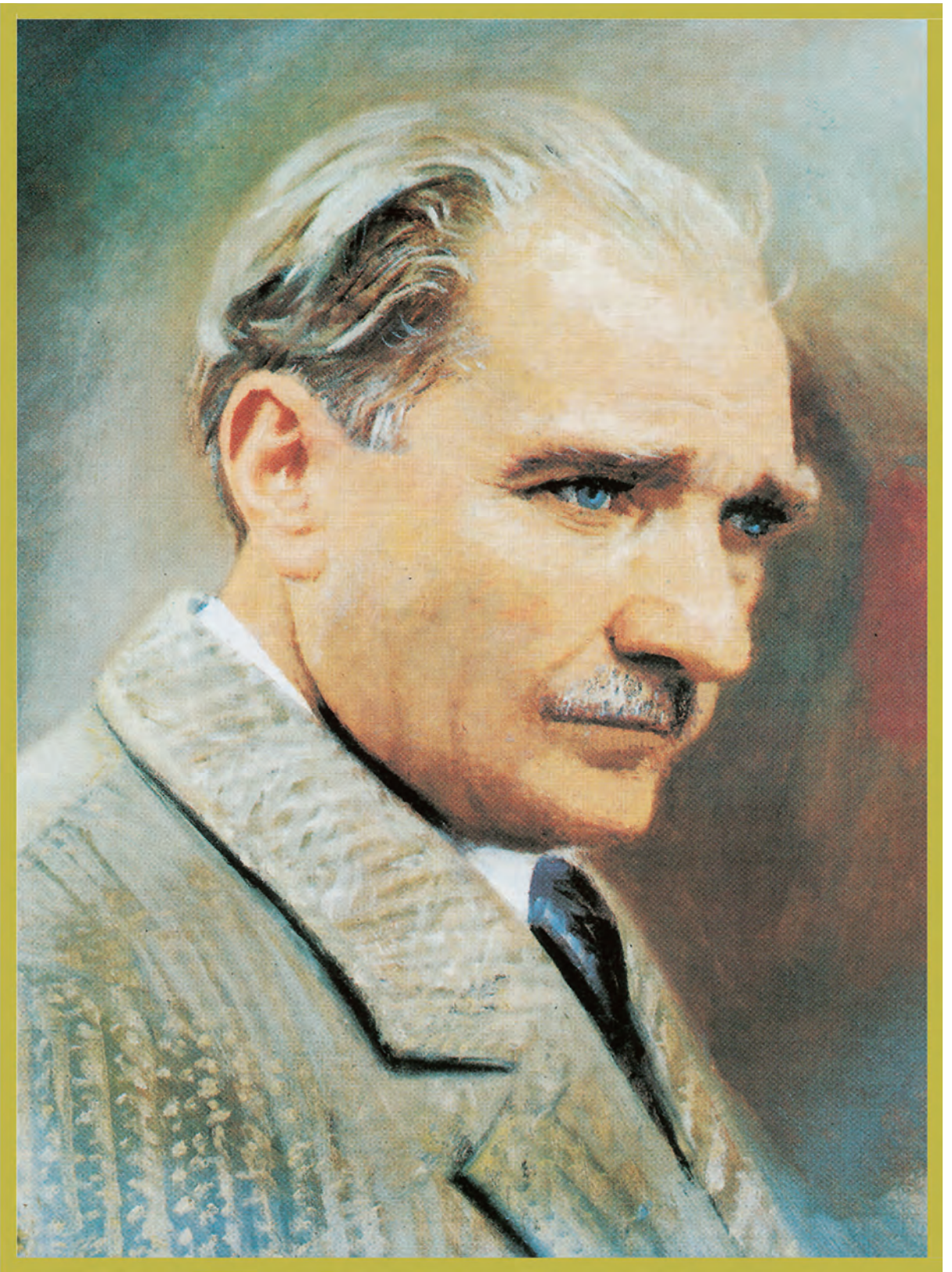
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namûsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

Kitabın dijital kopyalarında “İçindekiler” sayfasındaki başlıklar üzerine tıklayarak ilgili sayfalara, iç sayfalarda da Ünite/Tema isimleri üzerine tıklayarak “İçindekiler” sayfasına ulaşabilirsiniz.

İçindekiler

Kitabın Tanıtımı	8
1. Ünite Yazıdan Makama	10
1.1. Türk Musikisinde Kullanılan Yazı, İşaret ve Kavramlar	12
1.2. Basit Makamlar	18
1.3. Musikişinaslar: Hatib Zâkirî Hasan Efendi	25
1.4. Çalgılar: Ney-Kudüm	30
1.5. Usuller: Nim Sofyan Usulü	35
1.6. Makamlar: Rast Makamı	39
Ünite Sonu Ölçme Değerlendirme Soruları	43
Sonnotlar	46
2. Ünite Tarihten Tınıya	48
2.1. Türk-İslam Müziğinin Tarihsel Gelişimi	50
2.2. Musikişinaslar: Buhurizade Mustafa İtrî	53
2.3. Çalgılar: Kanun-Bendir	56
2.4. Usuller: Semai Usulü	61
2.5. Makamlar: Uşşak Makamı	65
2.6. Makamlar: Hüseyîni Makamı	69
Ünite Sonu Ölçme Değerlendirme Soruları	73
Sonnotlar	76
3. Ünite Formdan Musikiye	78
3.1. Türk Din Musikisinde Kullanılan Formlar	80
3.2. Musikişinaslar: Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi	89
3.3. Çalgılar: Tambur-Klasik Kemeçe	93
3.4. Usuller: Sofyan Usulü	98
3.5. Makamlar: Hicaz Makamı	101
Ünite Sonu Ölçme Değerlendirme Soruları	105
Sonnotlar	108
Sözlük	109
Kaynakça	111
Cevap Anahtarları Karekodu	112
Genel Ağ Kaynakçası ve Görsel Kaynakça Karekodu	112
Türkiye'nin Mülki İdare Bölümleri ile Kara ve Deniz Komşuları Haritası	113
Türk Dünyası Haritası	114

Kitabın Tanıtımı

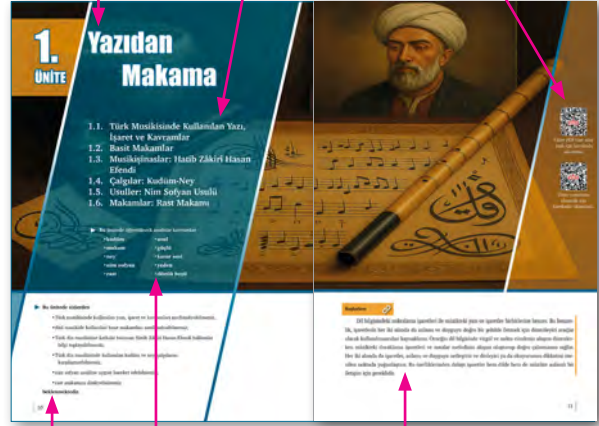
Kitap ünite/temalardan oluşmaktadır. Her ünite/tema başına Ünite/Tema Kapak Sayfası yer almaktadır.

Ünite/Tema kapaklarında o ünite/tema adı, ünite/tema alt konu başlıkları, öğrenilecek kavramlar, öğrenciden beklenen öğrenme hedefleri, ünite/tema sonunda öğrenciden yapması beklenen görev ya da sorumluluklar hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca ünite/tema ile ilgili olarak hazırlanan sunum ve diğer e-içeriklere ulaşmak amacıyla karekodlar yerleştirilmiştir.

Kitap genelinde kullanılan tüm karekodlar akıllı cihazlarla okutularak ya da kitabın dijital kopyalarında karekod üzerine tıklanarak kitaba ait e-içeriklere ulaşılabilir.

Ünite/Tema adı
Ünite/Tema konu başlıkları
Ünite sunum ve diğer e-içeriklere yönlendiren karekodlar

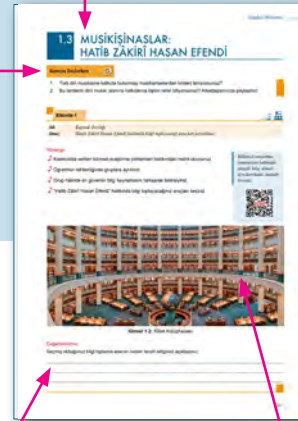
Öğrenme hedefleri

Öğrenilecek anahtar kavramlar

Öğrencinin önceki öğrenmeleri ile ünite arasında köprü kuran "Başlarken" alanı

Derse hazırlık ve ön değerlendirme yapılan "Konuya Başlarken" alanı

Ünite/Tema konu başlığı

İhtiyaç duyulan konularda ek bilgilerin verildiği, önemli terim ve kavramların açıklandığı ayrıca konuyla ilgili müzik eserlerinin sunulduğu alanlardır.

Kavramların sözlük anlamları için karekod okutabilirsiniz.

Konu sonlarında "Değerlendirme" adıyla öğrenilenleri pekiştirmek amacıyla çalışma yapılabilecek alanlar

Konunun anlaşılmasına katkıda bulunmak amacıyla kullanılan görseller

Kitap genelindeki “Etkinlik, Okuma Parçası, Örnek Çözüm ve benzeri” çalışmalarına ünite/tema içinde sıra numarası verilmiştir. Çalışmanın başladığı yer sembolü ile, bittiği yer ise sembolü ile gösterilmiştir.

Kitap genelinde öğrencilerin “Sahne Sizin” adlı etkinlikte çalışma yapabileceği alanlar bırakılmıştır.

Bilişim araçları kullanarak ulaşmanız istenen içeriklerin bulunduğu bölümleri gösterir.

SEMBOLLERİN AÇIKLAMASI

“Başlarken” alanı

“Konuya Başlarken” alanı

“Kontrol Noktası” alanı

“Farklı Kaydet” alanı

Çalışmanın bittiği yer

Etkinliğin başladığı yer

Etkinliğin bittiği yer

Bireysel etkinlik

Grup etkinliği

Rehberli etkinlik

Etkinliğin süresi

Sonraki sayfada devam eden çalışma

Önceki sayfadan devam eden çalışma

Ders öncesi hazırlık gerektiren çalışma

Her ünite/tema içinde öğrencinin bilgilerini pekiştirmek ya da farklı bilgileri öğrenmesini sağlamak amacıyla bu alanlar oluşturulmuştur. Bu alanlar “Bilgi Kutusu” olarak adlandırılmıştır.

1. ÜNİTE

Yazıdan Makama

- 1.1. Türk Musikisinde Kullanılan Yazı, İşaret ve Kavramlar
- 1.2. Basit Makamlar
- 1.3. Musikişinaslar: Hatib Zâkirî Hasan Efendi
- 1.4. Çalgılar: Kudüm-Ney
- 1.5. Usuller: Nim Sofyan Usulü
- 1.6. Makamlar: Rast Makamı

► Bu ünite de öğrenilecek anahtar kavramlar

- kudüm
- makam
- ney
- nim sofyan
- rast
- usul
- güçlü
- karar sesi
- yeden
- dörtlü beşli

► Bu ünite de sizlerden

- Türk musikisinde kullanılan yazı, işaret ve kavramları sınıflandırabilmeniz,
- dinî musikide kullanılan basit makamları sınıflandırabilmeniz,
- Türk din musikisine katkıda bulunan Hatib Zâkirî Hasan Efendi hakkında bilgi toplayabilmeniz,
- Türk din musikisinde kullanılan kudüm ve ney çalgılarını karşılaştırabilmeniz,
- nim sofyan usulüne uygun hareket edebilmeniz,
- rast makamını dinleyebilmeniz

beklenmektedir.

Başlarken

Dil bilgisindeki noktalama işaretleri ile müzikteki yazı ve işaretler birbirlerine benzer. Bu benzerlik, işaretlerin her iki alanda da anlamı ve duyguyu doğru bir şekilde iletmek için düzenleyici araçlar olarak kullanılmasından kaynaklanır. Örneğin dil bilgisinde virgül ve nokta cümlelerin akışını düzenlerken müzikteki duraklama işaretleri ve notalar melodinin akışını oluşturup doğru çalınmasını sağlar. Her iki alanda da işaretler, anlamı ve duyguyu netleştirir ve dinleyici ya da okuyucunun dikkatini istenilen noktada yoğunlaştırır. Bu özelliklerinden dolayı işaretler hem dilde hem de müzikte anlamlı bir iletişim için gereklidir.

1.1 TÜRK MUSİKİSİNDE KULLANILAN YAZI, İŞARET VE KAVRAMLAR

Konuya Başlarken

- 1) Temel müzik yazı, işaret ve kavramlarından bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
- 2) Size göre usul, makam, temel müzik yazı, işaret ve kavramlarının kullanılması müzikte nasıl bir etki ortaya çıkarmaktadır? Açıklayınız.

Müzik, tarih boyunca farklı kültür ve toplumlar tarafından çeşitli şekillerde yorumlanmış ve birçok türe ayrılmıştır. Türk müziği, Batı müziği, Hint müziği, dinî müzik gibi ayrımlar bu çeşitliliğin bir göstergesidir. Buna rağmen bütün müzik türlerinin ortak bir dil oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu müzik türlerinin tamamında nota, sus, sol anahtarı, senyö gibi sembol ve kavramlar kullanılır. Bu nedenle müzik, türler arasındaki ayrımlardan ziyade birleştirici özellikleriyle ele alınmalıdır. Müziğin evrensel olarak kullanılan yazı, işaret ve kavramlarını hatırlayalım:

Kavram	Tanımı
Nota	Seslerin yüksekliğini ve süre değerlerini belirleyen işaretlerdir. Müzik seslerini porte üzerinde göstermeye yarar. Yedi adet nota ismi vardır.
Nota Değeri	Notaların sürelerini gösteren işaretlerdir. Sesler yükseklikleri, şiddetleri ve tınlarına göre sınıflandırılabilir. Seslerin sürelerinin belirlenmesi, doğru konumlandırılabilmesi için birtakım belirleyici işaretlere ihtiyaç duyulur. Bunlar için farklı nota işaretleri kullanılır. Notaların isimleri rakamsal olarak iki kat artarak devam eder fakat sürelerinin yarısı kadar değer kazanır. Bu şekilde notalar; birlik, ikilik, dörtlük, sekizlik, on altılık, otuz ikilik vb. şeklinde artabilir.
Ritim	Bir dizede, bir notada vurgu, uzunluk veya ses özelliklerinin, durakların düzenli bir biçimde tekrarlanmasından doğan ses uygunluğu; dizem, tartım.
Usul	Bir musiki eserinin belirli zaman ve belirli vuruş ile kalıp hâline getirilmiş şeklidir. Bir usulün meydana gelebilmesi için en az iki vuruşa ihtiyaç vardır.
Es (Sus)	Musikide sessizliğin de bir değeri vardır. “Es” ya da “sus” ile ifade edilen sessizlik, belirli kurallar çerçevesinde birtakım işaretler aracılığıyla yazılarak ifade edilir. Her tür nota için kendi değerinin karşılığı olan bir susma işareti mevcuttur.
Röpriz (Yineleme)	Yineleme, tekrar etme demektir. Müzik eserinde bir bölümün ya da pasajın iki defa tekrar edilmesidir. Yineleme, tekrar işaretinin bulunduğu yerden eserin başına veya aynı işaretin bulunduğu yere dönüşle gerçekleşir. Bu sayede nota tekrar yazılmaz.
Senyö (Tekrar)	Tekrar işareti belli ölçüler arasında olurken senyö daha önce icra edilmiş bir bölümü kapsayan tekrardır. Dönüş işareti konulan önceki yere kadar gidilip o bölümün tekrar edilmesi gerektiğini gösterir.
Koma	Klasik Batı müziğinde tam ve yarım olmak üzere iki tür aralık bulunmaktadır. Tam aralıklı notalar geleneksel Türk musikisinde 9 eşit parçaya bölünmüş ve her bir parçaya koma adı verilmiştir. Komaların kendilerine ait değiştirici işaretleri bulunmaktadır. ¹

Türk müziği değiştirici işaretler tablosu için karekodu okutabilirsiniz.

Etkinlik-1

Adı	Müziğin Şifreleri
Amaç	Türk müziğinde kullanılan yazı, işaret ve kavramlara ilişkin ölçütleri belirleyebilme

Yönerge

- 🎵 Aşağıdaki tabloda kavramların çağrıştırdığı anlamları ilgili bölüme yazınız.
- 🎵 Tablodaki kavramların karekodda verilen sözlük anlamlarını ilgili bölüme yazınız.
- 🎵 Kavramların çağrıştırdığı anlam ile sözlük anlamlarını karşılaştırınız.
- 🎵 Dikkatinizi en çok çeken veya farklı bulduğunuz kavramlarla ilgili düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kavramların sözlük anlamları için karekod okutabilirsiniz.

Kavram	Çağrıştırdığı Anlam	Sözlük Anlamı
Karar sesi		
Yeden		
Güçlü		
Yegâh		
Rast		
Dügâh		
Segâh		
Çargâh		
Neva		
Hüseyni		
Makam		
4'lü		
5'li		
Değiştirici işaret		

Değerlendirme

1) Bu etkinlikte ilk defa öğrendiğiniz kavramlar hangileridir? Yazınız.

.....

.....

2) Sözlük anlamını doğru tahmin ettiğiniz kelimeler hangileridir? Açıklayınız.

.....

.....

Etkinlik-2

Adı Kavram Açı

Amaç Türk müziğinde kullanılan yazı, işaret ve kavramları ayrıştırabilme

Yönerge

♫ Aşağıdaki eserin karar sesi (durağı), güçlüsü, yedeni, donanımı, dörtlüsü, beşlisini bulunuz.

♫ Bulduğunuz bu bilgileri bir tablo hâline getirerek ayrıştırınız.

Değerlendirme

Aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

Eser Özellikleri	Evet	Hayır
Karar sesini buldum.		
Yedeni buldum.		
Değiştirici işaretleri buldum.		
Usulü buldum.		
Güçlüyü buldum.		
Dörtlü - beşliyi buldum.		

BİLGİ KUTUSU

Türk musikisinde perde isimleri farklılık göstermektedir. Örneğin la yerine düğâh, do yerine çargâh, mi yerine hüseyni isimleri kullanılır (İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri*, 47).

Türk musikisi ana perde isimlendirmeleri örneği için karekodu okutabilirsiniz.

Etkinlik-3

Adı Bölümlere Ayırıyorum

Amaç Türk müziğinde kullanılan yazı, işaret ve kavramları tasnif edebilme

Yönerge

🎵 Aşağıdaki makamsal seyirleri inceleyiniz.

🎵 Verilen seyirlerin karar sesi (durağı), güçlüsü, yedeni, donanımı (değiştirici işaretler), dörtlüsü, beşlisini bularak altlarındaki ilgili alana yazınız.

1. Seyir

Karar Sesi (Durağı):

Güçlüsü:

Yedeni:

Donanımı (Değiştirici İşaretler):

Dörtlüsü / Beşlisi:

2. Seyir

Karar Sesi (Durağı):

Güçlüsü:

Yedeni:

Donanımı (Değiştirici İşaretler):

Dörtlüsü / Beşlisi:

3. Seyir

Karar Sesi (Durağı):

Güçlüsü:

Yedeni:

Donanımı (Değiştirici İşaretler):

Dörtlüsü / Beşlisi:

4. Seyir

Karar Sesi (Durağı):

Güçlüsü:

Yedeni:

Donanımı (Değiştirici İşaretler):

Dörtlüsü / Beşlisi:

Yukarıdaki seyirleri; bulduğunuz karar sesi, yeden ve donanımların benzer özelliklerine göre aşağıdaki tabloya seyirlerin numaralarını yazarak tasnif ediniz.

Karar sesine (durağı) göre	Yedenine göre	Değiştirici işaretlerine göre	Usulüne (ritm) göre

Değerlendirme

Türk müziği kavramları ile ilgili

03

Öğrendiğim üç şey

.....

.....

.....

02

Çalışmam gereken iki kavram

.....

.....

01

Öğretmenime iletmek istediğim bir soru veya bir yorum

.....

Etkinlik-4

Adı İsmi Buluyorum

Amaç Türk müziğinde kullanılan yazı, işaret ve kavramları etiketleyebilme

Yönerge

Aşağıdaki Türk musikisi eserini inceleyiniz.

- 🎵 Eserde verilen kavram, yazı ve işaretlerin isimlerini belirleyiniz.
- 🎵 Bu kavram, yazı ve işaretlerin isimlerini aşağıdaki tabloya yazınız.
- 🎵 Bu kavram, yazı ve işaretlerin isimlerini arkadaşlarınızla paylaşınız.
- 🎵 Yaptığınız isimlendirmelerin doğruluğunu sınıf ortamında tartışınız.
- 🎵 Bu kavram ve işaretlerle ilgili öğrendiğiniz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.

Aşkın Aldı Benden Beni

Güfte: Yunus Emre

Beste: Meçhul

Yazılar	Kavramlar (Makam, Usul, Terimler)	İşaretler (Notalama Sembolleri)

Örnek:

Dügâh: Türk musikisinde la perdesinin adı.

2/4: Eserin ritmi

b : Değiştirici işaret.

Karekodu okutarak verilen farklı eserdeki isimlendirmeleri inceleyiniz.

İsimlendirme örneği için karekodu okutabilirsiniz.

BİLGİ KUTUSU

Türk musikisinde bazı makamlar ve perdeler aynı isimleri taşımaktadırlar: segâh, rast, çargâh, hüseyini gibi.
(Berat Kaplan vd., *Türk Musikisinde Makam Bilgisi ve Tatbiki*, 7)

1.2 BASİT MAKAMLAR

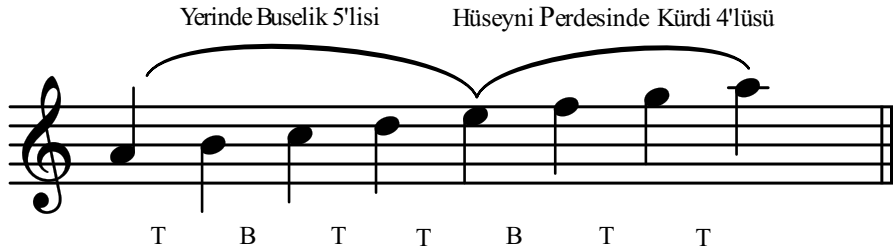
Konuya Başlarken

1. Sizce müzikte makam ne anlama gelmektedir?
2. Türk müziğindeki makamlardan hangilerini biliyorsunuz?
3. En sevdiğiniz müzik eserinin makamına ilişkin neler biliyorsunuz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Buselik Makamı

Dizisi:

Buselik makamı iki tür diziye sahiptir. Birinci dizi; düğâh perdesinde buselik beşliye, hüseyni perdesinde hicaz dörtlüsünün eklenmesiyle oluşur. İkinci dizi ise düğâh perdesinde buselik beşlisine, hüseyni perdesinde kürdi dörtlüsünün eklenmesiyle oluşur.²

Karar sesi: Düğâh perdesi

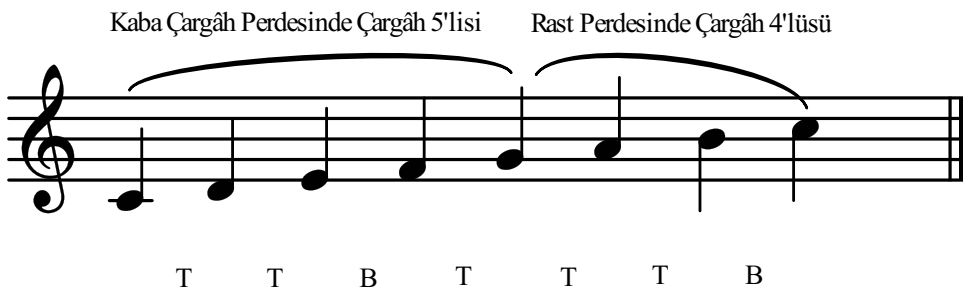
Güçlüsü: Hüseyni perdesi

Yedeni: Nim zirgüle perdesi

Donanımı: -

Çargâh Makamı

Dizisi:

Çargâh makamı; kaba çargâh perdesinde çargâh beşlisine, rast perdesinde çargâh dörtlüsünün eklenmesiyle oluşur.³

Karar sesi: Kaba çargâh veya çargâh perdesi

Güçlüsü: Rast perdesi

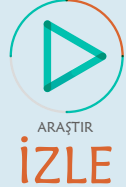
Yedeni: Buselik

Donanımı: -

Bilişim araçlarını kullanarak buselik makamında bir eser dinleyiniz.

Bilişim araçlarını kullanarak çargâh makamında bir eser dinleyiniz.

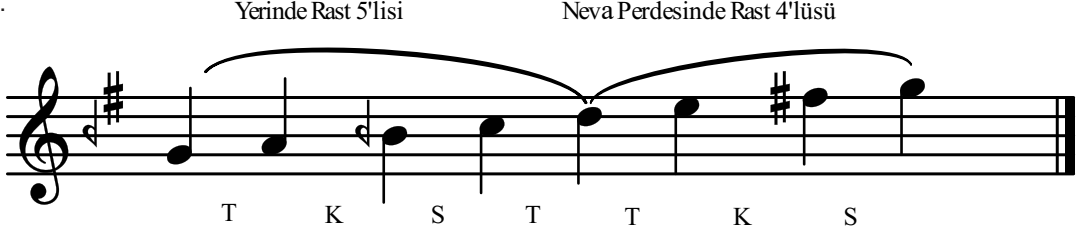

BİLGİ KUTUSU

Makamların insan psikolojisi ve sağlığı üzerindeki etkileri uzun yıllardır bilinmektedir. Osmanlı Dönemi'nde musiki, tedavi amaçlı kullanılan yöntemlerdendir. Örneğin rast makamının felce, buselik makamının sırt ve göz ağrılarına, hicaz makamının ise dil tutulmasına iyi geldiği ifade edilmektedir.
(Savaş Barkçin, 40 Makâm 40 Anlam, 40)

Rast Makamı

Dizisi:

Rast makamı; rast perdesinde rast beşliye, neva perdesinde rast dörtlüsünün eklenmesiyle meydana gelir.⁴

Karar Sesi: Rast perdesi

Güçlüsü: Neva perdesi

Yedeni: Irak perdesi

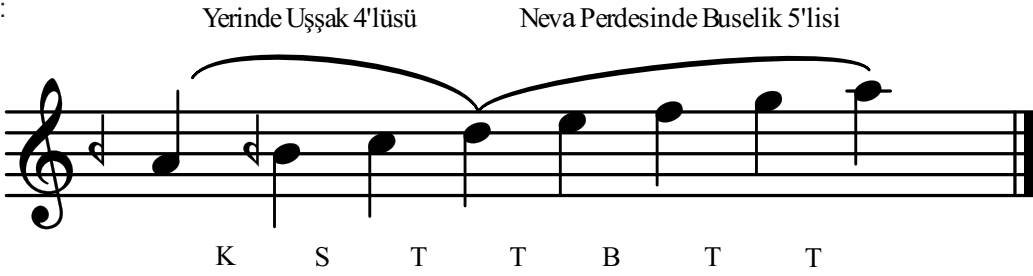
Donanımı: Si bemol ve fa diyez

Bilişim araçlarını kullanarak rast makamında bir eser dinleyiniz.

Uşşak Makamı

Dizisi:

Uşşak makamı; düğâh perdesinde uşşak dörtlüsüne, neva perdesinde buselik beşlisinin eklenmesiyle meydana gelir.⁵

Karar Sesi: Düğâh perdesi

Güçlüsü: Neva perdesi

Yedeni: Rast perdesi

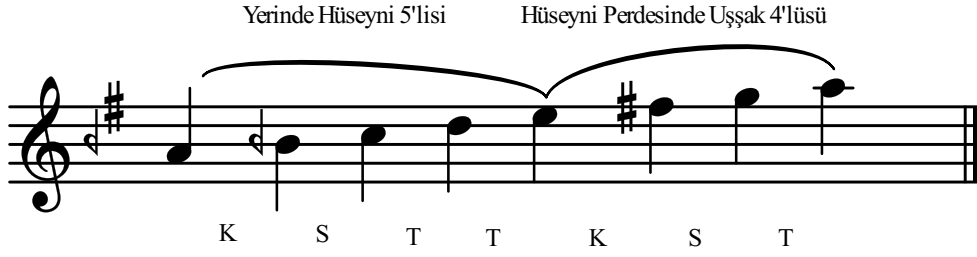
Donanımı: Si bemol

Bilişim araçlarını kullanarak uşşak makamında bir eser dinleyiniz.

Hüseyni Makamı

Dizisi:

Hüseyni makamı, düğâh perdesinde hüseyni beşlisi ve hüseyni perdesinde uşşak dördlüsünün bir araya gelmesiyle oluşur.⁶

Karar Sesi: Düğâh perdesi

Güçlüsü: Hüseyni perdesi

Yedeni: Rast perdesi

Donanımı: Si bemol ve fa diyez

Bilişim araçlarını kullanarak hüseyni makamında bir eser dinleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

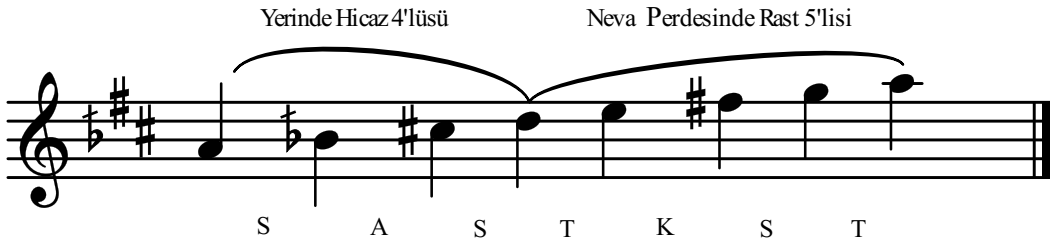
BİLGİ KUTUSU

Makam kelimesi mevki, durulacak yer anlamına gelmektedir. Musikide makam ezginin durduğu yer anlamına gelmektedir. Türk musikisi makamsal yapıdan oluşmaktadır.

(Mustafa Demirci, *Türk Dinî Musikisinin 100'ü*, 42)

Hicaz Makamı

Dizisi:

Hicaz makamı, düğâh perdesinde hicaz dördlüsüne neva perdesinde rast beşlisi nin eklenmesiyle oluşur.⁷

Karar Sesi: Düğâh

Güçlüsü: Neva

Yedeni: Rast

Donanımı: Si bemol, do diyez ve fa diyez

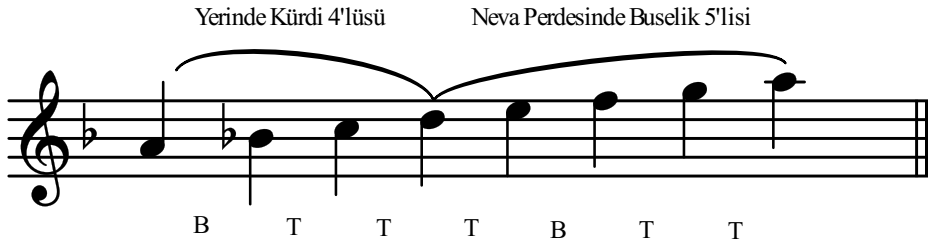
Bilişim araçlarını kullanarak hicaz makamında bir eser dinleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

Kürdi Makamı

Dizisi:

Kürdi makamı, dügâh perdesinde kürdi dördlüsüne neva perdesinde buselik beşlisinin eklenmesiyle oluşur.⁸

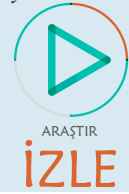
Karar Sesi: Dügâh

Güçlüsü: Neva

Yedeni: Rast

Donanımı: Si bemol

Bilişim araçlarını kullanarak rast makamında bir eser dinleyiniz.

Türk din musikisi geleneğinde ezan, beş ayrı namaz vaktine göre seçilmiş beş farklı makam dizisi seyrinde kendine has bir icra tarzı ve üslup çerçevesinde serbest ölçü ile okunmaktadır (Görsel 1.1.). Ezanın tespit edilmiş ve okunması gereken geçerli bir makamı yoktur. Ezan herhangi bir makam üzerinde icra edilebilir. Ancak Farabi'den günümüze kadar makamların insan ruhu ve bedenine faydalarının olduğunun düşünülmesi sebebiyle beş ayrı vakitte okunan ezan musikisinin genellikle şu makamlar ile icra edilmesi kabul görmüştür:⁹

Görsel 1.1: Ezan Okuyan Müezzin

Ezan Vakti	Makamlar
Sabah	Saba
Öğle	Uşşak
İkindi	Rast
Akşam	Segâh
Yatsı	Hicaz

Etkinlik-1

Adı	Makamları Ayırt Etme
Amaç	Dini musikide kullanılan basit makamların ölçüt/değişkenlerini ayırtabilme

Yönerge

- ♪ Dini musikide kullanılan basit makamlar hangi özelliklerine göre farklılaşmaktadır? Arkadaşlarınızla paylaşınız.
- ♪ Öğrenmiş olduğunuz basit makamlara ait ayırt edici özellikleri belirleyip aşağıdaki tabloya yazınız.

Makam Adı	Karar Sesi (Durağı)	Güçlüsü	Yedeni	Değiştirici İşaret
Buselik				-
	Dügâh			
		Neva		
				Si bemol

Değerlendirme

Yaptığınız çalışma aşağıdaki dereceli puanlama anahtarına göre değerlendirilecektir.

Performans Düzeyi	Ölçütler	Değerlendirme
5 (Çok İyi)	Öğrenci tüm makamları doğru şekilde tanımlamış; makamların dizisini, karar sesini, güçlü sesini, yedenini ve donanımını eksiksiz ve doğru bir biçimde belirtmiştir.	
4 (İyi)	Öğrenci çoğu makamı doğru tanımlamış; bunların dizisi, karar sesi, güçlü sesi ve donanımı gibi temel özellikleri büyük ölçüde doğru belirlemiştir.	
3 (Kısmen Yeterli)	Öğrenci bazı makamları doğru tanımlamış ancak makamların dizisi, karar sesi, güçlü sesi veya donanımı gibi temel unsurlarında hatalar yapmıştır.	
2 (Geliştirilmeli)	Öğrenci makamları belirlemekte ve ayırt etmekte zorlanmış, çoğunlukla yanlış veya eksik bilgiler vermiştir.	
1 (Yetersiz)	Öğrenci makamları tanımlayamamış, makamların dizisini ve diğer temel özellikleri belirleyememiştir. Yanlış veya eksik analiz yapmış, makamları ayırt edememiştir.	

Etkinlik-2

Adı	<i>Makamları Tasnif Etme</i>
Amaç	<i>Dini musikide kullanılan basit makamları tasnif edebilme</i>
Malzemeler	<i>Makam bilgileri içeren (karar sesi, güçlü sesler ve değiştirici işaretler) kartlar. Grup çalışması için kâğıt, kalem, etkileşimli tahta.</i>

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız. Her grup için bir isim belirleyiniz.
- Grup olarak üzerinde isimleri yazılı olan kartlardan seçtiğiniz makam için bilgi kartları hazırlayınız.
- Grup sayısınca hazırlamış olduğunuz bu kartları her gruba bir kart gelecek şekilde paylaşınız.
- Kartlarda verilen bilgilere göre makamları sınıflandırıp aşağıdaki gibi bir tablo hazırlayınız.
- Makam tasniflerinizi sınıfta sunup diğer gruplarla karşılaştırınız.
- Tabloyu sunarken makamları neden bu şekilde sınıflandırdığınızı açıklayınız.

Örnek Tablo

Karar Sesi	Güçlüsü	Makam Adı
dügâh perdesi	neva perdesi	buselik
rast perdesi	hüseyni perdesi	rast

Değerlendirme

Aşağıdaki akran değerlendirme formunu doldurunuz.

Öğrenci Adı ve Soyadı	
Değerlendirilen Grup Adı	
Değerlendiren Grup Adı	
Tarih	

Değerlendirme Kriterleri	Çok İyi (4)	İyi (3)	Orta (2)	Geliştirilmeli (1)
1. Makam bilgileri doğru şekilde sınıflandırılmış mı?				
2. Karar sesi ve güçlü sesler doğru tanımlanmış mı?				
3. Makamların neden bu şekilde tasnif edildiği mantıklı bir şekilde açıklandı mı?				
4. Sunum anlaşılır ve akıcı mıydı?				
5. Grup üyeleri eşit ve etkili şekilde katkıda bulundu mu?				
6. Sorulara verilen yanıtlar yeterli ve açıklayıcı mıydı?				
7. Grup, diğer gruplardan gelen geri bildirimlere açık ve saygılı mıydı?				

Etkinlik-3

Adı	Makamları İsimlendirme
Amaç	Basit makamları, değiştirici işaretlerine göre etiketleyebilme

Yönerge

- 🎵 Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız.
- 🎵 Her grup için farklı bir değiştirici işaret ya da işaretler belirleyiniz.
- 🎵 Belirlediğiniz değiştirici işaretlere göre basit makamların isimlerini yazıp bir tablo hazırlayınız.
- 🎵 Hazırladığınız tabloları sınıfta sunup diğer gruplarla karşılaştırınız.

Değerlendirme

Aşağıdaki her bir maddeyi dikkatlice okuyarak kendi performansınızı gözden geçirin ve ölçütleri göz önünde bulundurarak sunumunuzu değerlendiriniz.

Ölçütler	Açıklama	Kendi Değerlendirmem
Planlama	Sunuma etkili bir giriş yapabildim mi? Konuşmamı başarılı bir şekilde sürdürüp tamamlayabildim mi?	☐ Evet ☐ Kısmen ☐ Hayır
Düşünsel Süreçler	Ana fikri net bir şekilde ifade edebildim mi? Fikirlerimi tekrara düşmeden sunabildim mi?	☐ Evet ☐ Kısmen ☐ Hayır
Söz Varlığı	Kullanmış olduğum kelimeler bağlama uygun muydu? Yabancı kelimeler yerine onların Türkçe karşılıklarını tercih edebildim mi?	☐ Evet ☐ Kısmen ☐ Hayır
Akıcılık	Ses tonum yeterince işitilebilir miydi? Gereksiz tekrarlar yapmadan akıcı bir sunum gerçekleştirebildim mi? Vurgu ve tonlamaya dikkat edebildim mi?	☐ Evet ☐ Kısmen ☐ Hayır
Bilimsel Doğruluk	Basit makamları değiştirici işaretlerine göre etiketleyebildim mi? Verdiğim bilgilerle karşı tarafı ikna edebildim mi?	☐ Evet ☐ Kısmen ☐ Hayır
İş Birliği	Takım içinde üzerime düşen sorumluluğu yerine getirebildim mi? Grup çalışmasına aktif olarak katılım sağlayabildim mi?	☐ Evet ☐ Kısmen ☐ Hayır
Zaman Yönetimi	Sunum süresini etkili ve verimli bir şekilde kullanabildim mi?	☐ Evet ☐ Kısmen ☐ Hayır

- Güçlü yönlerim:
- Geliştirmem gereken noktalar:

1.3 MUSİKİŞİNASLAR: HATİB ZÂKİRÎ HASAN EFENDİ

Konuya Başlarken

1. Türk din musikisine katkıda bulunmuş musikişinaslardan kimleri tanıyorsunuz?
2. Bu isimlerin dinî musiki alanına katkılarını ilişkin neler biliyorsunuz? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Etkinlik-1

Adı	Kaynak Avcılığı
Amaç	Hatib Zâkirî Hasan Efendi hakkında bilgi toplayacağı araçları seçebilme

Yönerge

- 🎵 Karekodda verilen bilimsel araştırma yöntemleri hakkındaki metni okuyunuz.
- 🎵 Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız.
- 🎵 Grup hâlinde en güvenilir bilgi kaynaklarını tartışarak belirleyiniz.
- 🎵 “Hatib Zâkirî Hasan Efendi” hakkında bilgi toplayacağınız araçları seçiniz.

Bilimsel araştırma yöntemleri hakkında detaylı bilgi almak için karekodu okutabilirsiniz.

Görsel 1.2: Millet Kütüphanesi

Değerlendirme

Seçmiş olduğunuz bilgi toplama aracını neden tercih ettiğinizi açıklayınız.

Etkinlik-2

Adı	Bilgi Topluyorum
Amaç	Hatib Zâkirî Hasan Efendi hakkında bilgileri bulabilme

Yönerge

- Grup olarak Hatib Zâkirî Hasan Efendi hakkında belirlediğiniz bilgi toplama araçlarını kullanarak araştırma yapınız.
- Ulaştığınız bilgileri öğretmeninize doğrulamak üzere not ediniz.

Değerlendirme

Öğrendiklerinizden hareketle bilgi kaynağını doğru seçmek ne gibi faydalar sağlar? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

Sahne Sizin

Zaman Yolculuğu

Aşağıda verilen bilgileri okuyunuz.

17. yüzyıl itibarıyla Osmanlı Devleti musiki eğitiminde kullanılan meşk sistemi yerini nota yazımına bırakmaya başlamıştır. Devletin büyük kısmını etkileyen Batılılaşma musikide de kendini göstermiş ve sarayda opera çalınmaya başlanmıştır. Ayrıca askerî müzik de düzenlenmiştir. Müzisyenlere Batı müziği eğitimi verilmiştir. Batı enstrümanları ve nota yazımı öğrenilmeye başlanmıştır.¹⁰

Evlia Çelebi, Seyahatnâmesi'nde Avrupa müziği unsurları ile gerçekleşen bazı karşılaşmalara yer vermiştir. Osmanlı'nın belli bir dönemde Batı müziğine göstermeye başladığı ilginin ilk tohumlarının bu dönemde ekildiğini belirtmiştir.¹¹

Musikide Batılılaşmanın yanı sıra bu dönemde Türk musikisi makamsal yapısını sürdürmüş ve birçok makam üretilmiştir.¹²

Yukarıdaki bilgilere göre:

- O dönemde yaşayan bir musiki öğrencisi olduğunuzu hayal ederek defterinize bir günlük yazınız.
- Günlükte işlemiş olduğunuz bir dersi ya da katıldığınız bir merasimi anlatınız.
- Günlüğü yazarken Hatib Zâkirî Hasan Efendi'ye ait eserleri etkileşimli tahta ya da dijital araçlarla açıp dinleyebilirsiniz.
- Yazdığınız günlükleri sınıfta paylaşınız.

Değerlendirme

Etkinlikte zorlandığım noktalar:

Etkinlikte keyif aldığım noktalar:

.....

.....

.....

.....

Etkinlik-3

Adı	<i>Araştır ve Keşfet</i>
Amaç	<i>Hatib Zâkirî Hasan Efendi hakkında bilgileri doğrulayabilme</i>
Malzemeler	<i>Poster hazırlamak için kâğıt, kalem, dijital uygulamalar vb.</i>

Yönerge

- 🎵 Hatib Zâkirî Hasan Efendi (Görsel 1.3) hakkında edindiğiniz bilgileri öğretmeninize sunarak doğrulattınız.

Bilişim araçlarını kullanarak Hatib Zâkirî Hasan Efendi hakkındaki “Bestekâr Hafızlar” adlı videoyu izleyiniz.

Değerlendirme

Hatib Zâkirî Hasan Efendi hakkında bulduğunuz bilgiler ile videoda verilen bilgiler arasında farklılık var mı? Varsa bunlar nelerdir? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

Görsel 1.3: Hatib Zâkirî Hasan Efendi (temsili)

HATİB ZÂKİRÎ HASAN EFENDİ

(öl. 1623)

(...) Mutasavvıf, bestekâr ve şair kimliği ile 17. yüzyıl ilim ve sanat hayatında adından söz ettirmiş şahsiyetlerden biridir. İzmir'in Foça ilçesinde doğan Hatib Zâkirî Hasan Efendi, çocuk yaşlarında iyi bir dinî eğitim almak maksadıyla ailesiyle birlikte İstanbul'a gelmiştir. İlerleyen zamanda Eminönü Küçükpazar'daki Hoca Hayreddin Camii'nde hatiplik yapması ve mensubu olduğu Halvetiyye tarikatının zikirlerinde zâkirbaşılık yapması sebebiyle "Hatib Zâkirî" nâmı ile anılmıştır. (...)

Hatib Zâkirî Hasan Efendi, Türk Din Musikisi tarihi içerisinde yaptığı çalışmalar ve bestelediği eserlerle döneminde önemli bir bestekâr olarak haklı bir şöret kazanmıştır. Özellikle de Cami Musikisinin en önemli türlerinden biri olan "Sela" formunda bestelediği ve günümüze kadar ulaşmış eserleri, dinî kültürümüzün en kıymetli zenginliklerinin başında gelir. (...)

Hatib Zâkirî Hasan Efendi'nin bestelediği bu eserlerin en önemli özelliği selanın okunuş amacı ve okunuş vaktine göre bestelenmiş olmasıdır. Sela okumanın günümüz uygulamasına baktığımız zaman bilinen bir tek selanın her vesile ile okunduğunu görürüz. Bayram sabahı, Cuma günü, kutsal gün ve gecelerde, cenaze vesilesi ile okunan hep aynı seladır. Halbuki Hatib Zâkirî Hasan Efendi'nin bestelediği salâların en önemli özelliği okunma vakti ve amacı için farklı olmasıdır. Yani Cuma ve Bayram günü okunan sela farklı, sabah vaktinde okunan sela farklı, cenaze vesilesi için okunan sela farklıdır. Ayrıca bu selaların sözleri de salavat cümleleri ile birlikte okunma amacı ve vakti ile bir uyum içinde bestelenmiştir. (...)

Ayrıca onun bestelediği İmam Hüseyin Mersiyesi, Na't-ı Peygamberî, Temcid-Münacâtı ve ilahileri dinî musiki külliyyatımızın zirve eserleri olarak kabul edilmektedir. Bestelerinin yanında yazdığı şiirlerinin bir kısmı da ilahilere gümüş olmuş ve kültür mirasımıza önemli zenginlik katmıştır. (...) ¹³

(Kısaltılmıştır.)

BAYATÎ BAYRAM SELASI

Yâ Mevlâ Allah

Leyse'l 'îdü limen lebise'l cedîd / İnneme'l 'îdü limen hâfe mine'l va'îd
(Bayram, yeniler giyenler için değil, Allah'ın azâbından korkanlar içindir)

Leyse'l 'îdü limen rakabe'l metâyâ / İnneme'l 'îdü limen terake'l hatâyâ
(Bayram, bineklere binenler için değil, günâhlarını terkedenler içindir)

Leyse'l 'îdü limen besate'l bisât / İnneme'l 'îdü limen tecâveze 'ale's sırât
(Bayram, halılar-yaygılar serenler için değil, "Sırât"ı geçenler içindir)

Leyse'l 'îdü limen tezeyyene bi zîneti'd dünyâ / İnneme'l 'îdü limen tezevvede bi zâdi't takvâ
(Bayram, dünyâ süsleri ile bezenenler için değil, takvâ azığı ile azıklananlar içindir)

Leyse'l 'îdü limen nazara ilâ envâ'i'l elvân / İnneme'l 'îdü limen nazara ilâ cemâli'r Rahmân
(Bayram, çeşit çeşit renklere bakanlar için değil, Cemâlullah'a nazar edenler içindir)

Ve sallî ve sellim 'alâ es'adi ve eşrafi nûri cemi'il enbiyâi ve'l mürselin ve'l hamdü lillâhi rabbi'l 'âlemîn... ¹⁴

Bilişim araçlarını kullanarak Hatib Zâkirî Hasan Efendi tarafından yazılan "Bayatî Bayram Selası" dinleyiniz.

Etkinlik-4

Adı	Musiki Arşivi
Amaç	Hatib Zâkirî Hasan Efendi hakkında ulaştığı bilgileri kaydedebilme

Ön Hazırlık

Yönerge

- 🎵 Sınıfınız ya da okulunuzda bir sınıf arşivi (Örneğin genel ağ sayfası, sınıf panosu ya da bir not defteri olabilir.) oluşturunuz.
- 🎵 Doğruladığınız bilgileri kullanarak Hatib Zâkirî Hasan Efendi'nin hayatı, eserleri ve Türk din musikisine katkıları hakkında bir poster oluşturunuz.

Uygulama

- 🎵 Posterlerinizi sınıfla paylaşınız.
- 🎵 Oluşturduğunuz sınıf arşivine çalışmalarınızı ekleyiniz.

Değerlendirme

Yaptığınız arşiv çalışmasında eksik veya hatalı gördüğünüz notları aşağıda bırakılan boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

PERFORMANS GÖREVİ

“Hatib Zâkirî Hasan Efendi Konferansı”

Amaç: Hatib Zâkirî Hasan Efendi hakkında bilgi toplayabilme

Uygulama Adımları

1.4 ÇALGILAR: NEY - KUDÜM

Konuya Başlarken

1. Türk din musikisinde kullanılan çalgılardan hangilerini biliyorsunuz?
2. Sizce dinî musikide kullanılan çalgıların özellikleri ne olmalıdır? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Türk müziği, binlerce yıllık tarihi boyunca birçok çalgıyı bünyesinde barındırmıştır. Ney ve kudüm çalgıları Türk müziğinin en önemli temsilcilerindendir. Ney, mistik havası ve etkileyici tonuyla; kudüm ise ritmik yapısı ve vurmalı karakteriyle Türk müziğinin vazgeçilmez unsurları olmuştur.

BİLGİ KUTUSU

“Ney” çalgısı Mevlevilikte çok önemli bir yere sahiptir. Mevlâna’nın yazmış olduğu “Mesnevi” isimli eserinin girişinde ney ile ilgili beyitler bulunmaktadır.
(Mehmet Nuri Uygun, “Ney”, *DİA*, 33/68-69)

DİNLE NEYDEN

*Dinle, bu ney nasıl şikâyet ediyor, ayrılıkları anlatıyor,
Beni kamışlıktan kestiler keseli, feryadıyla erkek kadın ağlayıp inledi.
Özlem derdini anlatabilmem için ayrılıktan dilim dilim olmuş bir yürek isterim,
Kendi aslından uzak kalan herkes, yine kavuşma zamanını arar.*

(Mevlana, *Mesnevi*, 1/41)

Aşağıdaki soruların cevaplarını arkadaşlarınızla paylaşınız.

- Ney çalgısı hangi malzemelerden yapılabilir?
- Size göre ney çalgısının diğer üflemeli çalgılardan farkı nelerdir?
- Tasavvuf müziği içerisinde ney çalgısının önemi ne olabilir?

Bilişim araçlarını kullanarak ney çalgısının yapımı ve üflenmesi ile ilgili “Ahenk” adlı belgeselin 7. bölümünü izleyiniz.

ARAŞTIR
İZLE

Ney

Ney öteden beri Türk musikisinin ve özellikle tekke musikisinin vazgeçilmez sazı olmuştur (Görsel 1.4). Farsçada “kamış” anlamına gelen “nây” kelimesi Türkçede uzun süre bu şekilde kullanıldıktan sonra zamanla “ney”e dönüşmüştür. Ney üfleyene “nâyî” (neyzen) denir.

Görsel 1.4: Ney

Görsel 1.5: Başpare

Ney, tek parça dokuz boğumlu bir kamışın içi boşaltılıp üzerine (biri arka kısmında) yedi adet delik (perde) açılması suretiyle yapılır. Sarı ve budaklı bir çeşit kamıştan elde edilen neyin ilk ve son boğumuna gümüş, altın veya pirinçten yapılan ve “parazvâne” adı verilen bilezikler takılır. Üst ve alt parazvâne denilen bu madenî parçalar, kamışın hassas bölgelerinde meydana gelebilecek çatlakları önlemek içindir. Ayrıca neyin sağlam kalmasını temin etmek için boğum yerlerine genellikle gümüş, altın veya başka madenlerden yapılmış tel sarılabilir.

Neyin ilk boğumu olan boğaz boğumuna “başpare” adı verilen, genellikle boynuzdan elde edilmiş, üflemeyi kolaylaştıracı konik bir ağızlık takılır (Görsel 1.5). Yapımında fil dişi ve bağanın yanı sıra şimşir, kehribar ve ceviz gibi sert ağaçların da kullanıldığı başparelerde daha çok manda boynuzu tercih edilir.

Ney çalgısının akordu, imalatı sırasında yapılır. Diğer sazlarla birlikte rahat kullanımı veya değişik insan seslerine eşlik etme kolaylığı düşünülerek çeşitli uzunlukta ve akortta neyler yapılmıştır.¹⁵

Aşağıdaki soruların cevaplarını vererek arkadaşlarınızla tartışınız.

- Kudüm çalgısı hangi malzemelerden yapılabilir?
- Kudüm sazının diğer vurmali çalgılardan farklılıkları neler olabilir?
- Tasavvuf müziği içerisinde kudüm çalgısının önemi ne olabilir?

Kudüm

Kelime olarak Arapçada “uzak bir yerden gelme, ayak basma” anlamına gelen kudüm, bazı tarikat toplanmalarında özellikle Mevlevihanelerde bazen de din dışı musikide kullanılan bir usul vurma aletidir. Mevlevi tarikatı mensupları tarafından “kudüm-i şerif” diye adlandırılan kudüm, Mevlevi mukabelesi (sema, ayin) esnasında mutripte yer alan en önemli ritim sazi olup kudüm çalana “kudümzen” veya “kudümi”, kudümzenbaşına da “serkudümi” denir.

Kudüm teknesi bakırdan yapılmış, aralarında çok az bir orantı farkı bulunan ağızlarına deri gerilmiş iki taştan ibarettir (Görsel 1.6). Bakır taslar, sesin akustiği göz önüne alınarak bazen de bir miktar altın karıştırılarak dövme ile yapılır; tasların ağızlarına da en iyi sesi verdiği kabul edilen farklı kalınlıkta deve derisi gerilir.

Görsel 1.6: Kudüm

Bilişim araçlarını kullanarak kudüm çalgısı ile ilgili “Sade Saz” adlı belgeselin 2. bölümünü izleyiniz.

İcracının oturuş vaziyetine göre sağ taraftaki pes ses veren kudüme “düm”, sol taraftaki tiz ses verene “tek” ismi verilir. Sağ kudümle sol kudüm birbirinden dört ses farklıdır.¹⁶

Aşağıdaki soruların cevaplarını vererek arkadaşlarınızla tartışınız.

1. Sizce bir müzik eserinde ney ve kudümü bir arada kullanmak neden etkili olur?
2. Bu iki çalgıyı bir arada kullanmak dinleyiciye nasıl bir deneyim sunar?

Etkinlik-1

40 dk.

Adı	<i>Sen de Söyle</i>
Amaç	<i>Ney ve kudüm çalgılarının özelliklerini tanıyabilme</i>
Malzemeler	<i>Poster hazırlamak için kâğıt, kalem, dijital uygulamalar vb.</i>

Yönerge

- 🎵 Öğretmeninizin rehberliğinde “ney ve kudüm çalgılarının özellikleri, yapımı ve sesleri” hakkında konuşmak üzere arkadaşlarınızla bir halka oluşturunuz ve konuşma sırasını işaret eden bir nesne belirleyiniz.
- 🎵 Sıranız geldiğinde konuyla ilgili düşüncenizi söyleyiniz.
- 🎵 Söz almak istemediğinizde “pas” diyerek sözü bir sonraki öğrenciye bırakabilirsiniz.
- 🎵 Ortaya konan düşünceleri öğretmeninizin rehberliğinde özetleyiniz.

Değerlendirme

Ney ve kudüm çalgıları ile alakalı:

Yeni öğrendiğim üç şey

Daha önce bildiğim iki kavram

Sormak istediğim bir soru

Etkinlik-2

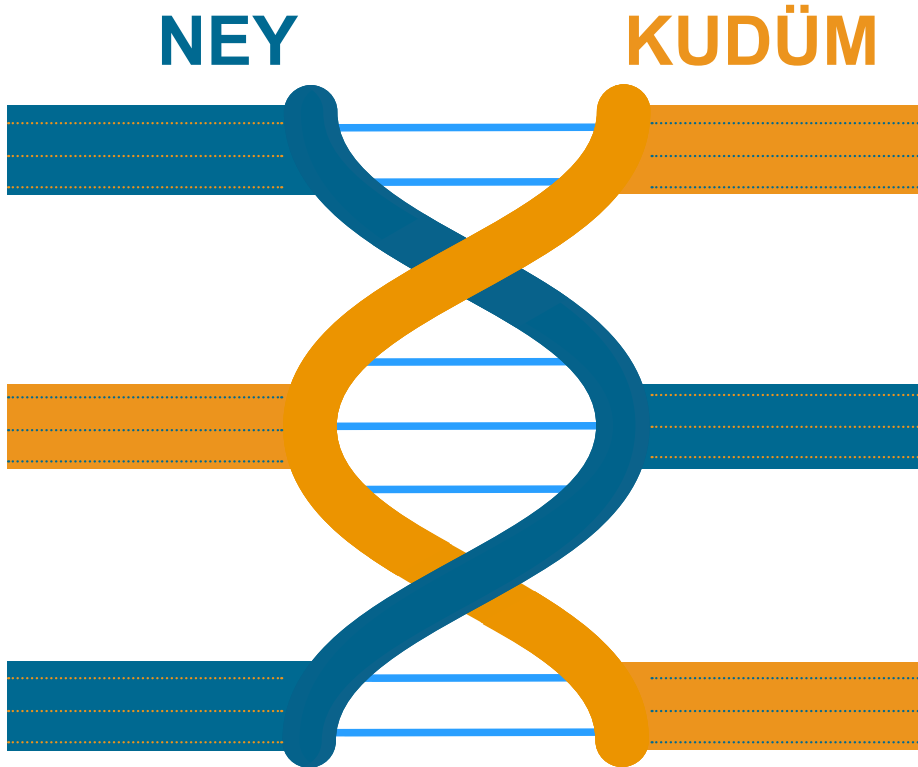
Adı	Benzerlik ve Farklılıkları Buluyorum
Amaç	Ney ve kudüm çalgılarının farklılık ve benzerliklerini listeleyebilme

Yönerge

🎵 Aşağıda verilen tablodaki boş alanları verilen çalgı özelliklerine göre doldurunuz.

Özellikler	Ney	Kudüm
Şekil Özellikleri		
Ses Özellikleri		
İcra Tekniği		
Kullanıldığı Müzik Türleri		

🎵 Ney ve kudüm çalgılarının benzerliklerini sarmalın iç tarafına, farklılıklarını ise dışına yazınız.

Bulmuş olduğunuz benzerlik ve farklılıkları arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ney ve Kudüm Çalgıları Öz Değerlendirme Formu

Öz Değerlendirme Formu: Ney ve Kudüm Çalgılarını Öğreniyorum

Aşağıdaki ifadeleri kendi performansınıza göre değerlendiriniz. Her ifade için uygun seçeneği işaretleyiniz.

Adı Soyadı	
Tarih	

Değerlendirme İfadeleri	Hiç Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum	Puan
1. Ney ve kudüm çalgılarının şekil özelliklerini listeleyebiliyorum.	☐	☐	☐	☐	
2. Ney ve kudüm çalgılarının ses özelliklerini ayırt edebiliyorum.	☐	☐	☐	☐	
3. Ney ve kudüm çalgılarının icra tekniklerini ifade edebiliyorum.	☐	☐	☐	☐	
4. Ney ve kudüm çalgılarının benzerliklerini belirleyebiliyorum.	☐	☐	☐	☐	
5. Ney ve kudüm çalgılarının farklılıklarını açıklayabiliyorum.	☐	☐	☐	☐	
6. Ney ve kudüm çalgılarının dinî müzikteki rollerini belirleyebiliyorum.	☐	☐	☐	☐	
7. Kavram haritası veya anlam çözümleme tablosu oluştururken zorlanmadım.	☐	☐	☐	☐	
8. Grup çalışmalarına aktif olarak katıldım.	☐	☐	☐	☐	
9. Bu konuyu öğrenirken keyif aldım.	☐	☐	☐	☐	

Değerlendirme Sonucu:

Puanlar

- Hiç Katılmıyorum: 1 puan
- Kısmen Katılıyorum: 2 puan
- Katılıyorum: 3 puan
- Tamamen Katılıyorum: 4 puan

Toplam Puan: / 36

Açık Uçlu Sorular:

1. Bu konuyla ilgili en çok hangi kısım dikkatinizi çekti? Neden?

.....

.....

2. Ney ve kudüm çalgıları hakkında öğrendiklerinizi günlük hayatta nasıl kullanabilirsiniz? Yazınız.

.....

.....

3. Bu konuyu öğrenirken zorlandığınız veya anlamakta güçlük çektiğiniz bir nokta oldu mu? Açıklayınız.

.....

.....

1.5 USULLER: NİM SOFYAN USULÜ

Konuya Başlarken

Ritim, estetik ve kurallar günlük hayatımıza ne gibi katkılarda bulunuyor? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Etkinlik-1

40 dk

Adı	Müzikten Harekete
Amaç	Nim sofyan usulüne uygun hareketler belirleyebilme
Malzemeler	Anlam çözümleme tablosu, çalgılar hakkında bilgi içeren materyaller

Yönerge

- Akıllı tahtadan nim sofyan usulü etkinlik videosunu açınız ve izleyiniz.
- Usulün yapısı olan hareketleri, vuruşları (darpları) sağ ve sol el kullanımını belirleyiniz.

Nim sofyan usulü vuruşunu izlemek için karekodu okutabilirsiniz.

Değerlendirme

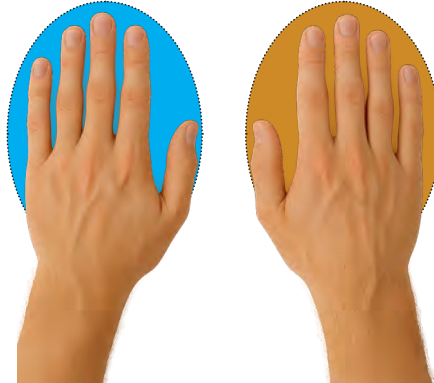
Nim sofyan usulü hakkında öğrendiklerinizi yazınız.

.....

.....

Tek

DÜM

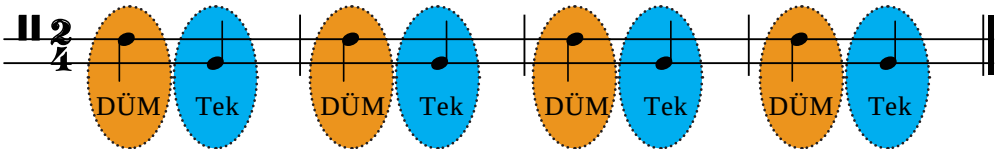

BİLGİ KUTUSU

Müziğin iki ana unsurundan birisi ses diğeri de ritmdir. Ritm deyiminin Türk müziğindeki karşılığı ise usuldür. Türk musikisinde “vuruş” kelimesi yerine “darp” kelimesi kullanılmaktadır. (İsmail Hakkı Özkan, *Türk Müsıkisi Nazariyatı ve Usulleri Kudüm Velveleleri*, 613)

Sağ El

Sol El

Grafik 1.1: Darplar

Etkinlik-2

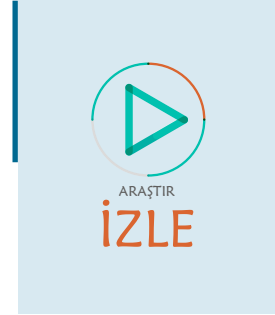

Adı	Usulden Esere
Amaç	Nim sofyan usulüne uygun hareketler sergileyebilme

Yönerge

- 🎵 Öğretmen rehberliğinde akıllı tahtadan “Derdine Derman İsteyen Gelsin” isimli eserin videosunu açınız.
- 🎵 Eseri dikkatlice dinleyiniz.
- 🎵 Dinleme esnasında ellerinizi düm (sağ el), tek (sol el) sözlerini söyleyerek hareket ettiriniz.

Bu etkinliği darplarınız süreklilik kazanana kadar devam ettiriniz.

Değerlendirme

- Nim sofyan usulü hakkında bu dersten önce neler biliyordunuz?
- Nim sofyan usulüyle ilgili bu derste ne öğrendiniz? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

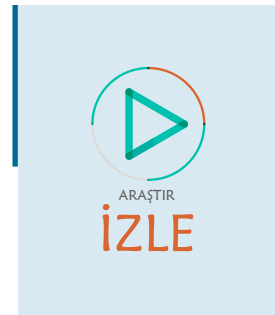
Etkinlik-3

Adı	Usulden Sözlere
Amaç	Nim sofyan usulüne uygun hareketler sergileyebilme

Yönerge

- 🎵 Öğretmen rehberliğinde etkileşimli tahtadan “İlim İlim Bilmektir” eserinin video-sunu açınız ve dikkatlice izleyiniz.
- 🎵 Verilen eserin usulünü sağ-sol vuruşları ve düm-tek heceleri ile takip ediniz.
- 🎵 Bu etkinliği hece ve darplarınızla birlikte süreklilik kazanana kadar devam ettiriniz.
- 🎵 Eserin sözlerini ve usulünü birlikte icra ederek seslendiriniz.
- 🎵 Bu etkinliği sözlerini ve darplarını eksiksiz yapıncaya kadar sürdürünüz.

Değerlendirme

Uygulama yaparken zorlandığınız veya kolay bulduğunuz noktaları paylaşınız.

Etkinlik-4

Adı	<i>Nim Sofyan Usulü ile Grup Performansı</i>
Amaç	<i>Nim sofyan usulüne uygun hareketler sergileyebilme</i>

Yönerge

- 🎵 Öğretmen rehberliğinde ikili veya üçlü gruplara ayrılınız.
- 🎵 Sunumunu yapmak üzere nim sofyan usulünde bir eser belirleyiniz.
- 🎵 Bu eseri çalışarak usul uygulaması ile sununuz.

Değerlendirme

- Bu eseri tek başınıza vuruşları/darpları ile seslendirmek isteseniz yapabilir misiniz?
- Eserleri usulleri ile birlikte icra ederken zorlandığınız noktalar neler oldu? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

Sahne Sizin

Nim Sofyan Usulü ile Çalışıyorum

- 🎵 Öğretmen rehberliğinde üç gruba ayrılınız.
- 🎵 Birinci grubu düm, ikinci grubu tek, üçüncü grubu ise koro olarak belirleyiniz.
- 🎵 Sınıfça nim sofyan usulünde seslendireceğiniz bir eser belirleyiniz.
- 🎵 Koro grubuyla eserin sözlerini seslendirirken düm ve tek grupları ile eserin darplarını uygulayınız.
- 🎵 Gruplardaki öğrencileri yer değiştirerek etkinliği tekrar ediniz.

BİLGİ KUTUSU

(2/4) Nim sofyan usulü:
Birleşimine başka hiçbir usul
girmemiş iki zamanlı basit
“usul”dür.

(İsmail Hakkı Özkan, *Türk Müsikişi Nazariyatı ve Usulleri Kudüm Velveleleri*, 613)

Performans Görevi: Nim Sofyan Usulü ile Grup Performansı**Değerlendirme Kriterleri**

Kriterler	4 (Mükemmel)	3 (İyi)	2 (Orta)	1 (Gelişmeli)	Puan
Usulün Doğru Uygulanması	Nim sofyan usulü tamamen doğru ve ritmik bir şekilde uygulanır.	Nim sofyan usulü büyük ölçüde doğru uygulanır, küçük hatalar vardır.	Nim sofyan usulü kısmen doğru uygulanır, belirgin hatalar vardır.	Nim sofyan usulü doğru uygulanmaz, ciddi hatalar vardır.	
Ritim ve Senkronizasyon	Grup üyeleri arasında mükemmel ritim ve senkronizasyon vardır.	Grup üyeleri arasında iyi bir ritim ve senkronizasyon vardır.	Grup üyeleri arasında kısmen ritim ve senkronizasyon vardır.	Grup üyeleri arasında ritim ve senkronizasyon yoktur.	
Müzikle Uyum	Usul, müzikle tamamen uyumlu ve estetik bir şekilde uygulanır.	Usul, müzikle büyük ölçüde uyumlu ve estetikdir.	Usul, müzikle kısmen uyumlu ve estetikdir.	Usul, müzikle uyumlu ve estetik değildir.	
Grup İş Birliği ve Dayanışma	Grup üyeleri arasında mükemmel bir iş birliği ve dayanışma vardır.	Grup üyeleri arasında iyi bir iş birliği ve dayanışma vardır.	Grup üyeleri arasında kısmen iş birliği ve dayanışma vardır.	Grup üyeleri arasında iş birliği ve dayanışma yoktur.	
Performansın Genel Sunumu	Performans çok etkileyici ve profesyonelce sunulmuştur.	Performans etkileyici bir şekilde sunulmuştur.	Performans kısmen etkileyicidir.	Performans etkileyici değildir.	

Puanlama ve Geri Bildirim:

- Toplam Puan: Her kriter için verilen puanlar toplanır. Maksimum 20 puan üzerinden değerlendirme yapılır.
- Geri Bildirim: Öğrencilere, performanslarının güçlü yönleri ve geliştirilmesi gereken alanlar hakkında yazılı veya sözlü geri bildirim verilir.

Örnek Geri Bildirim:

- Güçlü Yönler:
 - Nim sofyan usulünü doğru ve ritmik bir şekilde uyguladınız.
 - Grup olarak mükemmel bir senkronizasyon sergilediniz.
 - Performansınız çok etkileyiciydi.
- Geliştirilmesi Gereken Alanlar:
 - Müzikle uyum konusunda biraz daha pratik yapabilirsiniz.
 - Grup içindeki iş birliğini artırmak için gruptaki arkadaşlarınızla daha fazla iletişim kurabilirsiniz.

1.6 MAKAMLAR: RAST MAKAMI

Konuya Başlarken

1. Makamları oluşturan temel bileşenler neler olabilir?
2. Makam çeşitliliğinin musikiye etkisi sizce nasıldır? Arkadaşlarınızla tartışınız.

RAST MAKAMI DİZİSİ

Yerinde Rast 5'lisi

Nevâ Perdesinde Rast 4'lüsü

Etkinlik-1

Adı	Rast Makamını Keşfetme
Amaç	Rast makamının müzikal bileşenlerini ayırt edebilme

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde karekod ile verilen “Sevgi Baht Olmuş” adlı eseri inceleyiniz.
- Nota üzerinde belirlenen rast makamının durağı, güçlüsü, donanımı gibi özelliklerini belirleyiniz.
- Bu özellikleri aşağıda verilen tablodaki ilgili alana renklerine göre yazınız.
- Yazdığınız bilgileri öğretmen rehberliğinde sınıf içinde paylaşıp arkadaşlarınızla kontrol ediniz.
- Rast makamını diğer makamlardan ayıran en önemli özellikleri arkadaşlarınızla paylaşınız.

Makamsal Özellikler	Rast Makamı
Karar Sesi (durağı)	
Güçlüsü	
Yedeni	Irak (fa diyez)
Donanımı	

“Sevgi Baht Olmuş”
adlı eseri incelemek
için karekodu okutabi-
lirsiniz.

Değerlendirme

Rast makamını oluşturan temel bileşenler hakkında öğrendiklerinizi yazınız.

Etkinlik-2

Adı	Nota Üzerinde Rast Makamını Analiz Etme
Amaç	Türk musikisinin makamsal yapısını ve rast makamının temel bileşenlerini açıklayabilme

Yönerge

- Aşağıdaki “Gül Yüzünü Rüyamızda” isimli rast makamında yazılmış eseri inceleyiniz.
- Rast makamın özelliklerini (durak, güçlü, seyir) nota üzerinde işaretleyiniz.
- Bu özellikleri açıklayan bir rapor oluşturunuz.
- Raporlarınızı arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

Gül Yüzünü Rüyamızda Görelim

Güfte: Hacı Kişi

♩ = 60

Besteci: Sebilci Hüseyin Efendi

Usül: Sofyan

Gül yü zü nü rü ya mız da
Sen sin gö nül ler sul ta nı
Aş kın la ya şa rır göz ler
gö re lim ya Re sul Al lah
ge tir din yü ce Kur a nı
fi ra kın la ya nar öz ler
Gül bah çe ne dün ya mız da
Uğ ru na ten de ki ca nı
Mü ba rek rav za na yüz ler
gi re lim ya Re sul Al lah
ve re lim ya Re sul Al lah
sü re lim ya Re sul Al lah

Değerlendirme

Uygulama yaparken zorlandığınız veya kolay bulduğunuz noktalar nelerdir? Yazınız.

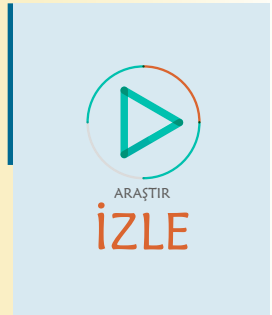
.....

.....

.....

.....

- 🎵 Bilişim araçlarını kullanarak öğretmen rehberliğinde rast makamında seslendirilmiş kamet ve ezan örneklerini dinleyiniz.
- 🎵 Rast makamının özelliklerine uygun bir şekilde ezan ya da kameti seslendiriniz.

Değerlendirme

Dinlediğiniz, seslendirdiğiniz eserler hakkında aşağıda verilen kriterleri dikkate alarak kısa bir müzikal yorum yazarak sınıf içinde paylaşınız.

Yorum Yazarken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

1. Müzikal Özellikler

- Eserin makamsal yapısı (rast makamının durak, güçlü, seyir gibi özellikleri) nasıl hissedildi?
- Eserin temposu, ritmi nasıldı?

2. Duygusal ve Estetik Özellikler

- Eser size hangi duyguları (huzur, coşku, dinginlik, heyecan vb.) hissettirdi?
- Eserin söz (varsa) ve müzik uyumu nasıldı?
- Eserin genel atmosferi (dinî bir atmosfer, tarihsel bir hava vb.) nasıldı?

3. Kişisel Yorum

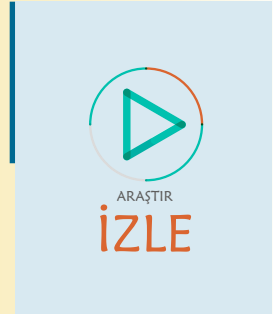
- Eseri dinlerken aklınıza gelen düşünceler veya eserin size çağrıştırdıkları nelerdi?
- Eseri beğendiniz mi? Neden? Eserin hangi bölümleri sizi etkiledi?
- Eserin rast makamına uygunluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Yorum Yazma Adımları

1. Dinleme: Eseri dikkatlice dinleyiniz ve notlar alınız.
2. Analiz: Eserin müzikal ve duygusal özelliklerini belirleyiniz.
3. Yazma: Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi eser hakkında kısa ve öz bir yorum yazınız.
4. Paylaşma: Yorumunuzu sınıf içinde paylaşın ve arkadaşlarınızın yorumlarını okuyunuz.

[illegible]

- 🎵 Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız.
- 🎵 Akıllı tahtadan rast makamında yazılmış “Erler Demine” adlı eseri açınız ve gruplar hâlinde seslendiriniz.

Değerlendirme

Aşağıdaki akran değerlendirme formunu doldurunuz.

Gözlem Maddesi	1	2	3	4
Makam bilgisini doğru kullandı.				
Usul vuruşlarını doğru yaptı.				
Grup çalışmasına katkıda bulundu.				
Performansı iyiydi.				
Müzik terimlerini doğru kullandı.				

Açıklama

Arkadaşınızın en başarılı olduğu yön:

Geliştirmesi gereken yön:

Kendinize Notlar

[illegible]

ÜNİTE SONU ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki boşlukları uygun kelimelerle doldurunuz.

(Hatib Zâkirî Hasan Efendi, iki, Mevlana, ney, Mevlevî, rast, değiştirici)

1. Rast makamının karar sesiperdesidir.
2. Nim sofyan usulü, zamanlıdır.
3. Üflemeli bir çalgı olan özellikle
..... ayınlarında çok önemli bir yere sahiptir.
4. Buselik makamı işaret almaz.
5. bayram selasını besteleyen kişidir.

B. Aşağıdaki önermeleri okuyunuz. Önermeler doğru ise Doğru (), yanlış ise Yanlış () kutucuğunu işaretleyiniz ve yanlış cevabın gerekçesini yazınız.

6. Dügâh, rast makamının güçlü perdesidir.

Doğru () Yanlış ()

Çünkü

7. Ney ve kudüm çalgıları aynı ses üretim biçimine sahiptir.

Doğru () Yanlış ()

Çünkü

8. Röpriz işareti, müzikte tekrar anlamına gelir.

Doğru () Yanlış ()

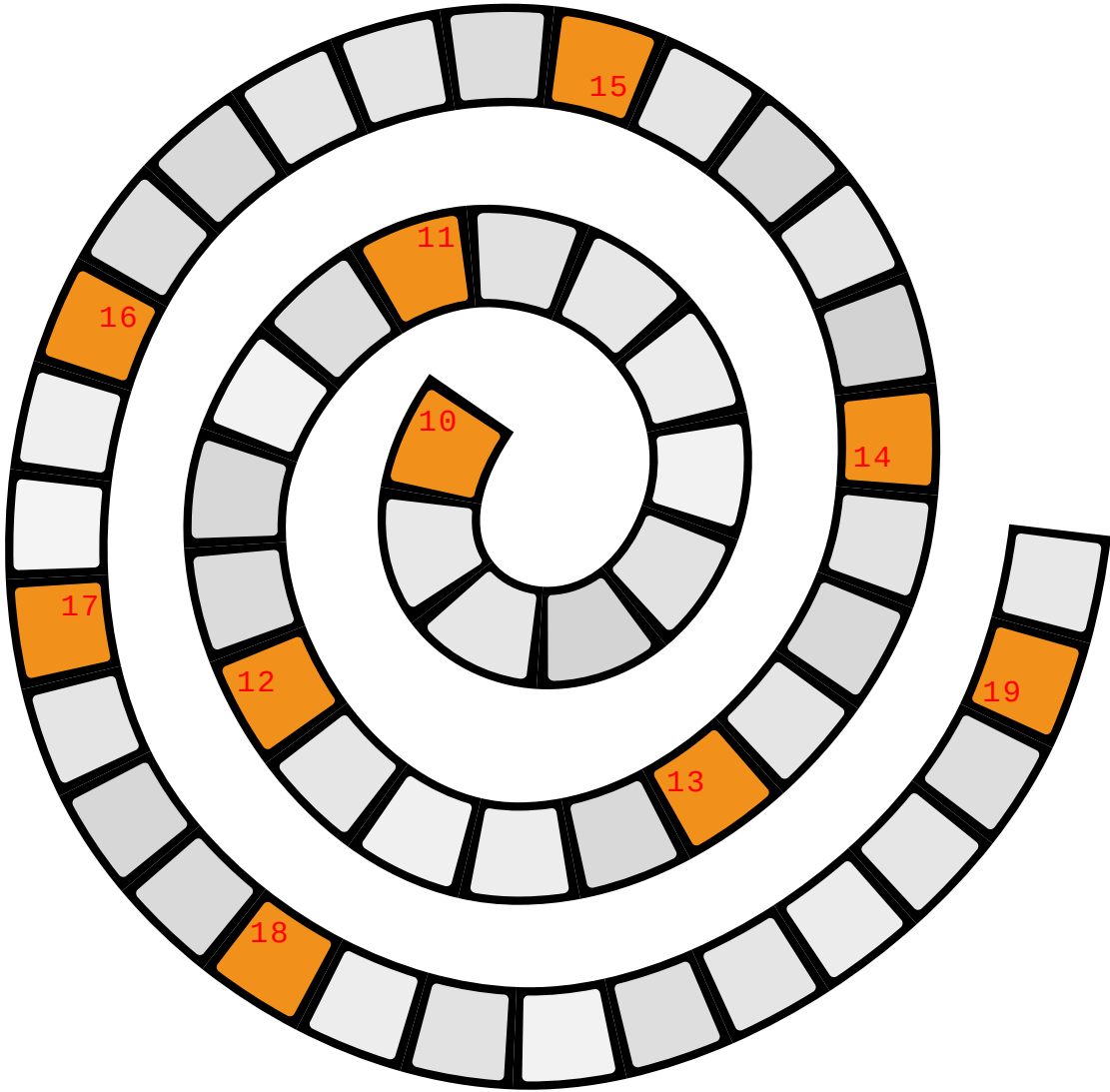
Çünkü

9. Yeden, karar perdesine en uzak ses perdesidir.

Doğru () Yanlış ()

Çünkü

C. Aşağıdaki tabloda verilen soruların cevaplarını bulmaca üzerine yazınız.

10. Bir makamın sonlandığı temel ses.
11. Bir makamdaki yedinci olarak adlandırılan perde.
12. Bir makamda dörtlü ile beşlinin birleştiği yerde olan ses.
13. Bir eserde ritmik düzeni sağlayan yapı.
14. La notasının Türk müziğindeki perde karşılığı.
15. Müzikte tekrar işareti.
16. Nefesli bir Türk müziği çalgısı.
17. Türk müziğinde sol perdesinin ismi.
18. Türk müziğinde sık kullanılan, iki zamanlı ritim kalıbı.
19. Notada sus işareti.

C. Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarındaki boşluklara yazınız.**20. Basit makamların özelliklerini belirleyici kavramlar nelerdir?**

21. Kudüm hakkında bildiklerinizi yazınız.

22. Hatib Zâkirî Hasan Efendi'nin dinî musiki alanında yaptığı çalışmalar hakkında bildiklerinizi yazınız.

D. Aşağıdaki soruların doğru cevabını işaretleyiniz.**23. Aşağıdaki seçeneklerden hangisinde yalnızca perde adları yer almaktadır?**

- A) Segâh, hüseyî, sus
 B) Dügâh, kürdi, rast
 C) Usul, düm, karar
 D) Rôpriz, yeden, rast
 E) Neva, yegâh, senyö

24. Aşağıdakilerden hangisi karar sesi olarak adlandırılır?

- A) Bir makamın ilk sesi
 B) Melodinin en yüksek sesi
 C) Makamın durakladığı ana perde
 D) Usulün en belirgin vuruşu
 E) Makamın en çok dolaştığı perde

25. Ney çalgısı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A) Dokuz boğumdan oluşur.
 B) Tasavvuf müziğinde önemli bir yere sahiptir.
 C) İlk boğumuna başpare adı verilir.
 D) Vurmalı bir çalgıdır.
 E) Kamıştan yapılır.

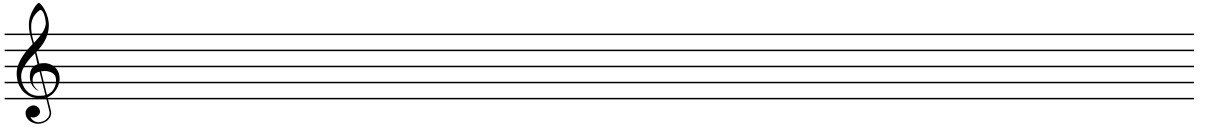
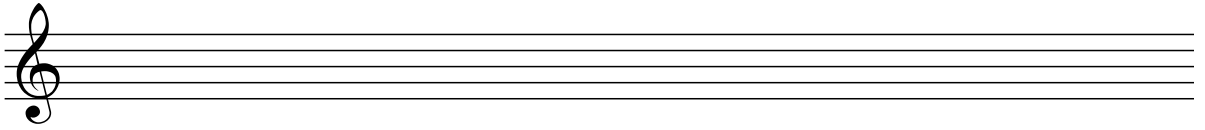
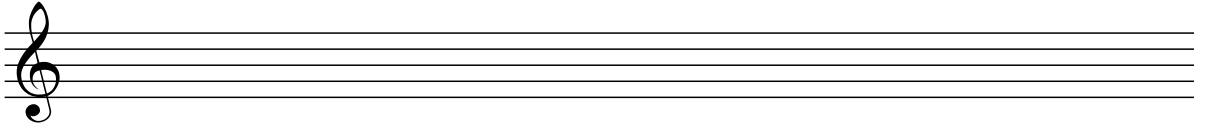
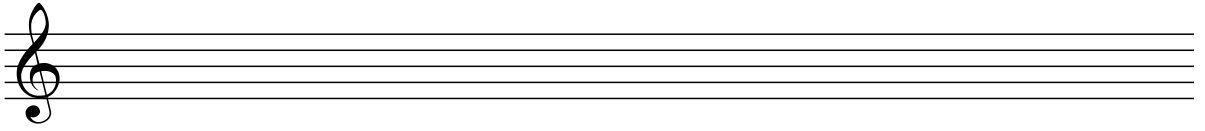
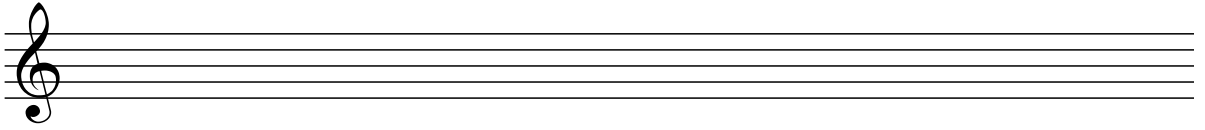
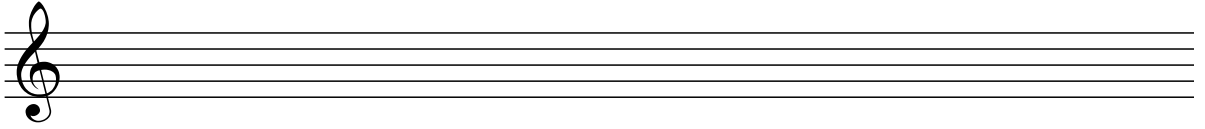
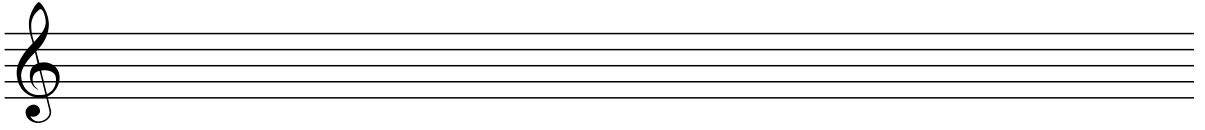
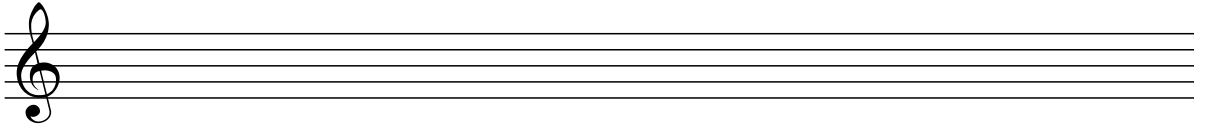
“1. Ünite Ek Ölçme
 ve Değerlendirme So-
 ruları” için karekodu
 okutabilirsiniz.

E. Aşağıdaki “Öz Değerlendirme” formunu doldurunuz.

İfade	1	2	3	4
Basit makamları tanıyorum ve karar seslerini belirleyebiliyorum.				
Usul vuruşlarını doğru şekilde uygulayabiliyorum.				
Ney ve kudüm arasındaki farkları biliyorum.				
Nota ve sus işaretlerini tanıyorum.				
Grup çalışmalarına katıldım.				
Zorlandığım yerlerde tekrar yaptım.				
Müzik kavramlarını günlük hayatla ilişkilendirdim.				
Dinlediğim eserin makam ve usulünü tanımlayabiliyorum.				

Sonnotlar

1. Demirci, *Türk Dinî Musikisinin 100'ü*, 20-54.
2. Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri*, 47.
3. Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri*, 118.
4. Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri*, 137.
5. Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri*, 143.
6. Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri*, 179.
7. Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri*, 164.
8. Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri*, 133.
9. Alkan, "Geçmişten Günümüze Türklerde Ezan Musikisi". 86-110.
10. Karakaya, "XVII.- XVIII. Yüzyıl Müelliflerinin Makam Olgusuna Bakışları", 1/ 208 ;Kutlay, "Osmanlı Modernleşmesinin Müzikal Boyutu", 279-283.
11. Tutu, "Evliya Çelebi'nin Kaleminden Batılı Müzik Unsurları", 215-226.
12. Karakaya, "XVII.- XVIII. Yüzyıl Müelliflerinin Makam Olgusuna Bakışları", 1/ 243.
13. Ateş, "Hatip Zâkirî Hasan Efendi (1623)", 133, 135.
14. Özcan, "Bayram Salâsı", 5/268-269.
15. Uygun, "Ney", 33/68-69.
16. Ungay, "Kudüm", 26/322-323.

2. ÜNİTE

Tarihten Tınıya

- 2.1. Türk-İslam Müziğinin Tarihsel Gelişimi
- 2.2. Musikişinaslar: Buhurizade Mustafa İtrî
- 2.3. Çalgılar: Kanun-Bendir
- 2.4. Usuller: Semai Usulü
- 2.5. Makamlar: Uşşak Makamı
- 2.6. Makamlar: Hüseyni Makamı

► Bu ünite de öğrenilecek anahtar kavramlar

- bendir
- hüseyni
- kanun
- semai
- uşşak

► Bu ünite de sizlerden

- Türk-İslam musikisinin tarihsel gelişimi hakkında bilgi toplayabilmeniz,
- Türk din musikisine katkı sağlayan Buhurizade Mustafa İtrî hakkında bilgi toplayabilmeniz,
- Türk din musikisinde kullanılan kanun ve bendir çalgılarını karşılaştırabilmeniz,
- semai usulüne uygun hareket edebilmeniz,
- uşşak ve hüseyni makamını dinleyebilmeniz

beklenmektedir.

Ünite PDF'sine ulaşmak için karekodu okutunuz.

Ünite sunusuna ulaşmak için karekodu okutunuz.

Başlarken

Orta Asya'da Türkler'in dini törenlerde kullandığı müzik, toplumun manevi bağlarını güçlendiren bir araçtı. Günümüzde ise tasavvuf musikisinde yer alan ilahiler ve zikirler geçmişteki bu inanç temelli müzik anlayışının İslam kültürüyle birleşerek devam ettiğini gösterir. Bu süreklilik, müziğin maneviyatı destekleyen bir unsur olarak yüzyıllardır önemini koruduğunu göstermektedir.

2.1 TÜRK-İSLAM MÜZİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Konuya Başlarken

1. Türk-İslam musikisinin tarihsel gelişimi hakkında neler biliyorsunuz? Arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Dinî musikide kullanılan makam ve usullerden ismini bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

BİLGİ KUTUSU

Dinî musiki,
Türk musikisi içinde bir
form'dur (biçim).

(İsmail Hakkı Özkan, *Türk Mûsikîsi Naza-
riyatı ve Usulleri Kudüm Velveleleri*, 96)

Etkinlik-1

40+20 dk.

Adı	Kaynak Avcılığı
Amaç	Türk-İslam musikisinin tarihsel gelişimi ile ilgili olay, konu ve durum hakkında bilgileri doğrulayabilme

Ön Hazırlık

Yönerge

- 🎵 Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılıңыз.
- 🎵 Aşağıdaki konu ve kaynak türlerini inceleyiniz.

Araçlar

- 🎵 Makaleler
- 🎵 Tezler
- 🎵 Kitaplar
- 🎵 Ansiklopediler
- 🎵 Güvenirliği kanıtlanmış genel ağ bağlantıları

Konular

- 🎵 İslamiyet Öncesi
- 🎵 Selçuklu Dönemi
- 🎵 Osmanlı Dönemi
- 🎵 Cumhuriyet Dönemi

- 🎵 Türk-İslam musikisinin tarihsel gelişimi hakkında bilgi toplayacağınız güvenilir bilgi kaynaklarını belirleyiniz. Aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

Belirlediğiniz Kaynak	Tercih Nedeni	Kullanma Şekli	Elde Edilebilecek Bilgiler

- 🎵 Belirlediğiniz kaynaklardan konuyla ilgili araştırmanızı yaparak bilgi toplayınız.
- 🎵 Edindiğiniz bilgileri doğrulamak üzere not ediniz.

Uygulama

- 🎵 Türk-İslam musikisinin tarihsel gelişimi hakkında topladığınız bilgileri öğretmeninize sunarak doğrulayınız.

Değerlendirme

Öğrendiklerinizden hareketle bilgi kaynağını doğru seçmenin ne gibi faydalar sağladığını arkadaşlarınızla paylaşınız.

Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar olan serüvenini takip eden bir seyyah olduğunuzu hayal ediniz. Bu seyahatinizde dinî musikinin gelişimi ile ilgili notlar aldığınızı düşünün. Bu notları aşağıda verilen alana yazınız. Yazdıklarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

Etkinlik-2

40 + 40 dk

Adı	Poster Hazırlama
Amaç	Türk-İslam musikisinin tarihsel gelişimi ile ilgili ulaşılan bilgileri kaydedebilme

Ön Hazırlık

Yönerge

- 🎵 Türk-İslam musikisinin tarihsel gelişimi hakkında doğruladığınız bilgileri kullanarak bir sunum hazırlayınız.

Uygulama

- 🎵 Sunumlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.
- 🎵 Sunum paylaşımı esnasında soru cevap tekniğini kullanarak etkileşimli bir tartışma ortamı oluşturunuz.
- 🎵 Sunumlardan hareketle sınıf panosunda veya dijital ortamda sergilemek üzere Türk-İslam musikisinin tarihsel gelişimi ile ilgili bir poster hazırlayınız.

Türk İslam musikisinin tarihsel gelişimi hakkında detaylı bilgi almak için karekodu okutabilirsiniz.

Değerlendirme

Öğrendiğiniz bilgiler ışığında aşağıdaki zaman şeridinde boş bırakılan yerleri doldurunuz.

2.2 MUSİKİŞİNASLAR: BUHURİZADE MUSTAFA İTRÎ

Konuya Başlarken

Türk-İslam musikisine katkıda bulunan musikişinaslardan bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Büyük İtrî'ye eskiler derler,
Bizim öz mûsikimizin piri;
O kadar halkı sevkedi yer yer,
O şafak vaktinin cihangiri,
Nice bayramların sabâh erken,
Göğü, top sesleriyle gürlerken,
Söylemiş saltanatlı Tekbir'i.

Yahya Kemal Beyatlı

(Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbemiz*, 9)

Etkinlik-1

Adı Güvenilir Kaynaklar

Amaç Türk din musikisine katkıda bulunan Buhurizade Mustafa İtrî hakkında bilgi toplayacağı araçları belirleyebilme

Uygulama

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılıңыз.
- Türk din musikisine katkı sağlayan Buhurizade Mustafa İtrî hakkında aşağıdaki araştırma konularından birini seçiniz.

Hayatı

Eserlerinin
Seslendirmesi

Dinî Musikiye
Katkıları

Bilişim araçlarını kullanarak İtrî'nin bestelediği Segah Tekbiri dinleyiniz.

- Konuyla ilgili aşağıdaki kaynak türlerinden birini belirleyiniz.

Akademik
Kaynaklar

Dijital
Kaynaklar

Yazılı
Kaynaklar

- Belirlediğiniz kaynak türünün güvenilirliği hakkında görüş geliştirmek üzere konuşma halkası tekniği ile düşüncelerinizi paylaşınız.

Değerlendirme

Buhurizade Mustafa İtrî hakkında bilgi toplayacağınız kaynakların hangi özellikleri taşıması gerekir? Aşağıdaki alana yazınız, arkadaşlarınızla paylaşınız.

Etkinlik-2

Adı	Bilgileniyorum
Amaç	Türk din musikisine katkı sağlayan Buhurizade Mustafa İtrî hakkında ulaştığı bilgileri doğrulayabilme

Ön Hazırlık

Yönerge

- Belirlediğiniz kaynak türünden grubunuza ait konuyla ilgili araştırmanızı yaparak bilgi toplayınız.
- Topladığınız bilgiler ışığında aşağıdaki sahnelerden birini seçerek oynayabileceğiniz bir tiyatro metni yazınız.

Sahne 1: Mevlevihane'de İtrî'nin Eğitimi (İtrî, Yenikapı Mevlevihanesinde eğitim almaktadır. Burada ney üflemeyi ve musikiyi öğrenmektedir. Mevlevi dervişleri ona Osmanlı musikisinin önemini anlatmaktadır.)

Sahne 2: Sarayda İtrî'nin bestekârlığı (Sultan IV. Mehmed, İtrî'nin eserlerini dinler ve ona sarayda hanende olmasını teklif eder. İtrî, Segâh Tekbiri'ni ve diğer eserlerini bestelemeye başlar.)

Sahne 3: Bayram Namazında İtrî'nin Segâh Tekbiri (İtrî'nin bestesi olan Segâh Tekbiri, bir bayram namazında camide okunur. Ulema ve halk bu eseri dinler ve ona hayran kalır.)

Sahne 4: İtrî'nin Kültürel Mirası (İtrî, yaşlanmıştır ve öğrencilerine musikinin önemini anlatmaktadır. Eserlerinin uzun yıllar unutulmadan çalınıp söyleneceği vurgulanır.)

Uygulama

- Hazırladığınız oyunu sınıfta sergileyiniz.
- Oyunlarda sunulan içeriklerin doğruluğunu sınıfça tartışınız.

Değerlendirme

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere uygun kelimeleri yerleştiriniz.

segâh tekbir	1711	IV. Mehmed	şiiir	Zâkirî
neva kâr	hat	1897	Buhurizade	musiki

- İtrî, yaşadığı dönemde _____, _____ ve _____ gibi sanat dallarında da kendini göstermiştir.
- İtrî'nin ailesine, atalarından birinin güzel koku taciri olması nedeniyle _____ ünvanı verilmiştir.
- İtrî, Osmanlı sarayında _____ Dönemi'nde hanende olarak bulunmuştur.
- İtrî'nin en meşhur eserlerinden biri olan _____, günümüzde hâlâ bayram namazlarında okunmaktadır.
- İtrî, _____ yılında vefat etmiş, Yenikapı Mevlevihanesinin bahçesine ya da Mustafapaşa Dergâhı karşısına defnedilmiştir.

Etkinlik-3

Adı	<i>Buhurizade Mustafa İtrî Posterî</i>
Amaç	<i>Türk din musikisine katkı sağlayan Buhurizade Mustafa İtrî hakkında ulaştığı bilgileri kaydedebilme</i>

Ön Hazırlık

Yönerge

- 🎵 Türk din musikisine katkı sağlayan Buhurizade Mustafa İtrî hakkında doğruladığınız bilgileri kullanarak bir sunum hazırlayınız.

Uygulama

- 🎵 Sunumlarınızı paylaşınız.
- 🎵 Edindiğiniz bilgi, dijital içerik ve görselleri sınıf arşivine kaydediniz.

Değerlendirme

Buhurizade Mustafa İtrî ile ilgili sizi en çok etkileyen bilgi nedir? Yazınız.

Bilişim araçlarını kullanarak Buhurizade Mustafa İtrî hakkındaki “Musikişinas” adlı belgeselin 1. Bölümünü izleyiniz.

Buhurizade Mustafa İtrî

(1630 - 1711)

İtrî'nin doğum tarihi kaynaklarda net olarak belirtilmese de 1630-1640 yılları arasında İstanbul'un Yayla semtinde dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Atalarından herhangi birinin güzel koku taciri olması sebebiyle ailesine Buhurizade ünvanı verilen Mustafa Efendi, şiirlerinde kullandığı “İtrî” mahlasıyla da tanınmıştır.¹Türk müzikî tarihinin en önde gelen birkaç simasından biri olan İtrî Efendi hânendeliği, şairliği ve hattatlığının yanı sıra özellikle bestekârlığı ile tanınmıştır (Görsel 2.1).²

İtrî, Mevlevî kültürü içinde yetişmiş, dönemin önemli musikişinaslarından Hafız Post, Koca Osman ve Derviş Ömer'den dersler almıştır. Sultan IV. Mehmed'in sarayında hanende olarak yer almış ve Osmanlı saray musikisinin önemli isimlerinden biri olmuştur.³

İtrî'nin bir musikişinas olarak asıl önemli yönü bestekârlığıdır. Türk müzikisinin cami, tekke ve klasik müzik alanlarında hemen her formunda eser vermiş nâdir sanatkarlarından olan İtrî'nin eserleri alışılmışın dışında bir melodi örgüsüne sahiptir.⁴

En bilinen eserleri Segâh Tekbir, Salâtı Ümmiye, Rast Na'tı Peygamberî, Neva Kâr, Segâh Âyini Şerîf'tir.

İtrî'nin İslam medeniyetine kazandırdığı diğer hususlar ise camilerde “cumhur müezzinliği” çerçevesinde birtakım uygulamalar ve bunların müzik ile ilgili düzenlemeleridir. Teravîh namazı esnasında “Teravîh Tertibi” olarak da bilinen ve her rekatta makam değiştirmek şeklinde uygulanan kuralları düzenleyen kişi İtrî'dir.

Kesin olmamakla birlikte Buhurizade Mustafa İtrî Efendi'nin 1711 tarihinde vefat ettiği ve Edirnekapi dışındaki Mustafapaşa Dergâhı karşısına ya da mensubu olduğu Yenikapı Mevlevihanesi bahçesindeki kabristana defnedildiği ifade edilmektedir.⁵

Görsel 2.1: İtrî (Temsilî)

Bilişim araçlarını kullanarak İtrî'nin bestelediği Salat-ı Ümmiye'yi dinleyiniz.

2.3 ÇALGILAR: KANUN-BENDİR

Konuya Başlarken

1. Sizce dinî musikide kullanılan çalgıların ne tür özellikleri olmalı? Tartışınız.
2. Dinî musikide kullanılan kanun ve bendir çalgıları hakkında neler biliyorsunuz? Bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Kanun ve bendir Türk din musikisinde kullanılan önemli çalgılardır. Kanun kendine has tonuyla, bendir ise vurmali karakteriyle Türk müziğinin vazgeçilmez unsuru olmuşlardır.

Kanun

Kanunun aslen bir Türk olan, zamanın büyük filozofu ve müzik bilgini olarak tanınan Farâbî (870-950) tarafından icat edildiği rivayet edilmektedir (Görsel 2.2). Antik Çağ'da Mısır ve Sümerliler tarafından kullanıldığını gösteren bazı tarihi belgelerden başka eski bir Arap rivayetine göre kanun; 13. asırda İbn-i Hallegan'ın icat ettiği ve bu bilginin Horasanlı Bermek ailesinden olup Musul'da doğduğu söylenmektedir. Ancak Hallegan'ın kendi eserinde kanunun, Farâbî'nin buluşu olduğu şeklinde ifade ettiği de bilinmektedir.⁶

Görsel 2.2: Kanun

Günümüzde her üç tel için 6 ile 12 adet mandal görülebilmektedir. Teller göğüs üzerine birbirine paralel olarak üçer üçer gerilmiştir. Boyu 95-100 cm, 38-40 cm ve kalınlığı 4-6 cm arasında, sağ tarafı iki dik açılı bir yamuk şeklindedir. Yapımında genellikle köknar veya ladin, göğüs tahtası olarak çınar, ıhlamur, gürgen ve kayın ağaçları kullanılır. Sağ tarafta teller eşik denilen bir köprü üzerinden geçer ve bu köprünün altında rezonansı sağlayan deri bulunur. Genellikle oğlak veya balık derisi kullanılır.

Kanunda her biri üç telden meydana gelen 24 perde vardır, ayrıca isteğe bağlı olarak 26-27 perdeli kanunlar da yapılmaktadır. Yaklaşık 3.5 oktavlık geniş ses alanı ve çeşitli çalgılar arasında kendine özgü gösterişli ve ahenkli sesiyle yer eden, her türlü duyguyu zengin bir şekilde ifade etmeye uygun olan kanun, bütün parmakları kullanmayı gerektirdiğinden ve çok sesli çalışmalara uygun bir çalgı olduğundan "Türk Musikisinin Piyanosu" olarak adlandırılmaktadır.

Kanun, her iki elin işaret parmaklarına takılan özel yüksüklere tutturulmuş deniz kaplumbağasının karın altı kemiğinden yapılmış "bağa" mızraplarla, tellere vurularak çalınır. Bu mızraplar günümüzde plastik, boynuz, kehribar vb. malzemelerden de yapılmaktadır. Türk musikisinde kanunu çalan sanatçıya "kanuni" adı verilir.⁷

Kanun Türkiye'nin yanı sıra Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki İslâm ülkeleriyle Balkanlar'da, Özbekistan ve Ermenistan'da da kullanılmış tarih boyunca çeşitli değişiklikler geçirmiştir.⁸

Bilişim araçlarını kullanarak kanun çalgısının yapımı ve çalışması ile ilgili "Ahenk" adlı belgeselin 24. bölümünü izleyiniz.

Bendir

Bendir, çeşitli işlemlerle çember şekline getirilmiş 1-1,5 cm kalınlığında bir ahşap üzerine aparat veya yapıştırıcılarla tek taraflı gerilen deriden oluşan bir vurmali çalgıdır (Görsel 2.3). Bendir, “Hititler”in merkezi olan Anadolu’dan Orta Asya, Mezopotamya ve tüm Avrupa’ya yayılan ve genellikle elle çalma tekniğinde icra edilen bir çalgı” olarak tanımlanmıştır. Vazgeçilmez karakteristik özelliği yapımında ceviz ağacı ve hayvan derisi kullanılmasıdır.

Bilişim araçlarını kullanarak bendir çalgısının yapımı ve çalınışı ile ilgili “Ahenk” adlı belgeselin 12. bölümünü izleyiniz.

Görsel 2.3: Bendir

Bendir çalgısı, dört unsurun tek yapı hâline getirilmesi ile oluşur:

İlk unsur kasnaktır. Ana gövdesine yani bendirin tınısal özelliklerini oluşturacak olan rezonans kutusuna kasnak denir.

İkinci unsur ise bendirin derisidir. Deri, rezonans kutusunun yani ana gövdenin şekillendireceği titreşimleri oluşturan kısımdır. Bu iki kısmın birleştirilebilmesi için çember denilen aparattan yararlanılmaktadır.

Üçüncü unsur çemberdir. Derinin kasnağa gerilmesi için kasnağın dış çapı kadar iç çapı olan, kolay esneme-yen, kuvvete dayanıklı, metal özellikli maddelerden yapılan aparattır. Derinin kenarları çembere sarılarak oluşturulan dairesel yüzey, ana gövdeye yani kasnağa gerilir. Bu parçaları kasnağın üzerine doğru sabitleyerek derinin gerilmesi görevini yerine getiren parçalar ise dördüncü unsur olan germe aparatlarıdır. Germe aparatları genellikle yüksek kuvvetlere dayanıklı sert metal özellikli malzemelerden seçilir.

Bendir diz üstünde, sehpa, bacak arasında ve elde kendine has çalma teknikleriyle ses çıkartmaktadır. Her çalma tekniğinin kendine özgü pozisyon ve tutuş şekilleri bulunmaktadır. Pozisyonların çalma tekniklerinde vuruş şekillerinden elde edilecek tonlar, pozisyon ve tutuş şekillerine göre değişkenlik göstermektedir.

Oturuş vaziyetine göre sol el ile kasnak ortasına vurmak suretiyle “düm” sesi, sağ el yüzük ve orta parmakla bendir kasnağına yakın yere parmak vurularak “tek” sesi elde edilir.⁹

Etkinlik-1

Adı	Sen de Söyle
Amaç	Kanun ve bendir çalgılarının özelliklerini belirleyebilme

Yönerge

Aşağıdaki aşamaları takip ederek etkinliği tamamlayınız.

- 🎵 Öğretmeninizin rehberliğinde kanun ve bendir çalgılarının özellikleri, yapımı ve sesleri hakkında konuşmak üzere arkadaşlarınızla bir halka oluşturunuz ve konuşma sırasını işaret eden bir nesne belirleyiniz.
- 🎵 Sıranız geldiğinde konuyla ilgili düşüncenizi söyleyiniz.
- 🎵 Söz almak istemediğinizde “pas” diyerek sözü bir sonraki öğrenciye bırakınız.
- 🎵 Ortaya konan düşünceleri aşağıda verilen alana yazarak özetleyiniz.

Değerlendirme

Aşağıdaki soruları cevaplayınız. Daha sonra cevaplarınızı arkadaşlarınızla paylaşarak doğrulayınız.

- Kanun hangi geometrik forma sahiptir? Bu geometrik formun kanunun sesi üzerindeki etkisi sizce ne olabilir?
- Bendirin yapımında hangi malzemeler kullanılır?
- Kanunun icra bakımından diğer mızraplı çalgılardan farkları nelerdir?
- Bendir hangi geometrik forma sahiptir? Bu geometrik formun bendirin sesi üzerindeki etkisi sizce ne olabilir?

BİLGİ KUTUSU

Kanun; çeşitli şekilsel farklılıklarla Japonya'da “koto”, Finlandiya'da “kantele”, Estonya'da “kannel”, Rusya'da “gusli”, Kore'de “kayagum” ve Arabistan'da bizdeki gibi “kanun” diye adlandırılır.

(Zeki Tez, Müzik ve Müzik Aletlerinin Kültürel Tarihi, 315)

Etkinlik-3

40 dk.

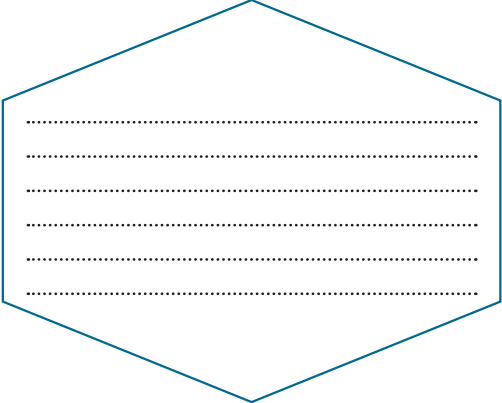
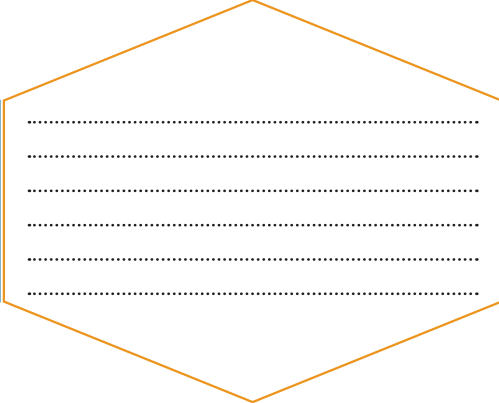
Adı	Benzerlik ve Farklılıkları Buluyorum
Amaç	Kanun ve bendir çalgılarının farklılıklarını listeleyebilme

Yönerge

 Kanun ve bendir çalgılarının özelliklerini aşağıdaki anlam çözümleme tablosuna yazınız.

	Kanun	Bendir
Şekil Özellikleri		
Ses Özellikleri		
İcra Tekniği		
Kullanıldığı Müzik Türleri		

 Belirlediğiniz özelliklerden hareketle kanun ve bendir çalgılarının benzerlik ve farklılıklarını aşağıdaki tabloda uygun yerlere yazınız.

Benzerlik	Farklılık
	

Değerlendirme

1. Yaptığınız karşılaştırmadan ulaştığınız sonuçlarla ilgili bir paragraf yazınız.

2.4 USULLER: SEMAİ USULÜ

Konuya Başlarken

Müzik eserlerinde kullanılan ritimlerin farklı olması sizce eserlere ne tür zenginlikler sağlar? Beyin fırtınası tekniği kullanarak düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Etkinlik-1

Adı	Müzikten Harekete
Amaç	Semai usulüne uygun hareketler sergileyebilme

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde karekodda verilen semai usulü etkinlik videosunu açınız ve izleyiniz.
- Usulün yapısı olan hareketleri, vuruşları (darpları) sağ ve sol el kullanımını belirleyiniz.
- Usulün yapısı olan hareketleri yani, vuruşları için sağ elinizi “düm” sol elinizi “tek” sözlerini söyleyerek hareket ettiriniz.

“Semai usulü”
etkinlik videosunu
izlemek için karekodu
okutabilirsiniz.

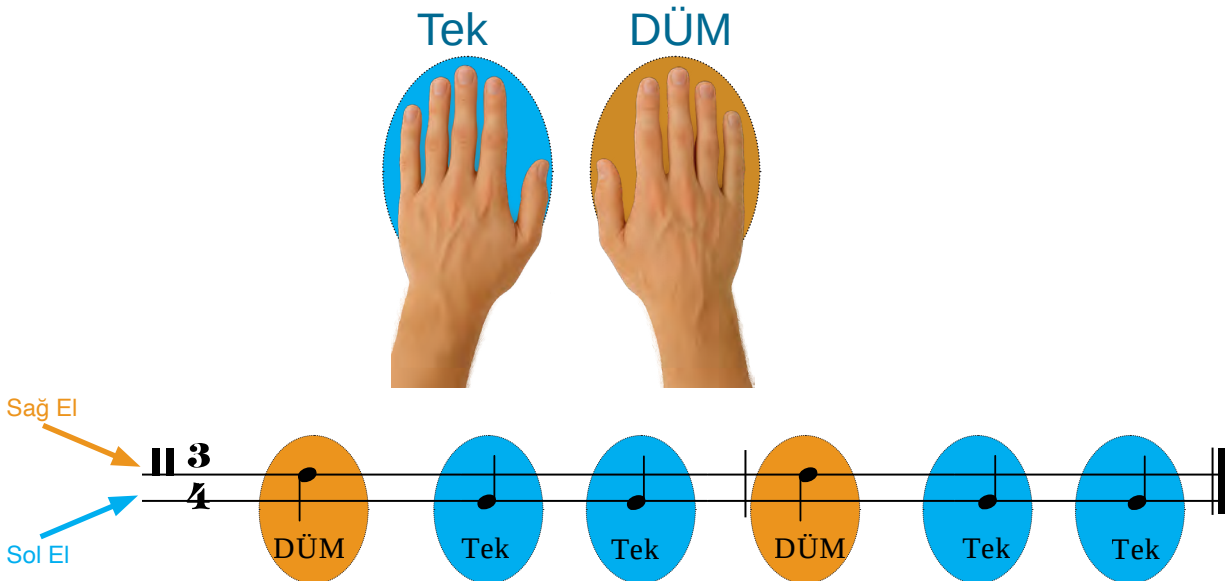
Değerlendirme

Semai usulü hakkında öğrendiklerinizi yazınız.

.....

.....

.....

Grafik 2.1: Semai Usulü Darpları

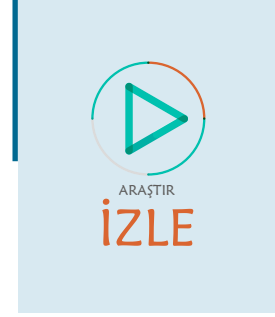
Etkinlik-2

Adı	Usulden Esere
Amaç	Semai usulüne uygun hareketler sergileyebilme

Yönerge

- 🎵 Öğretmen rehberliğinde akıllı tahtadan “Uyan Ey Gözlerim” isimli eserin videosunu açınız.
- 🎵 Eseri dikkatlice dinleyiniz.
- 🎵 Dinleme esnasında vuruşların (darpların) sağ ve sol el kullanımını belirleyiniz.
- 🎵 Sağ ve sol elinizle eserin usulüne uygun vuruşlarını (darplarını) uygulayınız.
- 🎵 Bu etkinliği darplarınız süreklilik kazanana kadar devam ettiriniz.

Değerlendirme

Semai usulünün vuruşları etkinliğinde karşılaştığınız zorlukları yazınız.

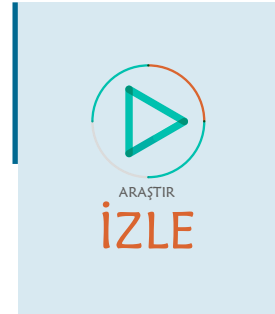
Etkinlik-3

Adı	Usulden Sözlere
Amaç	Semai usulüne uygun hareketler sergileyebilme

Yönerge

- 🎵 Öğretmen rehberliğinde akıllı tahtadan “Mevlam Sana Ersem Diye” eserin videosunu açınız ve dikkatlice izleyiniz.
- 🎵 Verilen eserin usulünü sağ-sol el vuruşlarınızla düm-tek hecelerini seslendirerek takip ediniz.
- 🎵 Bu etkinliği süreklilik kazanana kadar devam ettiriniz.
- 🎵 Daha sonra eserin usulünü arkadaşlarınızla birlikte icra ediniz.
- 🎵 Bu etkinliği eserin darplarını yapıncaya kadar sürdürünüz.

Değerlendirme

Semai usulü ile alakalı bir etkinlik yapsanız nasıl bir yöntem uygulardınız? Yazınız.

Etkinlik-4

Adı	<i>Semai Usulü ile Grup Performansı</i>
Amaç	<i>Semai usulüne uygun hareketler sergileyebilme</i>

Yönerge

- ♪ Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız.
- ♪ Sunumunu yapmak üzere semai usulünde bir eser belirleyiniz.
- ♪ Bu eseri çalışarak usul uygulaması ile sununuz.

Değerlendirme

Bu eseri tek başınıza vuruşları (darpları) ile seslendirebilir misiniz?
Eserleri usulleri ile birlikte icra ederken nerelerde zorlandınız? Yazınız.

Sahne Sizin Semai Usulü ile Çalışıyorum

- ♪ Öğretmen rehberliğinde iki gruba ayrılınız.
- ♪ Birinci grubu darp, ikinci grubu ise koro olarak belirleyiniz.
- ♪ Sınıfça semai usulünde seslendireceğiniz bir eser belirleyiniz.
- ♪ Koro grubu ile eserin sözlerini, darp grubu ile de eserin darplarını icra ediniz.
- ♪ Gruplardaki öğrencileri yer değiştirerek etkinliği tekrar ediniz.

BİLGİ KUTUSU

(3/4) Semai usulü: Türk musikisinde kullanılan basit usul-lerdendir. 3/8, 3/4, 3/2'lik mertebeleri olsa da en çok 3/4'lük mer-tebesi kullanılmıştır.

(İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri*, 615)

Performans Görevi: Semai Usulü ile Grup Performansı**Değerlendirme Kriterleri:**

Kriterler	4 (Mükemmel)	3 (İyi)	2 (Orta)	1 (Gelişmeli)	Puan
Usulün Doğru Uygulanması	Semai usulü tamamen doğru ve ritmik bir şekilde uygulanır.	Semai usulü büyük ölçüde doğru uygulanır, küçük hatalar vardır.	Semai usulü kısmen doğru uygulanır, belirgin hatalar vardır.	Semai usulü doğru uygulanmaz, ciddi hatalar vardır.	
Ritim ve Senkronizasyon	Grup üyeleri arasında mükemmel ritim ve senkronizasyon vardır.	Grup üyeleri arasında iyi bir ritim ve senkronizasyon vardır.	Grup üyeleri arasında kısmen ritim ve senkronizasyon vardır.	Grup üyeleri arasında ritim ve senkronizasyon yoktur.	
Müzikle Uyum	Usul, müzikle tamamen uyumlu ve estetik bir şekilde uygulanır.	Usul, müzikle büyük ölçüde uyumlu ve estetiktir.	Usul, müzikle kısmen uyumlu ve estetiktir.	Usul, müzikle uyumlu ve estetik değildir.	
Grup İş Birliği ve Dayanışma	Grup üyeleri arasında mükemmel bir iş birliği ve dayanışma vardır.	Grup üyeleri arasında iyi bir iş birliği ve dayanışma vardır.	Grup üyeleri arasında kısmen iş birliği ve dayanışma vardır.	Grup üyeleri arasında iş birliği ve dayanışma yoktur.	
Performansın Genel Sunumu	Performans çok etkileyici ve profesyonelce sunulmuştur.	Performans etkileyici bir şekilde sunulmuştur.	Performans kısmen etkileyicidir.	Performans etkileyici değildir.	

Puanlama ve Geri Bildirim

- Toplam Puan: Her kriter için verilen puanlar toplanır. Maksimum 20 puan üzerinden değerlendirme yapılır.
- Geri Bildirim: Öğrencilere, performanslarının güçlü yönleri ve geliştirilmesi gereken yönleri hakkında yazılı veya sözlü geri bildirim verilir.

Örnek Geri Bildirim

- Güçlü Yönler
 - Semai usulünü doğru ve ritmik bir şekilde uyguladınız.
 - Grup olarak mükemmel bir senkronizasyon sergilediniz.
 - Performansınız çok etkileyiciydi.
- Geliştirilmesi Gereken Alanlar
 - Müzikle uyum konusunda biraz daha pratik yapabilirsiniz.
 - Grup içindeki iş birliğini artırmak için daha fazla iletişim kurabilirsiniz.

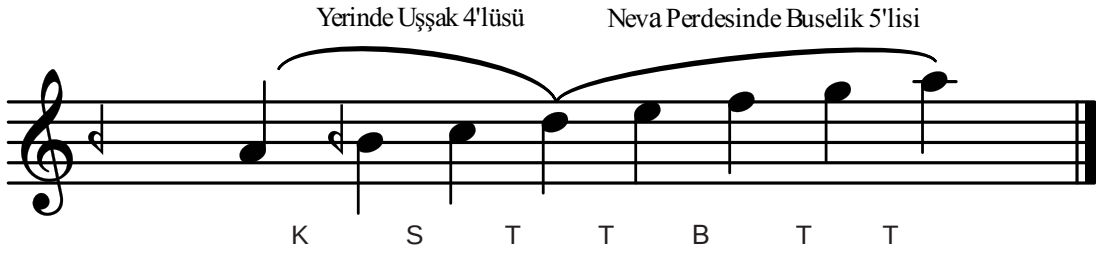
2.5 MAKAMLAR: UŞŞAK MAKAMI

Konuya Başlarken

1. Makamları oluşturan temel bileşenler hangileridir?
2. Makamların farklı olması musikide nasıl bir etki ortaya çıkarmaktadır? Arkadaşlarınızla tartışınız.

Uşşak Makamı Dizisi

Etkinlik-1

Adı	Uşşak Makamını Keşfetme
Amaç	Uşşak makamının müzikal bileşenlerini ayırt edebilme

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde karekod ile verilen “Şu Benim Divane Gönüm”adlı eseri inceleyiniz.
- Nota üzerinde belirlenen uşşak makamının durağı, güçlüsü, yedeni, donanımı gibi özelliklerini belirleyiniz.
- Bu özellikleri aşağıda verilen tablodaki ilgili alana renklerine göre yazınız.
- Yazdığınız bilgileri öğretmen rehberliğinde sınıf içinde paylaşp arkadaşlarınızla kontrol ediniz.
- Uşşak makamını diğer makamlardan ayıran en önemli özellikleri arkadaşlarınızla paylaşınız.

Makamsal Özellikler	Uşşak Makamı
Karar Sesi (durağı)	
Güçlüsü	
Yedeni	
Donanımı	

“Şu Benim Divane Gönüm” adlı eseri incelemek için karekod okutabilirsiniz.

Değerlendirme

Uşşak makam dizisi hakkında öğrendiklerinizi yazınız.

Etkinlik-2

Adı	Nota Üzerinde Uşşak Makamını Analiz Etme
Amaç	Uşşak makamının temel bileşenlerini açıklayabilme

Yönerge

- 🎵 Aşağıdaki “Bilmem Nideyim” isimli uşşak makamında yazılmış eseri inceleyiniz.
- 🎵 Uşşak makamının özelliklerini (durak, güçlü, seyir) nota üzerinde işaretleyiniz.
- 🎵 Bu özellikleri açıklayan bir rapor hazırlayınız.
- 🎵 Raporlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.
- 🎵 Öğretmen rehberliğinde arkadaşlarınızın raporlarını değerlendiriniz.

Usûl: Sofyan

Bilmem Nideyim

Güfte: Yunus Emre

Beste: Hafız Nezih TOLAN

1. 2.

Bil mem ni de yim Al lah Al lah Aş kın e lin den Hay Hay den

Kan de gi de yim Aş kın e lin den

Kan de gi de yim Aş kın e lin den

Sâl lâl la hu a lâ Mu ham med Sâl la lâl hu a ley ke Ah med

Değerlendirme

Uygulama yaparken zorlandığınız veya kolay bulduğunuz noktalar nelerdir?

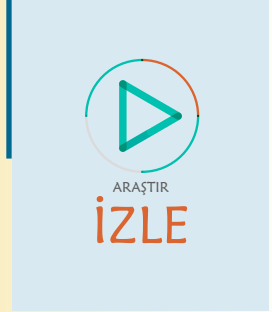
.....

.....

.....

.....

- 🎵 Bilişim araçlarını kullanarak öğretmen rehberliğinde uşşak makamında seslendirilmiş kamet ve ezan örneklerini dinleyiniz.
- 🎵 Siz de uşşak makamının özelliklerine uygun bir şekilde ezan ya da kameti seslendiriniz.

Değerlendirme

Dinlediğiniz, seslendirdiğiniz eserler hakkında kısa bir müzikal yorum yazarak sınıf içinde paylaşınız.

Yorum Yazarken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

1. Müzikal Özellikler

- Eserin makamsal yapısı (uşşak makamının durak, güçlü, seyir gibi özellikleri) nasıl hissedildi?
- Eserin temposu, ritmi nasıldı?

2. Duygusal ve Estetik Özellikler

- Eser size hangi duyguları (huzur, coşku, dinginlik, heyecan vb.) hissettirdi?
- Eserin söz (varsa) ve müzik uyumu nasıldı?
- Eserin genel atmosferi (dinî bir atmosfer, tarihsel bir hava vb.) nasıldı?

3. Kişisel Yorum

- Eseri dinlerken aklınıza gelen düşünceler veya eserin size çağrıştırdıkları nelerdi?
- Eseri beğendiniz mi? Neden? Eserin hangi bölümleri sizi etkiledi?
- Eserin uşşak makamına uygunluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Yorum Yazma Adımları

1. Dinleme: Eseri dikkatlice dinleyiniz ve notlar alınız.
2. Analiz: Eserin müzikal ve duygusal özelliklerini belirleyiniz.
3. Yazma: Aşağıdaki alana verilen örneklerde olduğu gibi eser hakkında kısa ve öz bir yorum yazınız.
4. Paylaşma: Yorumunuzu arkadaşlarınızla paylaşınız ve arkadaşlarınızın yorumlarını da okuyunuz.

Sahne Sizin

Birlikte Söyleyelim

40 dk

- 🎵 Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız.
- 🎵 Akıllı tahtadan uşşak makamında yazılmış “Bu Akl-ü Fikr İle” adlı eserin videosunu açınız ve gruplar hâlinde seslendiriniz.

Değerlendirme

Aşağıdaki akran değerlendirme formunu doldurunuz.

Gözlem Maddesi	1	2	3	4
Makam bilgisini doğru kullandı.				
Usul vuruşlarını doğru yaptı.				
Grup çalışmasına katkı sağladı.				
Performansı iyiydi.				
Müzik terimlerini doğru kullandı.				

Açıklama

Arkadaşınızın en başarılı olduğu yön:

Geliştirmesi gereken yön:

Kendinize Notlar

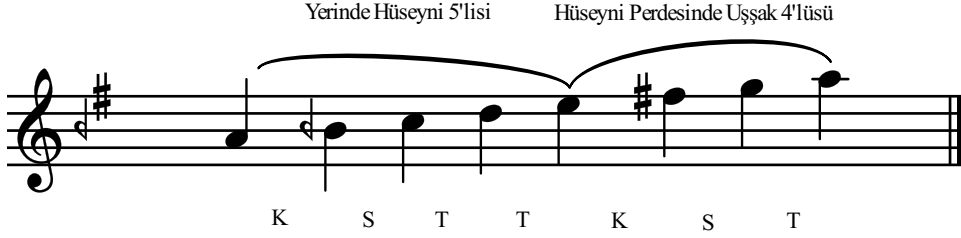
2.6 MAKAMLAR: HÜSEYİNİ MAKAMI

Konuya Başlarken

1. Sizce Türk musikisinde makamsal çeşitliliğin sebebi nedir? Arkadaşlarınızla tartışınız.

Hüseyni Makamı Dizisi

Etkinlik-1

Adı Hüseyni Makamını Keşfetme

Amaç Hüseyni makamının müzikal bileşenlerini ayırt edebilme

Yönerge

- 🎵 Öğretmen rehberliğinde karekod ile verilen “Âlemlere Rahmet Olan” adlı eseri inceleyiniz.
- 🎵 Nota üzerinde belirlenen hüseyni makamının durağı, güçlüsü, donanımı gibi özelliklerini belirleyiniz.
- 🎵 Bu özellikleri aşağıda verilen tablodaki ilgili alana renklerine göre yazınız.
- 🎵 Yazdığınız bilgileri sınıf içinde paylaşıp öğretmen rehberliğinde arkadaşlarınızla kontrol ediniz.
- 🎵 Hüseyni makamını diğer makamlardan ayıran en önemli özellikleri arkadaşlarınızla paylaşınız.

Makamsal Özellikler	Hüseyni Makamı
Karar Sesi	
Güçlüsü	
Yedeni	Rast (sol)
Donanımı	

“Âlemlere Rahmet Olan” adlı eseri incelemek için karekodu okutabilirsiniz.

Değerlendirme

Hüseyni makam dizisi hakkında öğrendiklerinizi yazınız.

Etkinlik-2

40 dk.

Adı	<i>Makam Analizi</i>
Amaç	<i>Hüseyini makamının temel bileşenlerini açıklayabilme</i>

Yönerge

- 🎵 Aşağıdaki “Can-ü Dilde Hane Kıldın” isimli hüseyini makamında yazılmış eseri inceleyiniz.
- 🎵 Hüseyini makamın özelliklerini (durak, güçlü, seyir) verilen eserin notası üzerinde işaretleyiniz.
- 🎵 Bu özellikleri açıklayan bir rapor oluşturunuz.
- 🎵 Raporlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız ve öğretmen rehberliğinde değerlendiriniz.

Can-ü Dilde Hane Kıldın

Usül: Sofyan

Güfte: Erzurumlu İbrahim Hakkı Hz.

Beste: Meçhul

Ca nu dil den ha ne kil dın a ki bet kil dın a ki bet

Sen be ni mes ta ne kil dın a ki bet kil dın a ki bet

Değerlendirme

Uygulama yaparken zorlandığınız veya kolay bulduğunuz noktalar nelerdir?

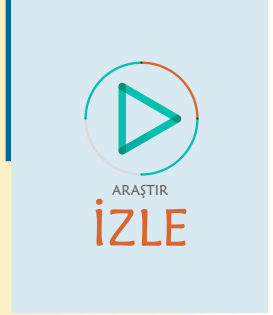
[illegible]

Sahne Sizin

Birlikte Söyleyelim

- 🎵 Bilişim araçlarını kullanarak öğretmen rehberliğinde hüseyini makamında seslendirilmiş kamet ve ezan örneklerini dinleyiniz.
- 🎵 Daha sonra hüseyini makamının özelliklerine uygun bir şekilde ezan ya da kameti seslendiriniz.

Değerlendirme

Dinlediğiniz, seslendirdiğiniz eserler hakkında kısa bir müzikal yorum yazarak sınıf içinde paylaşınız.

Yorum Yazarken Dikkat Edilmesi Gerekenler

1. Müzikal Özellikler

- Eserin makamsal yapısı (hüseyini makamının durak, güçlü, seyir gibi özellikleri) nasıl hissedildi?
- Eserin temposu, ritmi nasıldı?

2. Duygusal ve Estetik Özellikler

- Eser size hangi duyguları (huzur, coşku, dinginlik, heyecan vb.) hissettirdi?
- Eserin söz (varsa) ve müzik uyumu nasıldı?
- Eserin genel atmosferi (dinî bir atmosfer, tarihsel bir hava vb.) nasıldı?

3. Kişisel Yorum

- Eseri dinlerken aklınıza gelen düşünceler veya çağrışımlar nelerdi?
- Eseri beğendiniz mi? Neden? Eserin hangi bölümleri sizi etkiledi?
- Eserin hüseyini makamına uygunluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Yorum Yazma Adımları

1. Dinleme: Eseri dikkatlice dinleyiniz ve notlar alınız.
2. Analiz: Eserin müzikal ve duygusal özelliklerini belirleyiniz.
3. Yazma: Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi aşağıdaki alana eser hakkında kısa ve öz bir yorum yazınız.
4. Paylaşma: Yorumunuzu arkadaşlarınızla paylaşınız ve arkadaşlarınızın yorumlarını da okuyunuz.

Sahne Sizin

Birlikte Söyleyelim

- Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılıңыз.
- Akıllı tahtadan hüseyini makamında yazılmış “Affet İsyanım Benim” adlı eseri açınız ve gruplar hâlinde seslendiriniz.

Değerlendirme

Aşağıdaki akran değerlendirme formunu doldurunuz.

Gözlem Maddesi	1	2	3	4
Makam bilgisini doğru kullandı.				
Usul vuruşlarını doğru yaptı.				
Grup çalışmasına katkı sağladı.				
Performansı iyiydi.				
Müzik terimlerini doğru kullandı.				

Açıklama

Arkadaşınızın en başarılı olduğu yön:

Geliştirmesi gereken yön:

Kendinize Notlar

ÜNİTE SONU ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki boşlukları uygun kelimelerle doldurunuz.

(segâh tekbir, düğâh, el, hüseyni, telbiye, Buhurizade Mustafa İtrî, üç)

1. Uşşak makamının karar sesi perdesidir.
2. Semai usulü, zamanlıdır.
3. Türk musikisinde çok önemli bir yere sahip olan bendir ile çalınan bir çalgıdır.
4. perdesi hüseyni makamının güçlüsüdür.
5. bestelediği günümüzde bayram namazlarında okunmaktadır.

B. Aşağıdaki önermeleri okuyunuz. Önergeler doğru ise Doğru'nun, yanlış ise Yanlış'ın yanındaki parantezi işaretleyiniz ve yanlış cevabın gerekçesini yazınız.

6. Segâh, uşşak makamının güçlü perdesidir.

Doğru () Yanlış ()

Çünkü

7. Kanun ve bendir üflemeli çalgılardır.

Doğru () Yanlış ()

Çünkü

8. Segâh tekbiri, Buhurizade Mustafa İtrî tarafından bestelenmiştir.

Doğru () Yanlış ()

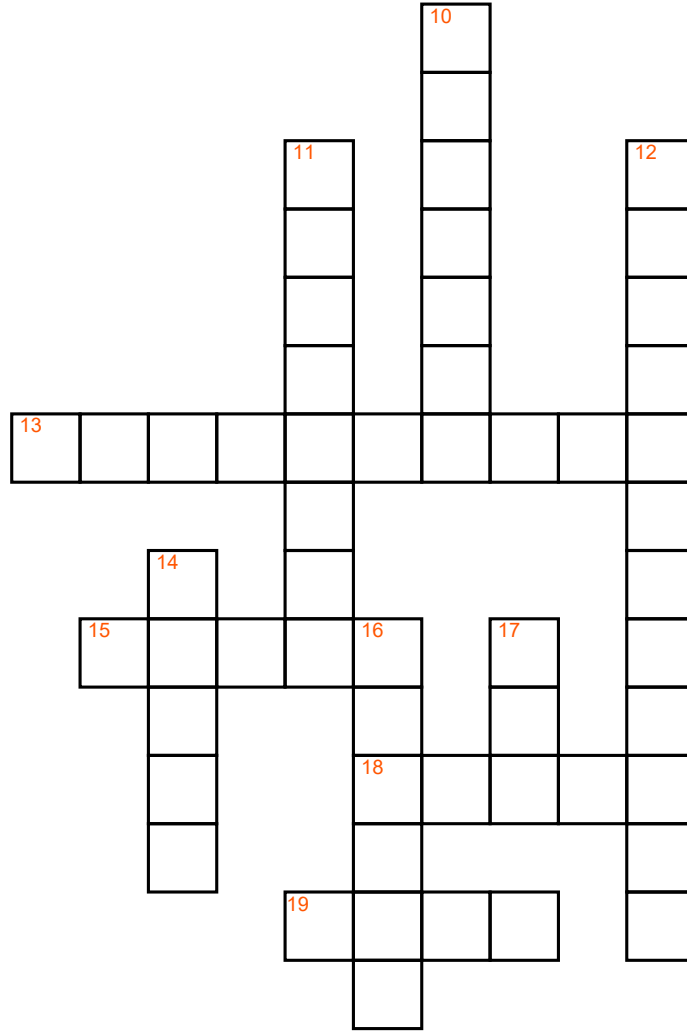
Çünkü

9. Semai usulünün 3/2, 4/8 ve 3/4'lük mertebeleri de vardır.

Doğru () Yanlış ()

Çünkü

C. Aşağıdaki tabloda verilen soruların cevaplarını bulmacaya yazınız.

10. Hüseyini makamını oluşturan 5'linin adı
11. Türk İslam musikisi dönemlerinden biri
12. Buhurizade Mustafa İtrî'nin bestelediği salat
13. Türk-İslam musikisinin son dönemine verilen isim
14. Türk musikisinin piyanosu olarak da isimlendirilen çalgı
15. Kanun çalgısının geometrik şekli
16. Bendir çalgısını oluşturan unsurlardan birincisi
17. Usul icra edilirken sağ el ile vurulan darp hecesi
18. 3/4' lük darplara sahip usulün adı
19. Uşşak makamının yeden sesi

Ç. Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarındaki boşluklara yazınız.**20. Türk-İslam musikisinin dönemlerini yazınız.**

21. Kanun ve bendir çalgıları hakkında bildiklerinizi yazınız.

22. Buhurizade Mustafa İtrî'nin dinî musiki alanında yaptığı çalışmalar hakkında bildiklerinizi yazınız.

D. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.**23. Aşağıdaki seçeneklerden hangisinde uşşak makamının yedeni ve güçlüsü doğru olarak verilmiştir?**

- A) Dügâh, çargâh
 B) Neva, dügâh
 C) Buselik, neva
 D) Rast, neva
 E) Rast, hüseyni

24. Aşağıdakilerden hangisi İtrî'nin eserlerinden birisi değildir?

- A) Salâtı Ümmiye
 B) Bayatı Bayram Selası
 C) Segâh Tekbir
 D) Neva Kâr
 E) Segâh Ayini Şerif

25. Kanun çalgısı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Dokuz boğumdan oluşur.
 B) Hint müziğinde önemli bir yere sahiptir.
 C) İlk bölümüne mızrap adı verilir.
 D) Vurmalı bir çalgıdır.
 E) Sağ tarafı iki dik açılı bir yamuk şeklindedir.

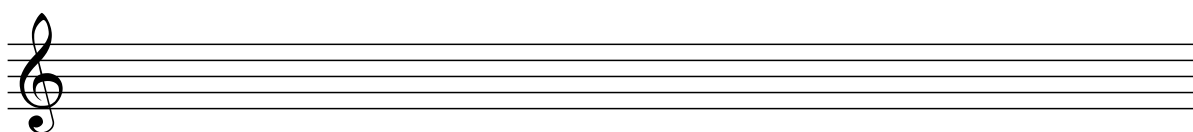
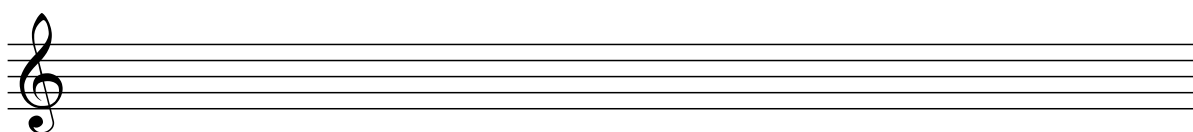
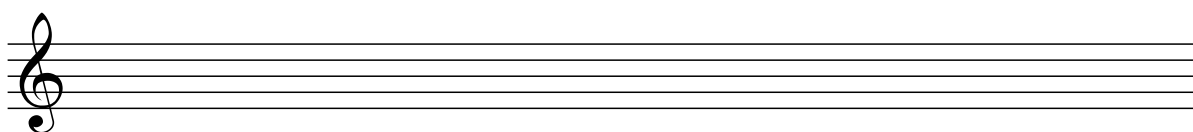
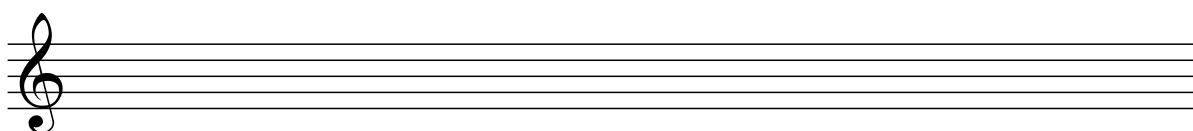
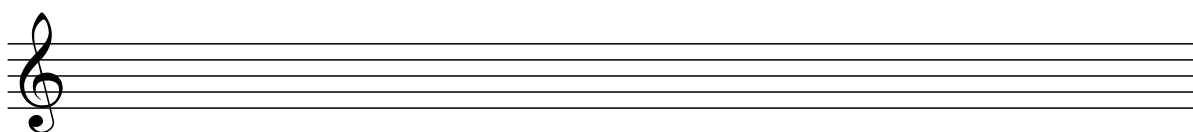
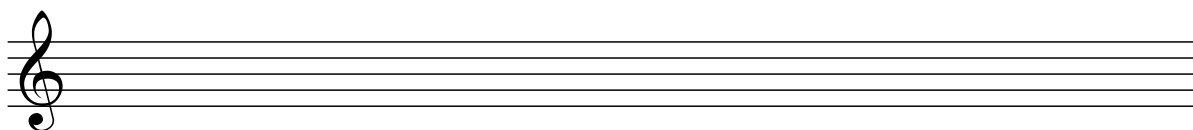
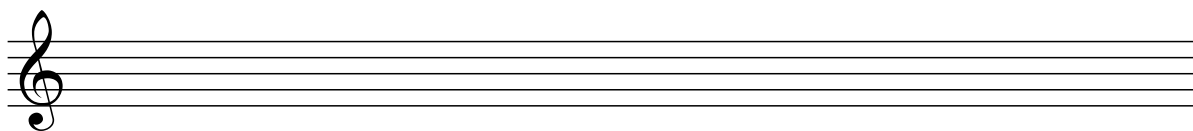
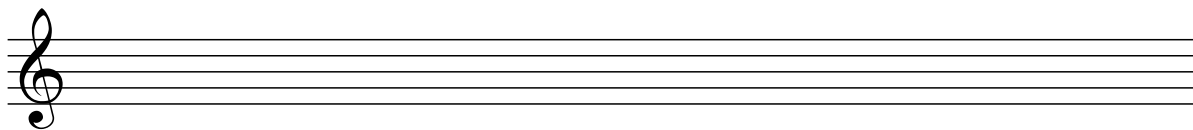
“2. Ünite Ek Ölçme
 ve Değerlendirme So-
 ruları” için karekodu
 okutabilirsiniz.

E. Öz Değerlendirme

İfade	1	2	3	4
Uşşak ve hüseyni makamlarını tanıyorum ve karar seslerini belirleyebiliyorum.				
Usul vuruşlarını doğru şekilde uygulayabiliyorum.				
Kanun ve bendir arasındaki farkları biliyorum.				
Buhurizade Mustafa İtrî'nin dinî musiki alanında yaptıklarını biliyorum.				
Grup çalışmalarına katıldım.				
Zorlandığım yerlerde tekrar yaptım.				
Türk-İslam musiki dönemlerini ve tarihsel gelişimini biliyorum.				
Dinlediğim eserin makam ve usulünü tanımlayabiliyorum.				

Sonnotlar

1. Avlar, “İtrî”, 147.
2. Özcan, “Buhûrîzâde İtrî Efendi”, 19/220-221.
3. Karabaşoğlu, “18. Yüzyıl”, 56-57.
4. Özcan, “Buhûrîzâde İtrî Efendi”, 19/220-221.
5. Avlar, “İtrî”, 148,151.
6. Tez, *Mûzik ve Mûzik Aletlerinin Kültürel Tarihi*, 84, 85.
7. Açın, *Enstrüman Bilimi (Organoloji)*, 113, 152.
8. Karakaya, “Kanun”, 24, 327-328.
9. Akdağ, Bendirin Yapısına Göre Ses Özellikleri ve El-Parmak Tekniğinin İncelenmesi, 4-16.

3. ÜNİTE

Formdan Musikiye

- 3.1. Türk Din Musikisinde Kullanılan Formlar
- 3.2. Musikişinaslar: Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi
- 3.3. Çalgılar: Tambur-Klasik Kemeçe
- 3.4. Usuller: Sofyan Usulü
- 3.5. Makamlar: Hicaz Makamı

► Bu ünite de öğrenilecek kavramlar

- form
- hicaz
- klasik kemeçe
- sofyan
- tambur

► Bu ünite de sizlerden

- Türk din musikisinde kullanılan formları sınıflayabilmeniz,
- Türk din musikisine katkı sağlayan Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi hakkında bilgi toplayabilmeniz,
- Türk din musikisinde kullanılan tambur ve klasik kemeçe çalgılarını karşılaştırabilmeniz,
- sofyan usulüne uygun hareket edebilmeniz,
- hicaz makamını dinleyebilmeniz

beklenmektedir.

Ünite PDF'sine ulaşmak için karekodu okutunuz.

Ünite sunusuna ulaşmak için karekodu okutunuz.

Başlarken

Dinî musiki, Türk-İslam edebiyatının müziğe dönüştürülmüş hâlidir. Şairlerin yazdığı ilahi ve mevlitler zamanla bestelenmiş, sözden musikiye dönüşerek toplumun hafızasında yer etmiştir. Bu iki alanda kullanılan birçok ortak form vardır. Bu ortaklığın temel sebebi her iki alanın da duygulara hitap etmesidir. Yunus Emre'nin şiirleri yalnızca yazılı veya sözlü metin olarak kalmamış; tekkelerde, mevlitlerde, cemiyetlerde musiki eşliğinde söylenerek insanların kalbine işlemiştir. Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i de bunun güzel bir örneğidir. Yazılı bir eser olan bu metin, zamanla bir musiki formuna dönüşerek doğum, düğün ve ölüm gibi hayatın en önemli anlarında topluluklar tarafından okunur hâle gelmiştir. Bu örnekler kültürümüzde edebiyatla musikinin inanç ve duyguyu birlikte taşıyan iki güçlü yol olduğunun göstergesidir.

3.1 TÜRK DİN MUSİKİSİNDE KULLANILAN FORMLAR

Konuya Başlarken

1. Türk din musikisinde bildiğiniz formlar nelerdir? Arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. “Lebbeyk Allahümme lebbeyk” ifadeleriyle başlayan Telbiye duasını nerelerde duyuyorsunuz? Bu duanın anlamına ilişkin neler söyleyebilirsiniz?
3. İlahi ya da mevlit dinlemek size neler hissettiriyor? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Dinî musiki, Türk musikisinden beslenmekte ve onun kuralları ile uygulanmaktadır. Türk din musikisinde aşağıda verilen formlar da (biçim-bölümler) bulunmaktadır.

Kur'an-ı Kerim Tilaveti

Son mukaddes kitap olan Kur'an-ı Kerim'in çeşitli ilim ve sanat dalları ile ilişkisi olduğu gibi özelde musikiyle de doğrudan irtibatı vardır. Çünkü Kur'an-ı Kerim edebî olduğu kadar müzikal açıdan da bir mucizedir. Musiki, Hz. Peygamber'in teşviki ile başlamıştır. Hz. Muhammed (sav), "*Kur'an'ı seslerinle güzelleştiriniz.*"¹ diye buyurmuştur²

Cami ve ibadet meclislerinde okunan Kur'an-ı Kerim'in çeşitli okunuş şekilleri vardır. Güzel sesli ve musikiye aşina bir kişi tarafından her makamdan irticalen (doğaçlama) ve usulsüz olarak okunur.³

Tüm bunların yanı sıra Kur'an'ı musiki ile okurken dikkat edilmesi gereken kurallar vardır:

1. Kur'an'ın okunuşunda kullanılan tecvîd kurallarını uygulamak.
2. Makam yapmak gayesiyle Kur'an'ı şarkıya çevirmeden okumak.
3. Harflerin mahreçlerine dikkat etmek.
4. Kur'an'ı aşırı makam ve nağmeye boğmadan okumak.

Bu kurallara uymak dinleyicileri ayetleri düşünmeye sevk eder ve dinleyicilerin Kur'an'ın okunuşundan haz almalarını sağlar.⁴

Bilişim araçlarını kullanarak "Kur'an-ı Kerim Tilaveti" dinleyiniz.

Ezan

Müslümanları günde beş vakit ibadete davet etmek amacıyla minareden okunan dinî musiki formuna ezan denir.⁵ Bir sünnet olan ezan, kelime anlamıyla "bildirmek" demektir. Müslümanların ibadet vakitlerinin bildirilmesi için oluşturulmuş olan bir sistemdir.⁶ Hz. Peygamber (sav), ezanı özellikle güzel sesi olan Hz. Bilal'e okutmuştur. Bu durum ezanın usulünce ve sesi güzel kullanarak okunması gerektiğine bir işaret olarak anlaşılmıştır. Zamanla kendine has tavrı içinde vakitlere uygun makam düzenlemeleri yapılmış ve Türk musikisinin ezana uyabilecek bütün makamları kullanılmıştır. Türk din musikisinde cami musikisinin en önemli formu olan ezan, müezzin tarafından çeşitli makamlarda imkân dâhilinde sade ve usulsüz (ritimsiz) okunur.

1. Güzel ezan okuyabilmek için diyafram nefesi alıp nefesi tasarruflu kullanmak.
2. Yeteri derecede makam ve musiki bilgisine sahip olmak.
3. Çok tiz ya da çok pes sestten başlamamak.
4. Lafızlara dikkat ederek gereksiz uzatmalardan sakınmak gibi bazı hususlara riâyet edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁷

Ezan şu sözlerden oluşur: "Allahü ekber" (Allah en büyüktür [dört defa]);
 "Eşhedü en lâ ilâhe illallah" (Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdet ederim [iki defa]);
 "Eşhedü enne Muhammeden resûlullah" (Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet ederim [iki defa]);
 "Hayye ale's-salâh" (haydi namaza [iki defa]);
 "Hayye ale'l-felâh" (haydi kurtuluşa [iki defa]);
 "Allahü ekber" (Allah en büyüktür [iki defa]);
 "Lâ ilâhe illallah" (Allah'tan başka ilah yoktur).
 Sabah ezanında, "Hayye ale'l-felâh"tan sonra iki defa,
 "es-Salâtü hayrûn mine'n-nevm" (namaz uykudan hayırlıdır) sözü tekrarlanır ki buna "tesvîb" denilir.

Kamet

Ayağa kalkmak anlamına gelen kamet farz namazdan önce ezan lafızlarının daha hızlı şekilde okunmasıdır. Ezandan farklı olarak kamette, "hayye ale'l-felâh" ifadesinden sonra "kad kameti's-salâh" cümlesi yer alır. Bu ifade, namazın başladığını bildirmek ve namaza davet etmek anlamına gelir. Kametten önce okunan İhlas-ı Şerif hangi makamda icra ediliyorsa, kamet de aynı makamla okunur. Bu yönüyle kamet, makam uygulaması açısından ezanla benzerlik gösterir.⁸

Bilişim araçlarını kullanarak "Ezan" örnekleri dinleyiniz.

Bilişim araçlarını kullanarak "Kamet" örnekleri dinleyiniz.

Musiki açısından kametin vakitlere göre belirlenmiş sabit bir makamı bulunmama birlikt, ezanın okunduğu makamda ya da ona yakın makamlarda icra edilmesi, makam bütünlüğünü koruma açısından önem taşır.⁹

Kamet şu sözlerden oluşur:

“Allahü ekber” (Allah en büyüktür [dört defa]);

“Eşhedü en lâ ilâhe illallah” (Allah’tan başka ilah olmadığına şehâdet ederim [iki defa]);

“Eşhedü enne Muhammeden resûlullah” (Muhammed’in Allah’ın elçisi olduğuna şehâdet ederim [iki defa]);

“Hayye ale’s-salâh” (haydi namaza [iki defa]);

“Hayye ale’l-felâh” (haydi kurtuluşa [iki defa]);

“Kad kâmeti’s-salâh” (namaz başladı [iki defa]);

“Allahü ekber” (Allah en büyüktür [iki defa]);

“Lâ ilâhe illallah” (Allah’tan başka ilah yoktur).

İlahi

İlahi, sözlükte “Allah’a ait, Allah’la ilgili” anlamına gelir. Edebiyatımızda Allah (cc) ve Peygamber (sav) sevgisi başta olmak üzere dinî ve tasavvufî konuları işleyen manzumelere verilen addır. Başlangıçta tüm dinî şiirler için kullanılan bu terim, zamanla tasavvufî temaları işleyen ve Türk din musikisinin makam ve usulleriyle bestelenip dinî toplantılarda okunan şiirleri tanımlamak için kullanılmıştır. Bestelenmiş hâlleri de ilahi olarak adlandırılır.

İlahiler yapı olarak şarkıya benzemektedir. Ancak sözleri, melodik yapısı ve usulleri farklıdır.¹⁰

Bilişim araçlarını kullanarak “İlahi” örnekleri dinleyiniz.

Görsel 3.1: İlahi Eşliğinde Sema Töreni

Mevlit

Mevlit kelimesi, sözlük anlamı itibari ile doğumu ve doğum zamanını, İslami terminolojide ise “Hz. Peygamber’in (sav) doğum zamanını” ifade etmektedir. Türk edebiyatında Türkçe yazılan pek çok mevlit arasında şüphesiz en çok kabul gören ve günümüzde de okunmaya devam eden mevlit, Süleyman Çelebi’ye (Görsel 3.2) ait olan Vesiletü’n-necât (Kurtuluş Yolu) isimli manzum eserdir. Süleyman Çelebi, bu mevlidi 1409 senesinde yazmıştır. Kaynaklarda Süleyman Çelebi’nin kaleme aldığı bu eserin Sinaneddin Yusuf Çelebi (ö.1565) ve Bursalı Sekban (ö.?) tarafından bestelendiğine dair bazı bilgiler bulunmaktadır.¹¹

Bilhassa Osmanlı Dönemi’nde Müslümanların yoğun bir şekilde rağbet ettikleri mevlit başta Hz. Peygamber’in doğum gününde, mübarek gün ve gecelerde, düğün, sünnet merasimleri başta olmak üzere din büyüklerini anma, ölüm, doğum, hac veya asker uğurlaması vb. toplumsal olaylarda okunmuştur.¹²

Görsel 3.2: Süleyman Çelebi (temsili)

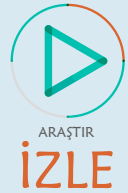
Tekbir

Tekbirin anlamı, Allah’ı (cc) ululamak ve yüceltmektir. Tekbir; bayram hutbelelerinde, Kurban Bayramı günleri farz namazlarından sonra ve Kur’an hatimleri sırasında sureler arasında cemaatin de katılmasıyla okunmaktadır. Bestesi Buhurizade Mustafa İtrî Efendi’ye ait olan Segâh tekbir, sahanın pek çok uzmanı tarafından Türk Musikisi’nin en büyük eseri (şaheser) olarak kabul edilmektedir. Günümüzde asker uğurlama, doğum, düğün, sünnet merasimi vb. her türlü sosyal olayda topluca okunan tekbirin cemaat üzerinde bıraktığı tesir yadsınamaz bir gerçektir. Kurban kesilirken, bayram namazı ve günlerinde, mevlit esnasında veya toplu bir dinî merasim heyecanı

Bilişim araçlarını kullanarak “Mevlit” örnekleri dinleyiniz.

Bilişim araçlarını kullanarak “Tekbir” örnekleri dinleyiniz.

içinde, birlikte ve besteyle okunan tekbirler, Allah'ın (cc) azametini ve kudretini bildiren kelimelerdir.

Metni şu şekildedir; "Allâhü ekber Allâhü ekber, la ilâhe illallâhü vallâhü ekber, Allâhü ekber ve lillâhi'l-hamd."¹³

Sela

Arapçada “dua” anlamına gelen sela (salat), dinî musikide Hz. Muhammed (sav) için Allah’tan (cc) rahmet ve selam dileğinde bulunulan, belirli bir besteyle icra edilen farklı güftelerin genel adıdır. Selalar, Hz. Peygamber (sav) Dönemi’nden bu yana, İslam toplumlarında farklı şekillerde okunmuştur. Sözleri Arapça olan selalar, söylen-dikleri yer ve zamana bağlı olarak sabah selası, cenaze selası, cuma veya bayram selası gibi adlarla anılmaktadır.

Minarelerden sela okumanın nedenleri arasında şunları sayabiliriz:

1. Müminlere o günün farklı bir gün olduğunu bildirmek.
2. Müslümanların dikkatlerini çekmek.
3. Bir vefat haberini beyan etmek.¹⁴

Örnek bir salânın metni şöyledir: “es-Salâtü ve’s-selâmü aleyk / Aleyke yâ seyyidenâ yâ Resûlellah” (Salât ve selâm sana olsun / Ey Allah’ın Resûlü!)

“es-Salâtü ve’s-selâmü aleyk / Aleyke yâ seyyidenâ yâ habîbellah” (Salât ve selâm sana olsun / Ey Allah’ın sevgilisi!)

“es-Salâtü ve’s-selâmü aleyk / Aleyke yâ seyyide’l-evvelîne ve’l-âhirîn (ve’l-hamdü lillâhi rabbi’l-âlemîn).” (Salât ve selâm sana olsun / Ey öncekilerin ve sonrakilerin efendisi! (Ve hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur.))

Bilişim araçlarını kullanarak “Sela” örnekleri dinleyiniz.

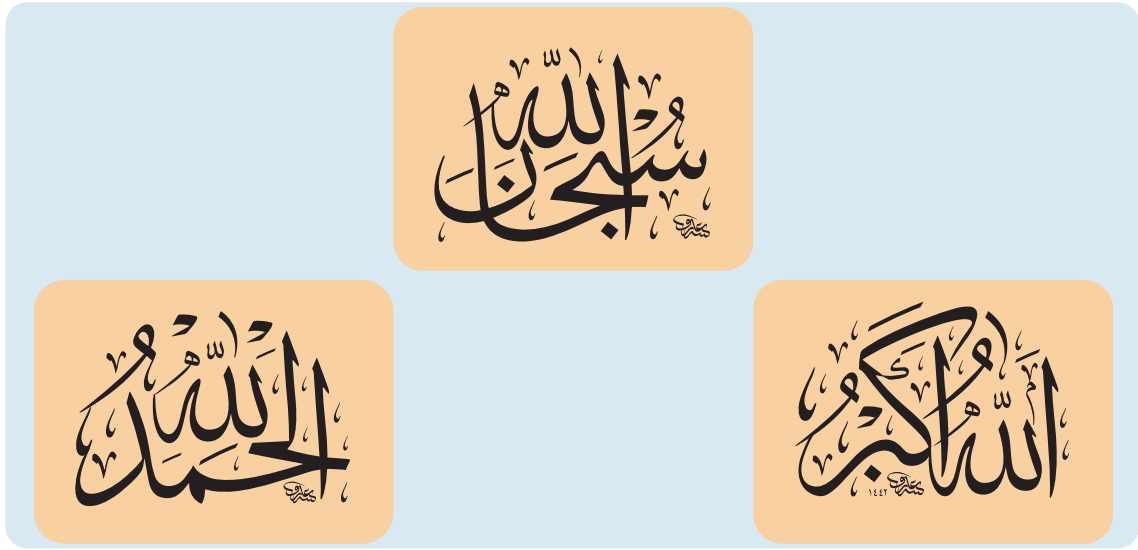
Görsel 3.3: 15 Temmuz 2016 (temsili)

15 Temmuz hain darbe girişimine karşı aziz milletimizi, hukukunu ve vatanını korumaya davet etmek için camilerde sela okunmuştur (Görsel 3.3).

Tesbihat

Tesbih, namazlardan sonra Allah'a (cc) şükretmek, O'nun yüceliğini zikretmek için "Sübhaneallah, Elhamdülillah ve Allahüekber" sözlerinin okunmasından ibarettir (Görsel 3.4). Bilhassa selatin câmilerde (Osmanlı sultanlarının yaptırdıkları camiler) müezzinler tarafından yüksek sesle ve makamla okunmaktadırlar. Allah'ı (cc) noksan sıfatlardan tenzih ve takdis etmek demek olan tesbih, ramazan ayı ve mübarek gecelerde, namazdan sonra tesbihat bölümünde icra edilmektedir. "Sübhane" kelimesi ile başlayan ilahilere de tesbih denilmiştir.¹⁵

Bilişim araçlarını kullanarak "Tesbihat" örnekleri dinleyiniz.

Görsel 3.4: Tesbihat Sözlerinin Hüsnuhat ile Yazımı

Telbiye

Sözlükte "çağrıda bulunana cevap vermek, bir davete icabet etmek" anlamındaki telbiye, fıkıh terimi olarak hac veya umre niyetiyle ihrama giren kimsenin aşağıdaki sözleri söylemesini ifade eder:

"Lebbeyk, Allâhümme lebbeyk. Lebbeyk, lâ şerîke leke lebbeyk. İnne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülk, lâ şerîke lek." (Rabbim! Davetine sözüm ve özümle tekrar tekrar icabet ettim, emrine boyun eğdim. Rabbim! Senin davetine icabet boyunun borcudur. Senin eşin ve ortağın yoktur. Rabbim! Bütün varlığımla sana yöneldim; hamd senin, nimet senin, mülk senindir. Senin eşin ve ortağın yoktur.)

Telbiye, segâh makamında okunur. Telbiyenin bestesinin kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir.¹⁶

Bilişim araçlarını kullanarak "Telbiye" örneği dinleyiniz.

Etkinlik-1

Adı	5N1K
Amaç	Türk din musikisinde kullanılan formlara ilişkin değişkenleri/ölçütleri belirleyebilme

Yönerge

- Aşağıdaki tabloyu doldurunuz.
- İlk tabloyu doldurduktan sonra karekod ile verilen diğer formlar için de aynı uygulamayı yapınız.

Form Adı: Ezan

Ne?	
Nerede?	
Ne zaman?	
Nasıl?	
Neden?	
Kim?	

Değerlendirme Ölçütü	5 Puan	3 Puan	1 Puan
En az üç ölçütü açıklama yaptı (5N1K'dan).	Tüm ölçütleri içeriyor.	İki ölçüt içeriyor.	Bir ölçüt içeriyor veya ölçüt içermiyor.
Açıklama net ve mantıklıydı.	Açıklama çok açık ve gerekçeli	Kısmen açıklayıcı	Yetersiz veya belirsiz
Özgün ve dikkat çekiciydi (farklı bir bakış, özgün ifade).	Yaratıcı ve dikkat çekici	Standart ifade	Yüzeysel veya eksik
Etkinlik formunu düzenli doldurdu.	Eksiksiz ve düzenli	Kısmen düzenli	Eksik ve dağınık

TOPLAM PUAN (En yüksek 20 puan)

- 17–20 puan: Harika! Konuyu çok iyi anladın ve etkili ifade ettin.
- 13–16 puan: Gayet iyi! Ufak tefek eksikler var ama genel olarak başarılısın.
- 9–12 puan: Gelişmeye açık. Dikkatini biraz daha toplaman yeterli olur.
- 0–8 puan: Destek gerekli. Daha çok tekrar ve yönlendirme ile gelişebilirsin.

Diğer tablolar için
karekodu okutabilir-
siniz.

Etkinlik-2

Adı	Formu Bul
Amaç	Türk din musikisinde kullanılan formları ayırtılabilmek

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılırsınız.
- Türk din musikisinde kullanılan formları kavrayabilmek için arkadaşlarınızla aşağıda kuralları verilen “Anlat Bakalım” oyununu uygulama basamaklarını takip ederek oynayınız.
- Bunun için aşağıda verilen örnek karta benzer kartlar hazırlayınız.

Oyun Kuralları

- Türk din musikisinde kullanılan formların ortak ve karakteristik özellikleri anlatılırken kullanılmaması gereken kelimeler verilen kartların üzerine yazılır.
- Her bir kavram kartından iki adet hazırlanır ve bütün kartlar karıştırılır.
- Oyun ekibinden bir kişi anlatıcı olarak bir kart çeker ve kullanılmaması gereken kelimeleri kullanmadan karttaki kavramı arkadaşlarına kendi ifadeleriyle anlatmaya çalışır. Gruptaki diğer üyeler de Türk din musikisinde kullanılan formların ortak özellikleriyle ilgili anlatılan kelimeyi bulmaya çalışır.
- Diğer gruptan bir kişi anlatıcının kullanılmaması gereken kelimeleri kullanıp kullanmadığını kontrol eder.
- Ekibin tek bir cevap hakkı vardır. Verilen süre içinde kavram bulunursa anlatan ekibe 2 puan verilir. Aksi durumda puan verilmez.
- Anlatım esnasında kullanılmaması gereken kelimelerden biri kullanılırsa anlatan ekibin toplam puanından 1 puan düşürülür.
- Sıra diğer ekibe geldiğinde aynı kurallar tekrar eder. Ekipler sıra kendilerine geldikçe anlatıcıları değiştirir. Kartlar bittiğinde oyun sona erer.
- Tüm oyuncular en az bir defa anlatıcılık görevi üstlenir.
- Oyun sonunda ekiplerin puanları toplanır ve en yüksek puana sahip olan ekip oyunu kazanır.

Örnek Kart

Değerlendirme

Sizce bu etkinlik konunun öğrenilmesine ne gibi katkılar sağlamıştır? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Etkinlik-3

40 dk.

Adı	Dinle ve Tahmin Et
Amaç	Türk din musikisinde kullanılan formları etiketleyebilme

Yönerge

- 🎵 Karekod ile verilen sesli örnekleri dinleyiniz.
- 🎵 Dinlediğiniz örnekleri tasnif ederek isimlendiriniz.
- 🎵 Buna göre aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

İcra Numarası	Form İsimleri	Kullanım Alanı	Kullanım Zamanı

Formların örnekleri için karekodu okutabilirsiniz.

Değerlendirme

- a) Dinlerken diğer formlar ile karıştırdığınız formlar oldu mu? Neden?
- b) Formları birbirinden ayırmada hangi özellikler size yardımcı oldu?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.2 MUSİKİŞİNASLAR: HAMMÂMÎZADE İSMAİL DEDE EFENDİ

Konuya Başlarken

1. Sizce bir müzisyen, yaşadığı dönemin toplumunu ve insanların dinî duygularını hangi yollarla etkilemiş olabilir?
2. Bugün icra edilen bir melodiyi yüzyıllar önce yaşamış biriyle paylaşmak sizde nasıl bir duygu uyandırmaktadır?

Etkinlik-1

Adı	Kaynağını Açıkla
Amaç	Hammâmîzade İsmail Dede Efendi hakkında bilgi toplayacağı araçları belirleyebilme
Süre	20 dakika

Yönerge

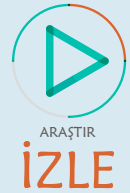
- 🎵 Hammâmîzade İsmail Dede Efendi (Görsel 3.5) hakkında bilgi toplayacağınız kaynakları öğretmen rehberliğinde belirleyiniz.
- 🎵 Bu kaynakları neden tercih ettiğinizi ilgili kutucuğa yazınız.

Kaynak Türü	Örnek Kaynak	Neden Seçtim?
Kitap		
Web sitesi		
Görsel/İşitsel		

Görsel 3.5: Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi (temsili)

Bilişim araçlarını kullanarak Hammâmîzade İsmail Dede Efendi hakkındaki “Musikişinas” adlı belgeselin 3. Bölümünü izleyiniz.

Etkinlik-2

Adı	Araştır ve Keşfet
Amaç	Hammâmîzade İsmail Dede Efendi hakkında bilgileri bulabilme

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde beş gruba ayrılıңыз.
- Kendi grubunuz için Dede Efendi'nin

- hayatı
 - eğitimi
 - yaşadığı dönemin özellikleri
 - eserleri
 - günümüze etkileri
- ile ilgili konulardan birini seçiniz.

- Seçtiğiniz konu ile ilgili aşağıdaki tabloyu doldurunuz:

- Seçtiğiniz konuya dair araştırma yapmadan önceki bilgilerinizi tablodaki "Ne Biliyorum?" sütununa yazınız.
- Seçtiğiniz konuya dair merak ettiğiniz soruları "Ne Bilmek İstiyorum?" sütununa yazınız.
- Edindiğiniz bilgileri "Ne Öğrendim?" sütununa yazınız.

Ne Biliyorum?	Ne Bilmek İstiyorum?	Ne Öğrendim?

Değerlendirme

Aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

Yararlandığım Kaynaklar	Kaynak güvenilir mi?	Bilimsel makale mi?	Hakem/editör değerlendirmesinden geçmiş mi?	Bilgiler".edu/.gov" uzantılı web sitelerinden mi alınmış?	Kaynak hakkında uzman görüşü var mı?

Etkinlik-3

Adı Sıra Sizde

Amaç Hammâmîzade İsmail Dede Efendi hakkında ulaştığı bilgileri kaydedebilme

Ön Hazırlık

Yönerge

- 🎵 Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılınız.
- 🎵 Hammâmîzade İsmail Dede Efendi hakkında

- poster - afiş - broşür
- belgesel
- sesli hikâye (podcast) çalışmalarından birisini kendi grubunuz için seçiniz.

- 🎵 Seçtiğiniz çalışma doğrultusunda doğruladığınız bilgileri kullanarak bir ürün oluşturunuz.

Uygulama

- 🎵 Seçtiğiniz konuya dair çalışmanızı yapıp sınıfta sununuz.
- 🎵 Sunduğunuz bilgilerin doğruluğunu arkadaşlarınızla tartışınız.
- 🎵 Sunumlarda nelerin daha iyi yapılabileceği ile alakalı geri bildirimler veriniz.
- 🎵 Yapmış olduğunuz sesli hikâye, belgesel veya poster çalışmanızı doğrulayarak sınıf arşivine kaydediniz.

Değerlendirme

Aşağıdaki tabloyu inceleyiniz.

Grup olarak diğer gruplar için tabloya göre puanlama yapınız.

Doldurduğunuz tabloyu arkadaşlarınızla paylaşınız.

Düzy	Açıklama	Puan
3- Mükemmel	Poster/broşür/afiş, belgesel, sesli kayıt; etkileyici, düzenli ve özgündür. Dede Efendi'nin hayatı, eserleri ve Türk din musikisindeki yeri açık, doğru ve özgün bir biçimde sunulmuştur. Bilgiler güvenilir kaynaklara dayanmaktadır. Yazım ve dil bilgisi hatası yoktur. Görsellerle içerik uyumludur.	20
2- İyi	Poster/broşür/afiş, belgesel, sesli kayıt genel olarak düzenlidir. Dede Efendi'nin hayatına ve Türk din musikisine olan katkılarına yer verilmiştir. Bazı yazım yanlışlıkları ya da ifade bozuklukları vardır fakat bu durum anlamı bozmamaktadır. Görseller uygundur fakat sınırlı kullanılmıştır. Kaynak kullanımı yeterlidir.	10
1- Geliştirilmeli	Poster/broşür/afiş, belgesel, sesli kayıt içeriği yüzeyseldir. Bilgiler eksik veya genel geçer ifadelerle sınırlıdır. Görsel ve metin uyumu zayıftır. Yazım ve imla hataları dikkat dağıtacak düzeydedir. Kaynak ya belirtilmemiş ya da yetersizdir.	5

Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi

(1778- 1846)

9 Ocak 1778 İstanbul Şehzadebaşı'nda doğdu. Babası, uzun süre Cezzâr Ahmed Paşa'nın mühürdarlığını yapan Süleyman Ağa, annesi Rukiye Hanım'dır. Doğumu kurban bayramının ilk gününe rastladığı için kendisine İsmail adı verilmiş, Mevlevîye tarikatına mensup olduğundan "İsmail Dede", "Dede Efendi", babasının hamam işletmeciliğiyle meşgul olmasından dolayı "Hamâmîzâde" (Hammâmîzâde) diye tanınmıştır.

Öğrenciliği sırasında sesinin güzelliğinden dolayı ilahicibaşı olan İsmail, ilk mûsiki derslerini Anadolu Kesedarı Uncuzâde Mehmed Emin Efendi'den aldı. Düzenli olarak devam ettiği Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Ali Nutkî Dede ile kardeşi Abdülbâkî Nâsır Dede ve devrin ileri gelen diğer mûsikişinaslarından faydalanarak kendini yetiştirmiştir. Ney üflemeyi de Abdülbâkî Nâsır Dede'den öğrendiği söylenir.

İsmail Dede Efendi eserlerinin üslup ve melodik yapı açısından farklılığı III. Selim tarafından fark edilerek saraya davet edilmiştir. II. Mahmut Dönemi'nde ise sarayla ilişkileri gelişmiş olup müezzinbaşılığı getirilmiştir. Ayrıca bizzat padişah tarafından Murassa İmtiyaz nişanı ile mükâfatlandırılmıştır. Onun mûsiki hayatındaki en parlak dönemi II. Mahmud devridir. Bu dönemde 1824-1839 yılları arasında yedi adet Mevlevî âyini bestelemiştir.

Batı müziği etkisinin gün geçtikçe arttığı Abdülmecid devrinde bu durumdan rahatsız olduğu ve rahatsızlığını "artık bu oyunun tadı kaçtı" şeklinde özetlediği söylenir. Öğrencileri ile birlikte padişah'tan hacca gitmek için izin aldı. Yakalandığı kolera hastalığından kurtulamayarak 29 Kasım 1846 tarihinde Mina'da vefat etti. Mekke'deki Cennetü'l-muallâ'da Hz. Hatice'nin ayak ucuna defnedildi.

İsmail Dede Türk mûsikisinin ayin, durak, tevşîh, savt, ilahi, peşrev, saz semaisi, kâr, kârçe, kâr-ı nâtık, murabba, semai, şarkı, türkû, köçekçe gibi dinî ve din dışı sahadaki hemen her formunda eser vermiştir. Bestelerinde dikkati çeken en önemli özellik klasik üslûbun korunmuş olmasıdır. Mûsiki sanatındaki bütün estetik değerlerin yer aldığı ve bilhassa melodik çeşitlilikle akıcılığın gözlemlendiği eserlerinde geleneğe bağlılığın yanında yeni arayışlar da dikkati çeker. Musikiye yeni bir üslûp ve kimlik kazandıran İsmail Dede, ayrıca hafızasındaki eserlerle geçmiş-gelecek arasında köprü vazifesi görmüş ve birçok eserin yeni nesillere ulaşmasını sağlayarak Türk musikisine önemli bir hizmet yapmıştır.

İsmail Dede 500'ün üzerinde eser bestelemiş, bazılarının güfteleri de kendisine ait olan bu eserlerin çoğu günümüze ulaşamamıştır. Yılmaz Öztuna, Dede Efendi adlı eserinde zamanımıza notası gelen 294 bestesinin listesini vermiştir. Ayrıca çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir.¹⁷

Ben seni sevdim seveli kaynayıp coştum,
Aklımı yağmaya verib fikrimi şaştım,
Mecnûn-i sergerdan olub dağlara düştüm,
Aklımı yağmaya verib fikrimi şaştım.

Sor güle bülbül ne çeker hârın elinden,
Bir dahi gül koklamayım nâdan elinden,
Nerede mesken tutayım dilber elinden?
Aklımı yağmaya verib fikrimi şaştım.

Ben seni sevdim seveli döndüm deliye,
Huyunu benzettim hele hûri, meleğe,
Gönlümü vermişim sana geri almaya,
Aklımı yağmaya verib fikrimi şaştım.

İsmail Dede Efendi

(Fatih Salgar, *Dede Efendi*, 153)

3.3 ÇALGILAR: TAMBUR-KLASİK KEMENÇE

Konuya Başlarken

1. “Yaylı çalgı” ve “telli çalgı” denince aklınıza hangi müzik aletleri geliyor? Tambur ve kemençeyi bu iki gruptan hangisine dahil edersiniz? Düşüncelerinizi paylaşınız.

Tambur

Klasik Türk müziğinin başlıca çalgılarından biri olan, mızrapla çalınan, uzun saplı, telli çalgıya verilen addır (Görsel 3.6).¹⁸

Tamburun yarım küre biçimindeki gövdesi ısıtılarak hilâl biçiminde eğilen, uçları sivri ahşap dilimlerin yan yana yapıştırılmasıyla yapılır. Çapı 35 cm kadardır. Yaklaşık 1 m uzunluğundaki sap, gövdenin içine yapıştırılan bir takozda açılan kırlangıç kuyruğu biçimindeki yuvaya gömülerek gövdeyle birleştirilir. Sapı daha kısa ve daha uzun olan tamburlar da vardır. Burguluk sapın uzantısıdır. Burgulukla sapı ayıran delikli eşğin önünde çentikli bir baş eşik bulunur. Gövdenin kenarındaki delikli tel takozu sapın tam karşısındadır. Buradan çıkan tellerin her biri göğsü ve sapı aştıktan sonra ikisi de genellikle kemikten yapılan önce çentikli ve ardından delikli eşikten geçer ve kendi burgusuna sarılır. Göğüs oldukça ince (1,5-2 mm) bir ladin veya köknar plakasıdır. Çoğu zaman ardıc ağacından yapılan köprü biçimindeki asıl eşik tel takozundan yaklaşık 10 cm uzaktadır ve göğüs üzerinde tellerin basıncıyla hareketsiz durur. Göğsün eşğin altında kalan bölümü tellerin basıncıyla çukurlaştır.

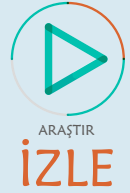
Bir tamburun göğsü ne kadar çukurlaşırsa saz o kadar olgun sayılır. Bu çukurlaşma zamanla gövdenin dilimlerinin arasının açılmasına, dolayısıyla gövdenin dağılmasına yol açtığından günümüzde tambur yapanlar takmadan önce göğsü çukurlaştırmayı tercih etmektedir. Arkası yuvarlak, önü düz olan sap eğilmeye, çarpılmaya ve özellikle tellerin çekmesiyle öne gelmeye yatkındır. Sapı uzunluğuna oranla çok küçük bir takozla gövdesine takıldığından tambur fiziksel olarak sorunlu bir sazdır.

Eski tamburların zamanımıza ulaşmamasının başlıca sebebi, ince göğüsleri çok geçmeden parçalandığı ve sapları eğildiği için kısa zamanda çalınamaz duruma gelmeleridir. Eskiden bağırsak kirişten bağlanan perdeler için bugün hemen bütün tamburiler naylon perde kullanmaktadır. Günümüzde tamburun sapında yaklaşık altmış perde vardır. Tamburiler ihtiyaç duydukları aralıklara yeni perde veya perdeler ekletebilmekte yahut sıklıktan dolayı aralıklardaki bazı perdeleri iptal edebilmektedir. Ana perdeler değilse bile ara perdeler, bazı nağmeleri daha uygun aralıklarla icra edebilmek için hafifçe sağa veya sola kaydırılabilir.¹⁹

Tamburun 7 teli vardır. Telleri çelik ve pirinçtendir. Mızrabı ise bağa denilen deniz kaplumbağasının karın altı kemiğinden yapılır.²⁰

Türk tamburu, Türk müsisinde yüzyıllardan beri kullanılan tambur, itibarının çok arttığı XVIII. yüzyılda önemli biçim değişiklikleri geçirmeye başlamış, boyutları, biçimi ve çalınışıyla muhtemelen aynı kökenli olduğu diğer tamburlardan büyük ölçüde ayrılmıştır. Bu sebeple Türk tamburu yalnız Türkiye’de kullanılan tek çalgı durumundadır. Tambur, Türk müsisinde perde sistemini gözle görülür hale getiren ana çalgı diye kabul etmiştir.²¹

Bilişim araçlarını kullanarak Tambur çalgısının yapımı ve çalınışı ile ilgili “Ahenk” adlı belgeselin 4. bölümünü izleyiniz.

Görsel 3.6: Tambur

BİLGİ KUTUSU

Bugün mevcut en eski Türk tamburu Londra’daki Victoria & Albert Museum’dadır (South Kensington Museum).

(Fikret Karakaya, “Tambur”, *DIA*, 39/ 553 - 556)

Klasik Kemençe

Keman kelimesi, dilimize Farsçadan girmiş olup bu dilde “eğmek” anlamına gelen “hemiden” fiilinden yapılmıştır. “Yay” veya “kavis” demektir. Keman-çe ise yine Farsça kuralına göre “küçük keman” demektir. “Kemençe” sözü dilimizin ses uyumu kuralına göre “kemençe” ye dönüşmüştür.²²

Türk musikisinin önemli yaylı sazı olan kemençe ıklığıdan gelişerek günümüze kadar gelmiştir. Orta Asya'dan Türkler tarafından getirilmiş olan kemençe Asya ve Avrupa'ya yayılmıştır.

Klasik Türk mûsikisinde kullanılan kemençe için XIX. yüzyılın ortalarına kadar görülen “armudî kemençe, fasıl kemençesi” gibi adlar yerini artık “klasik kemençe”ye bırakmıştır.

Klasik kemençe; (Görsel 3.7) 40-41 cm boyunda, 14-15 cm genişliğinde olup yarım armudu andıran gövdesi, elips biçimindeki burguluğu (kafa) ve sapı (boyun) tek bir ağaç parçasından yontulup oyularak yapılır. Göğsünde yuvarlak kenarları dışarıda olmak üzere “D” biçiminde iki iri delik bulunur. Eşik bir ucu can direğine, diğer ucu göğse basacak biçimde bu iki deliğin arasına yerleştirilir. Çalgının arka tarafında bir sırt oluğu vardır. Bu oluk, boynun uzantısı olup kafanın ortalarına kadar uzanan ve mihrap adı verilen üçgen çıkıntının ucundan başlayıp ortada genişler ve gövdenin alt ucunda “kuyruk takozu” denilen özel çıkıntının yakınında sivri bir uçla son bulur. Kuyruk takozuna takılan kiriş veya metal kuyruğa bağlanan tellerden her biri eşğin üzerinden geçip kendi burgusuna sarılır. Kemençenin üzerinde bulunan bağırsaktan yapılmış üç tel sırasıyla yegâh (pes re), rast (sol) ve neva (tiz re) seslerine akortlanır. Yalnız yegâh telinin üzerinde gümüş sargı bulunur.

Günümüz sazlarında sentetik raket telleri, alüminyum sargılı bağırsak veya suni ipek tellerle krom sargılı çelik keman telleri kullanan müzisyenler de vardır. 14-15 cm uzunluğunda olan ve icra esnasında göğse dayanan burgular kafada bir üçgenin köşelerini oluşturur. Eşikle burgu arasında kalan kısa tellerin uzunluğu 25,5-26 cm kadardır. Tellerin titreşimini çalgının sırtına ileten “can direği”, nevâ telinin altına gelecek biçimde eşikle sırt arasına yerleştirilir. Ayrıca sırtta tam eşğin altına gelecek şekilde 3-4 mm çapında bir delik açılır.

Kuyruk takozunun sol dize, burguların göğse yaslanıp düşey konumda tutularak veya iki diz arasına konarak çalınan kemençenin telleri tuştan 7-10 mm yüksektedir ve perdeler tırnakla yandan hafifçe itilerek bulunur. Yaklaşık 60 cm uzunluğunda olan ve avuç içi yukarı bakacak biçimde tutulan yayın kılları icra sırasında sağ elin orta parmağıyla gerilip gevşetilebilir.

Eskiden kemençenin kafası, boynu ve sırt oluğu genellikle fildişi, sedef veya bağa kakmalı yapıldı. Günümüzde sırtı ve göğüs deliklerinin çevresi sedef, fildişi veya bağa plakalarla yahut oyma-kakma motiflerle süslenmiş kıymetli bazı kemençelere koleksiyonlarda rastlanmaktadır.²³

Bilişim araçlarını kullanarak Klasik Kemençe çalgısının yapımı ve çalınışı ile ilgili “Ahenk” adlı belgeselin 14. bölümünü izleyiniz.

Görsel 3.7: Klasik Kemençe

BİLGİ KUTUSU

Türk musikisinin en değerli bestecilerinden olan Sultan III. Selim, ney üfler, tambur çalar, “İlhamî” takma adıyla şiirler yazardı. Şehzadelik ve padişahlık yılları, Türk musikisi tarihinin en parlak çağıdır.

(Zeki Tez, *Mûzik ve Mûzik Aletlerinin Kültürel Tarihi*, 219)

Etkinlik-1

Adı	Sen de Söyle
Amaç	Tambur ve klasik kemençe çalgılarının özelliklerini belirleyebilme

Yönerge

🎵 Tambur ve klasik kemençe çalgılarının özelliklerini aşağıdaki tablolara yazınız.

Yapım Malzemesi	Ses Üretme Şekli
TAMBUR	
Kullanım Alanı	

Yapım Malzemesi	Ses Üretme Şekli
KLASİK KEMENÇE	
Kullanım Alanı	

Değerlendirme

Bu iki çalgının dinî musikide kullanılma sebebi sizce ne olabilir? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Etkinlik-2

40 dk.

Adı	Benzerlikleri Buluyorum
Amaç	Tambur ve klasik kemençe çalgılarının benzerliklerini listeleyebilme

Yönerge

- 🎵 Aşağıdaki tabloda verilen ifadeleri okuyunuz.
- 🎵 Verilen ifade her iki çalgı için de doğru ise “x” işareti koyunuz.
- 🎵 Sadece birisine aitse, ait olduğu çalgının adını yazınız.

Özellik	Onay	Çalgı Adı
Telli çalgıdır.	☐	
Ahşap malzemeden yapılmıştır.	☐	
Yay yardımıyla ses çıkarır.	☐	
İki farklı şekilde ses üreten, çalınan formu vardır.	☐	
Dinî musiki dışında kullanılmaz.	☐	
Perdeli çalgıdır.	☐	

Değerlendirme

Aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

Değerlendirme Kriteri	Puan	Öğrencinin Aldığı Puan
Doğru eşleştirme: Tabloya yerleştirilen her doğru ifade	2	
Yazılı açıklama: Ortak yönlerden en az üç tanesini açık ve doğru biçimde yazma	3	
Yazım kurallarına uyum ve düzgün ifade	4	
Toplam Puan		

Etkinlik-3

Adı	<i>Farklılıklar Zenginliktir</i>
Amaç	<i>Tambur ve klasik kemençe çalgılarının farklılıklarını listeleyebilme</i>

Yönerge

- Çok ünlü bir çalgı yapım ustası olduğunuzu, uzak bir şehirde bulunan öğrencinizin sizden yardım istediğini hayal ediniz.
- Aşağıdaki alana öğrencinize gönderilmek üzere tambur ve klasik kemençe çalgılarının farklılıkları ile alakalı bir elektronik posta yazınız.
- Yazacağınız bu iletide çalgıların sadece farklılıklarına değil aynı zamanda yapım teknikleriyle alakalı bilgilerine de yer veriniz.

Kime:

Bilgi:

Konu:

Kimden:

Değerlendirme

Sizce iki çalgının en önemli farkı ve bu farklılığın çalgı üzerindeki etkisi nedir? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

3.4 USULLER: SOFYAN USULÜ

Konuya Başlarken

1. Sizce ritmin müzik üzerindeki etkileri nelerdir?

Her usulün kendine özgü darpları bulunmaktadır. Türk musikisinde usul kavramı eserin temposunu belirtmektedir.

Etkinlik-1

Adı	Müzikten Harekete
Amaç	Sofyan usulüne uygun hareketler sergileyebilme

Yönerge

- Öğretmeniniz rehberliğinde karekod aracılığıyla sunulan sofyan usulü etkinlik videosunu izleyiniz.
- Usulün yapısı olan hareketleri, vuruşları (darpları) sağ ve sol el kullanımını belirleyiniz.
- Usulün yapısı olan hareketleri yani vuruşları için sağ elinizi “dü-üm”, “te” sol elinizi “ke” sözlerini söyleyerek hareket ettiriniz.

“Sofyan usulü”
etkinlik videosunu
izlemek için karekodu
okutabilirsiniz.

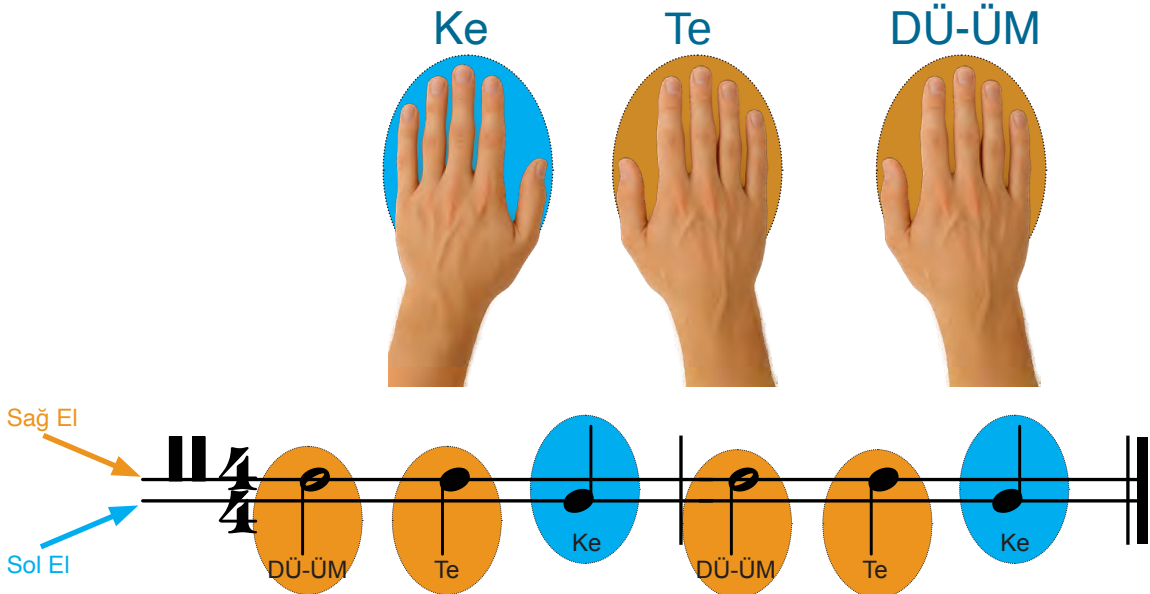

Değerlendirme

Sofyan usulü hakkında öğrendiklerinizi yazınız

.....

.....

Grafik 3.1: Sofyan Usulü Darpları

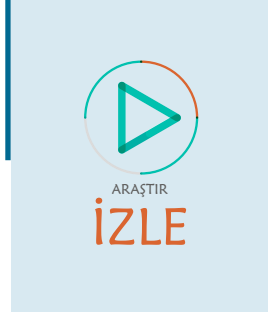
Etkinlik-2

Adı	Usulden Esere
Amaç	Sofyan usulüne uygun hareketler sergileyebilme

Yönerge

- 🎵 Öğretmeniniz rehberliğinde akıllı tahtadan “Mevlam Sana Ersem Diye” isimli eseri açınız.
- 🎵 Eseri dikkatlice dinleyiniz.
- 🎵 Dinleme esnasında vuruşların (darpların) sağ ve sol el kullanımını belirleyiniz.
- 🎵 Sağ ve sol elinizle eserin usulüne uygun vuruşlarını (darplarını) uygulayınız.
- 🎵 Bu etkinliği darplarınız süreklilik kazanana kadar devam ettiriniz.

Değerlendirme

Sofyan usulünün vuruşlarını yaparken karşılaştığınız zorlukları yazınız.

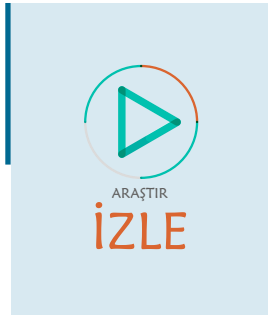
Etkinlik-3

Adı	Usulden Sözlere
Amaç	Sofyan usulüne uygun hareketler sergileyebilme

Yönerge

- 🎵 Öğretmeniniz rehberliğinde akıllı tahtadan “Ey Rahmeti Bol Padişah” isimli eseri açınız ve dinleyiniz.
- 🎵 Verilen eserin usulünü sağ-sol el vuruşlarınızla dü-üm-te-ke hecelerini seslendirerek takip ediniz.
- 🎵 Bu uygulamayı süreklilik kazanana kadar devam ettiriniz.
- 🎵 Daha sonra eserin sözlerini ve usulünü birlikte icra ederek seslendiriniz.
- 🎵 Bu uygulamayı darplarını eksiksiz yapıncaya kadar sürdürünüz.

Değerlendirme

Sofyan usulü ile alakalı bir etkinlik yapsanız nasıl bir yöntem uygulardınız? Yazınız.

Etkinlik-4

Adı	Sofyan Usulü ile Grup Performansı
Amaç	Sofyan usulüne uygun hareketler sergileyebilme

Yönerge

- 🎵 Öğretmen rehberliğinde ikili veya üçlü gruplara ayrılırsınız.
- 🎵 Sunum yapmak üzere sofyan usulünde bir eser belirleyiniz.
- 🎵 Bu eseri grup olarak usul uygulaması ile sununuz.

Değerlendirme

1. Bu eseri tek başınıza vuruşları (darpları) ile seslendirebilir misiniz?
2. Eserleri usulleri ile birlikte icra ederken nerelerde zorlandınız? Yazınız.

Sahne Sizin

Sofyan Usulü ile Çalışıyorum

- 🎵 Öğretmen rehberliğinde iki gruba ayrılırsınız.
- 🎵 Birinci grubu darp, ikinci grubu ise koro olarak belirleyiniz.
- 🎵 Sınıfça sofyan usulünde seslendireceğiniz bir eser belirleyiniz.
- 🎵 Koro grubu ile eserin sözlerini, darp grubu ile de eserin darplarını icra ediniz.
- 🎵 Daha sonra grupların görevlerini yer değiştirerek etkinliği tekrar ediniz.

BİLGİ KUTUSU

Sofyan usulü 4 zamanlı bir usul olup iki tane iki zamanın ($2+2=4$) veya iki tane nim sofyanın birleşmesinden meydana gelmiştir. 4/8'lik ve 4/4'lük iki mertebesi varsa da 4/4'lük olan mertebe daha çok kullanılmıştır.

(İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usulleri*, 617)

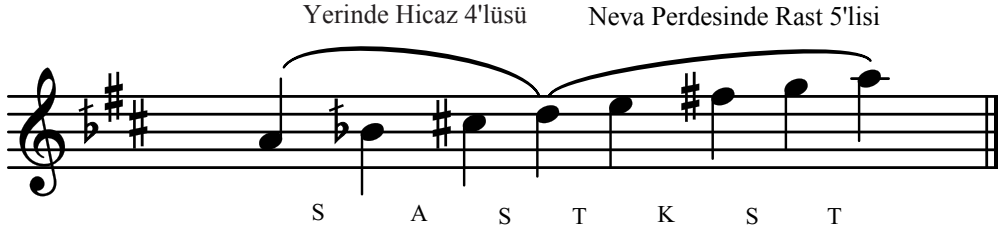
3.5 MAKAMLAR: HİCAZ MAKAMI

Konuya Başlarken

1. Türk musikisi makamsal bir yapıdadır. Sizce bu durum müziğimize ne tür zenginlikler katmaktadır?

Hicaz Makamı Dizisi

Etkinlik-1

Adı Hicaz Makamını Keşfetme

Amaç Hicaz makamının müzikal bileşenlerini ayırt edebilme

Yönerge

- Öğretmen rehberliğinde karekod ile verilen “Ömrüm Yitirmiş”adlı eseri inceleyiniz.
- Nota üzerinde belirlenen hicaz makamının durağı, güçlüsü, yedeni, donanımı gibi özelliklerini belirleyiniz.
- Bu özellikleri aşağıda verilen tablodaki ilgili alana renklerine göre yazınız.
- Yazdığınız bilgileri öğretmen rehberliğinde sınıf içinde paylaşp arkadaşlarınızla kontrol ediniz.
- Hicaz makamını diğer makamlardan ayıran en önemli özellikleri arkadaşlarınızla paylaşınız.

Makamsal Özellikler	Hicaz Makamı
Karar Sesi	
Güçlüsü	
Yedeni	Rast (sol)
Donanımı	

“Ömrün Bitirmiş”
adlı eseri incelemek
için karekodu okutabi-
lirsiniz.

Değerlendirme

Hicaz makamını oluşturan temel bileşenler hakkında öğrendiklerinizi yazınız.

.....

.....

Etkinlik-2

Adı	Nota Üzerinde Hicaz Makamını Analiz Etme
Amaç	Hicaz makamının bileşenlerini açıklayabilme

Yönerge

- Aşağıdaki “Ah Nice Bir Uyursun” isimli hicaz makamında yazılmış eseri inceleyiniz.
- Hicaz makamın özelliklerini (durak, güçlü, seyir) nota üzerinde işaretleyiniz.
- Bu özellikleri açıklayan bir rapor oluşturunuz.
- Raporlarınızı öğretmen rehberliğinde arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

Usül: Sofyan

Güfte: Yunus Emre

Ah Nice Bir Uyursun

Beste: Meçhul

Ah ni ce bir u yur sun u yan maz mı

sin Göç tü ker van kal dık dağ lar ba şın

1. da Al lah Al lah 2. da Çağ rı şır del lal ler i nan

maz mı sin Göç tü ker van kal dık dağ lar

1. ba şın da Al lah Al lah 2. da D.C.

Değerlendirme

Uygulama yaparken zorlandığınız veya kolay bulduğunuz noktaları yazınız.

.....

.....

.....

.....

Bilişim araçlarını kullanarak öğretmen rehberliğinde hicaz makamında seslendirilmiş kamet ve ezan örneklerini dinleyiniz.

Hicaz makamının özelliklerine uygun bir şekilde ezan ya da kameti seslendiriniz.

Değerlendirme

Dinlediğiniz, seslendirdiğiniz eserler hakkında aşağıdaki kriterleri dikkate alarak kısa bir müzikal yorum yazıp bu yorumu arkadaşlarınızla paylaşınız.

Yorum Yazarken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

1. Müzikal Özellikler

- Eserin makamsal yapısı (hicaz makamının durak, güçlü, seyir gibi özellikleri) nasıl hissedildi?
- Eserin temposu, ritmi nasıldı?

2. Duygusal ve Estetik Özellikler

- Eser size hangi duyguları (huzur, coşku, dinginlik, heyecan vb.) hissettirdi?
- Eserin söz (varsa) ve müzik uyumu nasıldı?
- Eserin genel atmosferi (dinî bir atmosfer, tarihsel bir hava vb.) nasıldı?

3. Kişisel Yorum

- Eseri dinlerken aklınıza gelen düşünceler veya çağrışımlar nelerdi?
- Eseri beğendiniz mi? Neden? Eserin hangi bölümleri sizi etkiledi?
- Eserin hicaz makamına uygunluğu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Yorum Yazma Adımları

1. Dinleme: Eseri dikkatlice dinleyiniz ve notlar alınız.
2. Analiz: Eserin müzikal ve duygusal özelliklerini belirleyiniz.
3. Yazma: Yukarıdaki örneklerde olduğu gibi eser hakkında kısa ve öz bir yorum yazınız.
4. Paylaşma: Yorumlarınızı sınıf içinde paylaşın ve arkadaşlarınızın yorumlarını okuyunuz.

[illegible]

- 🎵 Öğretmen rehberliğinde gruplara ayrılıңыз.
- 🎵 Akıllı tahtadan hicaz makamında yazılmış “Ah Nice Bir Uyursun” adlı eseri açınız ve gruplar hâlinde seslendiriniz.

Değerlendirme

Aşağıdaki akran değerlendirme formunu doldurunuz.

Gözlem Maddesi	1	2	3	4
Makam bilgisini doğru kullandı.				
Usul vuruşlarını doğru yaptı.				
Grup çalışmasına katkıda bulundu.				
Performansı iyiydi.				
Müzik terimlerini doğru kullandı.				

Açıklama

Arkadaşınızın en başarılı olduğu yön:

Geliştirmesi gereken yön:

Kendinize Notlar

[illegible]

ÜNİTE SONU ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

A. Aşağıdaki boşlukları uygun kelimelerle doldurunuz.

(yaylı, II. Mahmut, dört, neva, mızraplı, rast beşli, düğâh)

1. Hicaz makamının karar sesi perdesidir.
2. Sofyan usulü, zamanlıdır.
3. Tambur hem hem de çalınan bir çalgıdır.
4. hicaz makamının 5'lisidir.
5. Dede Efendi en önemli bestelerini döneminde yapmıştır.

B. Aşağıdaki önermeleri okuyunuz. Önergeler doğru ise doğrunun yanlış ise yanlışın yanındaki parantezi işaretleyniz ve yanlış cevabın gerekçesini yazınız.

6. Hüseyini perdesi, hicaz makamının güçlü perdesidir.

Doğru () Yanlış ()

Çünkü

7. Tambur ve kanun çalgıları aynı ses üretim biçimine sahiptir.

Doğru () Yanlış ()

Çünkü

8. Kamet, sadece ramazan ayında okunur.

Doğru () Yanlış ()

Çünkü

9. İhrama giren kişilerin tekrar ettiği sözlere "mevlit" denir.

Doğru () Yanlış ()

Çünkü

C. Aşağıdaki soruların cevaplarını verilen harf bulmacasında soldan sağa, yukarıdan aşağıya veya çapraz olacak şekilde bularak işaretleyiniz.

10. Namaza çağırısı
11. Mevlitin yazarı
12. "Lebbeyk Allahümme lebbeyk..." sözleriyle okunan dinî form
13. Dinî musikide kullanılan dört zamanlı usul
14. Segâh makamında bestelenmiş, Buhûrîzâde Mustafa İtrî'ye ait form
15. Türk musikisinde yayla çalınan, armudi gövdeli, üç telli çalgı
16. İsmail Dede Efendi'nin mahlası
17. Hicaz makamının durağı
18. Dede Efendi'nin kabrinin bulunduğu şehir
19. Namazın başladığını bildiren form

Ç. Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarındaki boşluklara yazınız.**20. Türk din musikisinde kullanılan formlar nelerdir?**

21. Tambur ve klasik kemençe hakkında bildiklerinizi yazınız.

22. İsmail Dede Efendi'nin dinî musiki alanında yaptığı çalışmalar hakkında bildiklerinizi yazınız.

D. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.**23. Aşağıdaki seçeneklerden hangisinde sofyan usulünün darpları doğru verilmiştir?**

- A) Düm, tek, tek
 B) Te-ek, düm, tek
 C) DÜ-üm, tek, tek
 D) DÜ-üm, te, ke
 E) Düm, te-ek, tek

24. Aşağıdakilerden hangisi dinî musikiye en son katılan formdur?

- A) Mevlit
 B) Kamet
 C) Sela
 D) Telbiye
 E) Ezan

25. Klasik kemençe çalgısı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A) Ana yapım malzemesi ahşaptır.
 B) Tasavvuf müziğinde önemli bir yere sahiptir.
 C) Parmakla tellere basılarak ses üretilir.
 D) Yaylı bir çalgıdır.
 E) Perdesiz bir çalgıdır.

“3. Ünite Ek Ölçme
 ve Değerlendirme So-
 ruları” için karekodu
 okutabilirsiniz.

E. Öz Değerlendirme

İfade	1	2	3	4
Basit makamları tanıyorum ve karar seslerini belirleyebiliyorum.				
Usul vuruşlarını doğru şekilde uygulayabiliyorum.				
Tambur ve klasik kemençe arasındaki farkları biliyorum.				
Nota ve sus işaretlerini tanıyorum.				
Grup çalışmalarına katıldım.				
Zorlandığım yerlerde tekrar yaptım.				
Müzik kavramlarını günlük hayatla ilişkilendirdim.				
Dinlediğim eserin makam ve usulünü tanımlayabiliyorum.				

Sonnotlar

1. İbn Mâce, “İkâme”, 176.
2. Sezikli, “*Türk Din Mûsikîsi Formları*”, 93.
3. Ak, *Türk Din Mûsikîsi*, 73.
4. Sezikli, “*Türk Din Mûsikîsi Formları*”, 95.
5. Özalp, *Türk Musikisi Beste Formları*, 43.
6. Sezikli, “*Türk Din Mûsikîsi Formları*”, 95,96.
7. Koca- Turabi, “*Türk Din Mûsikîsi Formları*”, 74,75.
8. Koca- Turabi, “*Türk Din Mûsikîsi Formları*”, 81.
9. Sezikli, “*Türk Din Mûsikîsi Formları*”, 101.
10. Koca- Turabi, “*Türk Din Mûsikîsi Formları*”, 129.
11. Sezikli, “*Türk Din Mûsikîsi Formları*”, 102, 103.
12. Koca- Turabi, “*Türk Din Mûsikîsi Formları*”, 97.
13. Koca- Turabi, “*Türk Din Mûsikîsi Formları*”, 89,90.
14. Koca- Turabi, “*Türk Din Mûsikîsi Formları*”, 81.
15. Koca- Turabi, “*Türk Din Mûsikîsi Formları*”, 96.
16. Koca- Turabi, “*Türk Din Mûsikîsi Formları*”, 91.
17. Özcan, “Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi”, 23/ 93-95.
18. TDK Sözlük, “Tambur”.
19. Karakaya , “Tambur”, 39/ 553 - 556.
20. Açın, *Enstrüman Bilimi (Orgonoloji)*, 112.
21. Karakaya , “Tambur”, 39/ 553 - 556.
22. Açın, *Enstrüman Bilimi (Orgonoloji)*, 188.
23. Karakaya , “Kemençe”, 25/ 250-252.

Sözlük

A-B-C-Ç

ahşap: Ağaçtan, tahtadan yapılmış.

akustik: 1. Yankı bilimi. 2. Yankılanım.

cihangir: Dünyanın büyük bir bölümünü eline geçiren kimse.

çağrışım: Bir düşünce, görüntü vb.nin bir başkasını hatırlatması.

D-E-F-G

doğaçlama: Birdenbire, düşünmeden, içine doğduğu gibi; doğaçtan, doğmaca, irticalen.

estetik: Sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi; güzel duyu, bedii, bediyyat.

evrensel: Bütün insanlığı ilgilendiren; âlemşümul, cihanşümul, kozmik, universal. Dünya ölçüsünde, dünya çapında.

felç: Vücudun bir bölümünde hareket ve hissetmenin kalkması.

fıkıh: İslam hukukunda ana kaynaklardan yararlanılarak konulmuş olan din ve dünya işleri ile ilgili kuralların bütünü.

form: Biçim.

güfte: Müzik eserlerinin yazılı metni; söz.

Ğ-H-I-İ

hanende: Şarkıcı.

har: Sıcak, kızgın, yakıcı olan.

hattat: Hat (yazı) sanatını kendisine meslek olarak edinen kimse.

icra: Bir müzik eserini oluşturan notaları sese çevirme.

irticalen: Doğaçlama.

J-K-L-M

kabristan: Mezarlık.

karakter: 1. Ayırt edici nitelik. 2. Bir bireyin kendine özgü yapısı, onu başkalarından ayıran temel belirti ve bireyin davranış biçimlerini belirleyen, üstün ana özellik; öz yapı, ıra, seciye, ruh.

kavram: Bir nesnenin veya düşüncenin zihindeki soyut ve genel tasarımı.

lafız: Söz, kelime.

mahlas: Takma ad.

mersiye: Ağıt.

meşk: Yazı veya müzikte alışmak ve öğrenmek için yapılan çalışma, el alıştırması.

mutasavvıf: Tasavvuf inançlarını benimseyerek kendini Tanrı'ya adanmış kimse; İslam gizemcisi, sufi.

müezzin: Namaz vakitlerini bildirmek için ezan okuyan din görevlisi; ezancı.

mühürdar: Devlet büyüklerinin mühürlerini taşımak ve gereken kâğıtları mühürlemekle yükümlü görevli.

N-O-Ö-P

naat: Hz. Muhammed'in niteliklerini övmek, ondan şefaah dilemek amacıyla yazılan kaside.

nadan: Bilgisiz, cahil.

perde: 1. Bir müzik parçasını oluşturan seslerden her birinin kalınlık veya incelik derecesi. 2. Bu ses derecelerini sağlamak için çalgılarda bulunup parmaklarla basılan yer.

porte: Üzerine veya arasına nota yazılan, aralıkları birbirine eşit, beş paralel çizgi; dizek.

R-S-Ş-T

sergerdan: Başı dönen, ne yapacağını bilmeyen, şaşırılmış, sersemlemiş bir durumda olan (kimse), şaşkın, perişan.

tacir: Tüccar.

tarikah: Aynı dinin içinde birtakım yorum ve uygulama farklılıklarına dayanan, bazı ilkelerde birbirinden ayrılan Tanrı'ya ulaşma ve onu tanıma yollarından her biri.

tecvit: Kelimelerin söylenişinde, seslerin çıkaklarına, uzunluk ve kısalıklarına göre okunması.

tekke: Tarikattan olanların barındıkları, ibadet ve tören yaptıkları yer; dergâh.

temcit: Recep, şaban ve ramazan ayları süresince, sabah ezanından sonra minarelerden okunan ve Allah'ın yüceliğini belirten dua.

teşvik: İsteklendirme.

tını: Türlü müzik araçlarının verdiği sesleri birbirinden ayırt etmeyi sağlayan ses özelliği.

U-Ü-V-Y-Z

zikir: 1. Anma, söyleme, sözünü etme. 2. Din bilimi Allah'ın adını art arda söyleyerek yapılan ibadet ve tören.

Kaynakça

- Açın, Cafer. *Enstrüman Bilimi (Organoloji)*. İstanbul: Yenidoğan Basım Evi, 1994.
- Ak, Ahmet Şahin. *Türk Din Mûsikîsi Câmî ve Tekke Mûsikîsi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 3. Basım, 2014.
- Akdağ, Celaleddin. *Bendîrîn Yapısına Göre Ses Özellikleri Ve El-Parmak Tekniğinin İncelenmesi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Alkan, Uğur. "Geçmişten Günümüze Türklerde Ezan Musikisi". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/37 (2014), 86-110.
- Ateş, Erdoğan. "Hatip Zâkiri Hasan Efendi". *İslam Medeniyetinde Bilim Öncüleri*. ed. Mehmet Azimli. thk. Sema Dinç. İstanbul: Mana Yayınları, 2021.
- Avlar, Elif Sena. "İtrî". *İslam Medeniyetinde Bilim Öncüleri Musiki*. ed. Mehmet Azimli. thk. Sema Dinç. 147- 151. İstanbul: Mana Yayınları, 2021.
- Barkçin, Savaş S. *40 Makâm 40 Anlam*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 3. Basım, 2022.
- Beyatlı, Yahya Kemal. *Kendi Gök Kubbemiz*. İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları, 2024.
- Demirci, Mustafa. *Türk Dinî Musikisinin 100'ü*. Ankara: Otto, 2017.
- İbn Mâce. *es-Sünen*. nşr. Ebû Abdullah b. Yezid el-Kazvinî. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2. Basım, 1401/1981.
- Kaplan, Feyzi Berat vd. (ed.). *Türk Musikisinde Makam Bilgisi ve Tatbiki*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023.
- Karakaya, Fikret. "Kanun". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/327-328. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Karakaya, Fikret Esat. "XVII.- XVIII. Yüzyıl Müelliflerinin Makam Olgusuna Bakışları". *Makam Müziği Atlası Cilt I*. ed. Murat Salim Tokaç - Cenk Güray. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1. Basım, 2021.
- Karakaya, Fikret. "Kemençe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/250-252. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Karakaya, Fikret. "Tambur". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/553-556. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Koca, Fatih vd., "Türk Din Mûsikîsi Formları". *Türk Din Mûsikîsi*. ed. Ahmet Hakkı Turabi. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- Kutlay, Evren. "Osmanlı Modernleşmesinin Müzikal Boyutu". *Z Dergisi* 3/68 (2020), 279-283. Z Dergisi | Kültür Sanat Şehir | Mevsimlik Tematik Dergi Osmanlı Modernleşmesinin Müzikal Boyutu
- Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu. *Anadolu İmam Hatip Lisesi Dinî Musiki Dersi Öğretim Programı (I-II-III)*. Ankara: 2025.
- Mevlânâ. *Mesnevi*. nşr. Adnan Karaismailoğlu. 1. Cilt. Ankara: Akçağ Yayıncılık, 2. Basım, 2007.
- Özalp, Nazmi. *Türk Musikisi Beste Formları*. Ankara: TRT Basım ve Yayın, 1992.
- Özcan, Nuri. "Bayram Salâsı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/268-269. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Özcan, Nuri. "İtrî Efendi, Buhûrîzâde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/220-221. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Özcan, Nuri. "İsmâîl Dede Efendi, Hamâmîzâde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/93-95. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Özkan, İsmail Hakkı. *Türk Musıkisi Nazariyatı ve Usulleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2022.

Salgar, Fatih. *Dede Efendi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 4. Basım, 2019.

Sezikli, Ubeydullah (ed.). *Makamlarla Türk Din Mûsikîsi*. İstanbul: Mavi Ofset, 2013.

TDK, Türk Dil Kurumu. "Tambur". Erişim 14 Mayıs 2025. <http://tdk.gov.tr>

Tez, Zeki. *Mûzik ve Mûzik Aletlerinin Kültürel Tarihi*. Ankara: Doruk Yayıncılık, 2022.

Turabi, Ahmet Hakkı (ed.). *Türk Din Mûsikîsi*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.

Tutu, Sıtkı Bahadır. "Evliya Çelebi nin Kaleminden Batlı Müzik Unsurları". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 11/2 (2011), 215-226.

Ungay, M. Hurşit. "Kudüm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/322-323. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Uygun, Mehmet Nuri. "Ney". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/68-69. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Bu ders kitabının kaynak gösteriminde İsnad Sonnot'tan yararlanılmıştır.

Bu ders kitabının cevap anahtarı için
karekodu okutunuz.

Bu ders kitabının genel ağ ve görsel
kaynakçası için karekodu okutunuz.

